T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞU AZALTMADA MİKRO KREDİNİN YERİ: MUŞ ÖRNEĞİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Önder TİLCİ

Ankara-2014

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ

ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞU AZALTMADA MİKRO KREDİNİN YERİ: MUŞ ÖRNEĞİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Önder TİLCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilay ÇABUKKAYA

Ankara-2014

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞU AZALTMADA MİKRO KREDİNİN YERİ: MUŞ ÖRNEĞİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA	…….
Doç. Dr. Feryal TURAN	…….
Doç. Dr. Himmet HÜLÜR	…….

Tez Sınav Tarihi 17/04/2014

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (17/04/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Önder TİLCİ

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
KISALTMALAR
TABLO ve ŞEKİL LİSTESİ

1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırma Problemi 5
1.2. Amaç ve Önem 7
1.3. Örneklem ve Sınırlılıklar 8

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE 10
2.1.Yoksulluk Kavramı 10
2.1.1. Mutlak – Göreli Yoksulluk 14
2.1.2. İnsani Yoksulluk 21
2.1.3. Nesnel – Öznel Yoksulluk 23
2.1.4. Kırsal – Kentsel Yoksulluk 24
2.1.5. Yoksulluk ve Kadın 30
2.1.6. Kadının Güçlendirilmesi ve Mikrokredi 35
2.2. Kalkınma Ve Yoksullukla Mücadele 40
2.2.1. Kalkınma İktisadı 40
2.2.2. Bağımlılık Okulu 47
2.2.3. Küreselleşme ve Yoksulluk 51
2.2.4.Keynes'ten Neoliberalizme Kalkınmanın Ve Yoksullukla Mücadelenin Dönüşümü 53
2.3. Yoksullukla Mücadele 56
2.3.1. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım 57
2.3.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım 62
2.3.3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Mikrokredi 66
2.3.4. Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları 68
2.3.4.1. MAYA 70
2.3.4.2. TOG 72
2.3.4.3. TGMP 74
2.3.4.4. TGMP Muş Şubesi 84

3. BULGULAR 87
3.1. Katılımcıların Demografik Durumlarına Dair Bulgular 88
3.2. Kadınların Hane İçi Statü Algısına Dair Bulgular 100
3.3. Katılımcıların Çalışma Yaşamına Dair Tutumu 104
3.4. Katılımcılar Açısından Mikrokredinin Yoksulluğu Azaltmada Rolüne Dair Bulgular 107
3.5. Katılımcılar Açısından Mikrokredinin Kadının Güçlenmesindeki Rolüne Dair Bulgular 109
3.6. Katılımcıların Demografik Özellikleri İle Aile Yaşamında Güçlenme Düzeyi İlişkisi 111
3.7. Katılımcıların Demografik Özellikleri İle Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyi İlişkisi 115
3.8. Katılımcıların Demografik Özellikleri İle Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyi İlişkisi 117

4. SONUÇ 121
KAYNAKÇA 126
ABSTRACT 136
ÖZET 137
EKLER 138
EK 1: SORU FORMU 138

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmanın oluşturulmasında ve sürdürülmesinde bana yol gösterdiği ve sabırla bana yardımcı olduğu için Tez Danışmanım Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA'ya teşekkür ediyorum. Değerli vakitlerini bana ayırıp, çalışmamı titizlikle okuyup, yorumlarını benimle paylaşan tez jürimde yer alan Doç. Dr. Feryal TURAN ile değerli hocam Prof. Dr. Himmet HÜLÜR'e çok teşekkür ediyorum.

Tez sürecinin her noktasında benimle tartışmaktan imtina etmeyen ve analiz sürecinde benden desteğini esirgemeyen Merve Birgül, Bedri Özdemir ve Gülşah Akkaya ve çalışma arkadaşlarına, veri toplama konusunda bana titizlikle yardım eden TGMP Muş Şubesi çalışanlarına ve en önemlisi çalışmam süresince beni cesaretlendiren sevgili eşim Leyla Tilci'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	Azgelişmiş Ülkeler
BM	Birleşmiş Milletler
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
GB	Grameen Bank
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
OECD	Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Teşkilatı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TGMP	Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi
TİSVA	Türkiye İsrafı Önleme Vakfı
TOG	Toplum Gönüllüleri Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNIFEM	Birleşmiş Milletler Kadın Fonu
WB	Dünya Bankası

TABLO ve ŞEKİLLER

Tablo ve Şekil No	Sayfa No
1-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, Türkiye	18
2-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, Kent	19
3-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, Kır	19
4-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı, Kent	26
5-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı, Kır	30
6-) Yıllara Göre Kadın İstihdamı	34
7-) Dünyada 1999-2010 Yılları Arasında Mikrokredi Veren Kurum, Başvuran ve Yararlanan Kişi Sayısı	39
8-) Maya Mikrokredi İşletmesi Kredi Performansı	72
9-) TGMP Kredi Türleri	80
10-) Yaş Aralıkları	89
11-) Öğrenim Durumu	89
12-) Medeni Durum	90
13-) Evlilik Yaşı	90
14-) Aile Modeli	91
15-) Hane Reisi	91
16-) Aylık Gelir Ortalaması	92
17-) Hane Büyüklüğü	92
18-) Yaşanılan Yer	93
19-) Sosyal Güvenlik	94
20-) Meslek	94
21-) Mikrokrediden Haberdar Olma	95
22-) Mikrokredi Kullanma Gerekçesi	96
23-) Kullanılan Mikrokredi ile Yapılan İş	97
24-) Mikrokredinin Karar Alma Süreçlerine Etkisi	97
25-) Mikrokredi Kullandıktan Sonra Karar Alma Süreçlerine Katılım	98
26-) STK, Kooperatif Üyeliği	99
27-) Mikrokredi Kullanmaya Dair Tepkiler	100
28-) Katılımcıların Aile içi Statü Algısı	101
29-) Katılımcıların Çalışma Yaşamına Dair Tutumu	105

30-) Katılımcılar Açısından Mikrokredinin Yoksulluğu Azaltmada Rolü 107
31-) Mikrokredinin Kadının Statüsünü İyileştirmede Rolü 109
32-) Katılımcıların Medeni Durumu ile Aile içi Statü Algısı Arasındaki İlişki 111
33-) Katılımcılar Öğrenim Durumu ile Aile içi Statü Algısı Arasındaki İlişki 112
34-) Katılımcılar Yaşı ile Aile içi Statü Algısı Arasındaki İlişki 113
35-) Katılımcılar Eşinin Çalışma Durumu ile Aile içi Statü Algısı Arasındaki İlişki 114
36-) Katılımcılar Aile Modeli ile Aile içi Statü Algısı Arasındaki İlişki 114
37-) Katılımcılar Medeni Durumu ile Çalışma Yaşamında Güçlenme İlişkisi 115
38-) Katılımcılar Yaşı ile Çalışma Yaşamında Güçlenme İlişkisi 115
39-) Katılımcılar Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri ile Eşlerinin Çalışma Durumu Arasındaki İlişki 116
40-) Katılımcılar Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri ile Aile Modelleri Arasındaki İlişki 117
41-) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki 117
42-) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri İle Yaş Arasındaki İlişki 118
43-) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Eşlerinin Çalışma Durumu Arasındaki İlişki 119
44-) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Aile Modelleri Arasındaki İlişki 119
Şekil 1-) Yıllara Göre GSYH Oranı 64
Şekil 2-) Yoksulluk – Büyüme – Eşitsizlik Üçgeni 65
Şekil 3-) Güçlenme Düzeyleri 120

1. GİRİŞ

Genel anlamıyla temel yaşamsal standartlara sınırlı erişim ya da erişememe hali olarak tanımlanabilecek yoksulluk kavramı, günümüz dünyasında hem gelişmiş ve gelişmekte olan ve hem de gelişmemiş toplumlarının ortak ve en önemli sorunlarından birisidir. İlk bakışta iktisadi bir yoksunluk durumuna işaret eden kavram bu niteliğinin yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasal boyutları da ihtiva eden çok yönlü bir sorun olarak tüm dünyanın gündemini meşgul eden önemli bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer tüm toplumsal olgular gibi, yoksulluk olgusunu da tek bir nedene indirgeyerek açıklamak, sosyolojik perspektifin doğası gereği mümkün değildir. Tarihsel, toplumsal, ekonomik ya da kültürel olarak birçok farklı durum yoksulluğa neden olabilmektedir. Sözgelimi bazı Güney Afrika toplumlarında iklim ve coğrafi koşullar yaşanan yoksulluğun temel nedeni iken, bazı Asya toplumlarında hayatın dinsel organizasyonu yoksulluğun nedeni olarak karşımıza çıkabilmektedir. Coğrafya gözetmeksizin yaşanan doğal afetler ve kıtlıklar, savaşlar yoksulluğa neden olan diğer etmenler olarak sunulabilir.

Ancak farklı tarihsel dönem ve toplumlarda farklı birçok nedenden dolayı ortaya çıkan yoksulluk olgusu günümüz dünyası için, tarihsel bağlamından farklı olarak, hakim ekonomik yapının zorunlu bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihin neoliberal durağında yoksulluk, geçerli üretim ve bölüşüm ilişkilerinin zorunlu bir sonucu olarak tüm toplumların baş başa kaldıkları bir sosyal sorundur.

Temel yaşamsal standartlara erişim koşullarının günden güne daha çetin oluşu, "yoksul" diye tanımlanan kişilerin sayısında yaşanan sistemli ve dehşetli artış

ve bu iki durumun sınırları aşan varlığı, bir olgu olarak yoksulluğun son zamanlarda neden daha fazla ilginin odağında oluşunu açıklayan önemli verilerdir.

Son zamanlarda yoksulluk ile birlikte önem kazanan durum ise "yoksullukla mücadele"dir. Sistematik olarak yoksullukla mücadelenin tarihi ne yazık ki yoksulluk kadar eski bir tarihe sahip değildir. Kovancı (2003; 10); burjuvazinin yoksulluk ile ilk randevusunu, İngiliz Yoksul Yasası [1]dönemi ile ifade eder. Sosyal devlet düşüncesinin ilk denemelerinden birisi olarak kabul edilen bu dönem, günümüzden yaklaşık iki yüzyıl önceki bir döneme işaret eder. Sistematik olarak yoksullukla mücadelenin böylesine geç bir dönemde başlamış olması, günümüzde yoksulluğun bu boyutlara nasıl ulaşabildiğinin de gizli bir açıklaması olarak görülebilir.

Çok boyutlu bir olgu olarak yoksulluğun cinsiyet boyutu, son dönemlerde, yoksullukla mücadele politikalarında özel olarak vurgu yapılan bir konu haline gelmektedir. Tıpkı yoksullukla mücadele gibi, olgunun cinsiyet boyutu da tarih boyunca yadsınmış, konunun önemi literatüre 1978 yılında yansımıştır. "Yoksulluğun kadınlaşması" kavramı, ilk olarak 1978 yılında Diane Pearce tarafından kullanılmıştır. Pearce (1978), bu kavramı o yıllarda Amerika'da yoksulların 2/3'ünü kadınların oluşturmasına ve zaman içinde kadınların işgücüne katılım oranındaki artışa rağmen 1950-70 arasında kadınların ekonomik konumlarının giderek kötüleşmesine dikkat çekmek üzere kullanmıştır. (Ulutaş; 2009/2;1)

İçinde bulunduğumuz neoliberalizasyon sürecinde, yoksullukla mücadele etmede ve kırsal kalkınmada yeni yol arayışlarının bir uzantısı olarak Mikrokredi

[1] İngiliz Yoksul Yasaları dönemine dair ayrıntılı bir çalışma için bknz, Onur Kovancı, Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2003, Ankara

programı; yoksullukla mücadelede, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin yoksulluk üzerinden yeniden üretimini engellemede, kalkınmada bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesinde ve yerel ekonomik unsurları küresel ölçekte pazara dahil edebilme amaçlarına ulaşmada en önemli aygıtlardan birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de 2000'li yılların başlarından itibaren uygulanan Mikrokredi programı ve kurulan kalkınma ajansları; yoksullukla ve kadın-erkek eşitsizliğiyle mücadelede Mikrokredi türünden uygulamaların kazandığı önemi ortaya koymaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, yoksulluk kavramı tarihsel olarak ele alınmış, farklı ölçekler kullanılarak yapılan yoksulluk kategorileri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Farklı endeksler kullanılarak yapılan bu sınıflandırmaya göre yoksulluk, mutlak ve göreli, insani, kırsal ve kentsel, nesnel ve öznel olmak üzere değerlendirilmiş, bunun ardından yoksulluğun cinsiyet boyutuna vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede kadın ve yoksulluk ile Mikrokredinin kadının güçlendirilmesindeki rolü ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, araştırmanın üzerine kurgulandığı kalkınma nosyonu ve kalkınmaya yönelik temel yaklaşımlar ortaya konulmuş, kalkınma iktisadının tarihçesi ile bu yaklaşıma bir eleştiri mahiyetindeki bağımlılık okulu çevresinin düşüncelerine yer verilmiştir. Günümüz yoksulluğunun ulaştığı küresel boyutlar yoksulluk-küreselleşme ilişkisini daha önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi ve yoksulluğun küresel boyutları bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal devletin ortaya çıkması ve geçirdiği evreler, sermaye birikim rejimlerinde yaşanan kırılmalar ve günümüz dünyasının hakim ekonomik modeli olan neoliberalizm'in yoksulluk ile ilişkisi, Keynes'ten

neoliberalizme, Yoksullukla Mücadelenin ve Kalkınmanın Dönüşümü başlığı altında tartışılmıştır.

Yoksullukla mücadelede benimsenen iki temel politika olan dolaylı ve doğrudan yaklaşım açıklandıktan sonra, Türkiye'de yoksullukla mücadele mikrokredi bağlamında ele alınmıştır. Türkiye'de uygulama alanı bulan mikrokredi projeleri, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı'nın (KEDV) bir iktisadi işletmesi olarak kurulan MAYA, Aile Ekonomisini Güçlendirme-Küçük Destek Büyük Çözüm Projesi adıyla Mikrokredi uygulamasını Ekim 2006' da pilot proje olarak başlatan Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) ve Prof. Dr. Aziz AKGÜL tarafından mikrokredinin dünyadaki öncüsü Prof. Dr. Muhammed Yunus ile iş birliği içinde, Türkiye İsrafı Önleme Vakfı bünyesinde oluşturduğu Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) ile sınırlandırılarak ele alınmıştır. Söz konusu Mikrokredi programlarının tarihçeleri, çalışma prensipleri ve yoksullukla mücadele ile kadının güçlendirilmesine etkileri değerlendirilmiştir. TGMP Muş Şubesi'nin kuruluşu, proje kapsamında gerçekleştirilen faaliyetleri ve kuruluştan bugüne sayısal verileri bu bölümün son kısmında ele alınmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise TGMP Muş Şubesinden mikrokredi kullanan kadın girişimciler ile yapılan anket uygulamasının, istatistiksel analizler neticesinde ulaşılan sonuçları tablo ve grafikler halinde sunulmuştur. Elde edilen veriler ışında yapılan yorumlar ile TGMP'nin Muş Şubesindeki uygulamasının, yoksullukla mücadele ve kadınların güçlendirilmesi konusunda etkin ve verimli bir yol olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

1.1. Araştırma Problemi

Yoksullukla – özellikle kırsal kadın yoksulluğu - mücadele aygıtlarından biri olarak "Grameen Mikrofinans Programı [2] "; kırsal kalkınma ve yoksullukla mücadelenin yanı sıra, ekonomik ve sosyal bakımdan, kadının güçlendirilmesi ve emek piyasasına katılmasının imkanını sunmayı amaçlamaktadır. 1988-2006 yılları arasında neredeyse cumhuriyet tarihinin, kadının işgücüne katılma oranlarının en düşük seviyelere indiği dikkate alındığında Mikrokredi uygulamasının yalnızca ekonomik değil, kadının statüsünün iyileştirilmesi bakımından da ne derece öneme haiz olduğu anlaşılacaktır (Tüsiad 2008 Temmuz Raporu).

Yoksul kadınlara iş yapma fırsatı sağlanmasını amaçlayan Mikrokredi uygulaması, Grameen bank'ın 2010 yılında Muş'ta açtığı şube ile faaliyete başlamış ve Mikrokredi kullanan kadınların sayısı günden güne artmıştır. Bu araştırmada Mikrokredi uygulaması "kalkınma" nosyonu bağlamında sorunsallaştırılmakta ve bu yönüyle değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, çalışmanın problemi ikili bir yol haritasını işaret etmektedir.

Bunlardan ilki, Mikrokredi programlarının yoksulluğu azaltmada ve yoksulluğun kadınlaşması sorununu ortadan kaldırmada sahip olduğu önemin ve programdan faydalanan kişilerin bu mekanizmaya bakışlarının saptanmasıdır. Genel olarak kırsal yoksulluğu azaltmayı hedefleyen bu uygulama aynı zamanda, yoksul girişimciliğinin imkânını yaratmakta, atıl kırsal emeği ve ürünü iş piyasası ile buluşturmayı amaçlamaktadır. 1976 yılında Muhammed Yunus tarafından kurulan Grameen Bank, bugün dünya üzerinde yaklaşık yüz ülkede faaliyet göstermekte ve yoksullukla mücadelede en yaygın uygulamalardan biri haline gelmektedir. Bu

[2] Yunus, Muhammed, **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru,** Doğan Kitap, İstanbul, 1999

bağlamda, bu çalışmanın probleminin ilk ayağı, Grameen Bank bünyesinde Muş'ta uygulanan Mikrokredi uygulamasının kırsal yoksulluğu azaltmadaki öneminin ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın diğer ayağı ise, Mikrokredi uygulamasının, kadın ve erkeğin cinsiyet temelindeki konumlanışları üzerine olan etkilerinin saptanmasıdır. Bu çerçevede Türkiye'de uygulanan Grameen programının kredi kullandırmada, kadın girişimcilerden yana olan pozitif ayrımcı tavrının, nicel veriler ışığında kırsal alandaki kadın-erkek ve aile içi ilişkiler üzerinde ne türden bir dönüşüm sağladığının saptanması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın üzerine kurgulandığı bu iki problemin açıklanması bakımından yoksulluk ve kalkınma kavramları özel bir önem taşımaktadır. İlk bakışta kalkınma terimi iktisadi bir iyileşmeye gönderme yapıyor olsa da, bugün için sosyal bilimlerde kalkınma terimi açık ya da örtük olarak kapsamı çok daha geniş bir alanda gelişmeyi ifade etmektedir. Günümüz dünyasının sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin her basamağındaki toplumları için -gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş-, bahsi geçen bu kapsamlı gelişmenin denk düştüğü kalkınma konusu önemli bir gündem maddesi olarak kendisini muhafaza etmektedir.

Sosyal devletin iflası ve neoliberalizmin yükselişiyle birlikte yoksulluk ve yoksullukla mücadele ülkelerin en önemli meseleleri haline gelmekte, halk kitlelerinin refahı ve neoliberal iktisat politikaları arasındaki derin çelişki yoksulluğu aşılması neredeyse imkânsız bir "sorun" haline getirmektedir. Tam da bu noktada Grameen Mikrokredi programı hem neoliberalizmin kendi çelişkisini aşmada ve hem de sayıları gün geçtikçe artan kır ve kent yoksullarının, yoksullukları ile mücadele etmesi için bir imkân olarak belirmektedir.

Yukarıda yazılanlar ışığında bu araştırmanın problemi; Türkiye'de hane yoksulluğunun azaltılmasına yönelik olarak Mikrokredi uygulamaların yoksullukla mücadele stratejisi olarak kullanılmasının yaygınlaşmasıdır.

1.2. Amaç ve Önem

Bu tez; Türkiye'de devlet ve STK'lar aracılığıyla, yoksullukla mücadele ve kadının statüsünün iyileştirilmesine yönelik uygulanan sosyal politikaların bir izdüşümü olarak Grameen mikrokredi programının, Muş ilinde sosyolojik olarak analizini amaçlamaktadır. Buna ek olarak Türkiye'de kalkınma politikalarına yön veren içsel ve dışsal etmenlerin belirlenmesi, küreselleşme, neoliberalizasyon ve Avrupa Birliği süreçleri ile Türkiye'de benimsenen kalkınma ve yoksullukla mücadele stratejileri arasındaki ilişkinin saptanması, kırsal yoksulluğun giderilmesi ve kadının Muş ilinde çalışma yaşamındaki eşitsiz konumunun iyileştirilmesi noktasında mikrokredi programlarının üstlendiği rolün ortaya konulmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın diğer bir amacı ise; kırsal bölgelerde siyasal, ekonomik ve sosyal hayatta kendisini daha şiddetli olarak hissettiren kadının eşitsiz konumunu ortadan kaldırmada Grameen Mikrokredi programının, kredi kullandırmada kadınlardan yana olan pozitif ayrımcı tavrının, kadın-erkek ve aile içi ilişkilerde kadının eşitsiz konumunu ortadan kaldıran bir işleve sahip olup olmadığının tespit edilmesidir.

Türkiye'de 24 Ocak 1980'de alınan kararlar, şu an içinde bulunduğumuz süreci anlamak bakımından hayati öneme sahiptir. 24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik anlamda yapısal dönüşüm programı, bir yandan Türkiye'de uygulanan

ithal ikameci kalkınmacılığın sonunu ilan ederken öte yandan kalkınmada neoliberal anlayışın ekonomik hayata damgasını vuracağı bir süreci başlatıyordu. Neoliberalizmin yoksulluk, sosyal refah ve kalkınma üzerine geliştirdiği yeni perspektif, mikrokredi türünden modellerin rağbet görmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda; refah devleti ile neoliberal devlet arasındaki en görünür farklılık; eşitsizliklerin kaynağının ne olduğu konusunda belirginleşir. Buna göre refah devletinde, eşitsizliğin kaynağında bulunan neden toplumsal yapının kendisidir ve bu eşitsizliği gidermek devlet politikaları aracılığıyla sağlanmalıdır görüşü hâkimdir. Ancak neoliberal yaklaşıma göre eşitsizlik, serbest piyasanın doğasından kaynaklanır ve bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmak devletin değil tek tek bireylerin görevidir. Bu çerçevede Mikrokredi programı tam da bu görüşü destekler niteliktedir. Bu tez; neoliberalizmin, eşitsizliklerin giderilmesi sorumluluğunu bireyin üzerine bırakması ve bireyin Mikrokrediler üzerinden, yoksullukla mücadelede tek başına bırakılmasının anlaşılması bakımından önemlidir.

1.3. Örneklem ve Sınırlılıklar

Bu araştırmanın evreni olarak Türkiye Grameen Bank Mikrokredi Projesi kapsamında Muş şubesinden 2013 yılına kadar kredi kullanmış ya da halen kullanmakta olan kadın kredi kullanıcıları belirlenmiştir. 2010 yılında açılan şubeden, bu çalışmanın yapıldığı tarihe kadar 409 Mikrokredi müşterisinin kredi kullandığı saptanmıştır. Bu çalışmada Mikrokredinin yoksulluğu azaltmada ve kadının statüsünü iyileştirmede olan etkisi amaçlandığından, etkilerin daha sağlıklı bir biçimde saptanmasına yardımcı olacağı gerekçesi ile mükerrer kredi kullanıcılarına ağırlık verilmiştir. Toplam 409 Kredi kullanan kadın arasından 100 mikrokredi müşterisine anket uygulamış bunun neticesinde 100 anket formu da

analize uygun bulunmuştur. Bu çalışmada, anket uygulanacak katılımcılara ulaşım zorluğundan ötürü örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Soru formu toplamda 57 soru içermektedir. Soruların ilk grubunda kredi kullanan kadınların demografik nitelikleri (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu vb) saptanmaya çalışılmıştır. İkinci grup sorularda ise, kredi kullanan kadınların kredi kullanmadan önceki ve sonraki durumlarını tespit etmeye yöneliktir; gelir, meslek, kredinin kullanım maksadı, kredi ile ne türden bir iş yapıldığı, kredi kullanımına yönelik alınan tepkiler ve beklentiler ölçülmüştür. Son grup sorular ise, kredi kullanan kadınların, kadının hane içinde ve dışındaki statü algılarının ne olduğu, yoksulluğa ilişkin kendilerini nasıl konumlandırdıkları ve kredi kullandıktan sonra ekonomik ve sosyal beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı ile mikrokredi uygulamasının yoksullukla mücadele etmede ve kadının güçlendirilmesinde ne türden bir rol oynadığına dair düşüncelerini ölçmeye yöneliktir.

Soru formunda bulunan son grup sorularda Likert Ölçeği kullanılmış ve analiz sürecinde, katılımcıların; kadının statüsü, yoksulluk ve mikrokredi hakkındaki tutumları diğer grup sorulara verdikleri yanıtlar ile çapraz değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Anket formunun uygulanması sürecinde, "yerel dinamikler"den ötürü TGMP Muş şubesi sorumlularının yardımına başvurulmuştur. Soru formları aracılığıyla elde edilen bulgular SPSS 16.0 programı aracılığıyla istatistiksel değerlendirmeye tabii tutulmuş ve yorumlaması yapılmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Yoksulluk Kavramı

Doğanın keskinliklerini, doğası gereği içinde barındırmayan toplumu ve toplumsal olguları genel-geçer yasaların boyunduruğuna sokma çabası olarak toplumbilimsel etkinlik, toplumsala ilişkin kavramsal kesinsizliklerden ötürü, söze daima kavramsal mutabakatın olmadığı şerhini düşerek başlamaktadır. İnceleme nesnesi olarak toplumu ve toplumsal olguları seçmek, örtük olarak böylesi bir sancı ile yüz yüze kalmayı göze almak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, toplumsal bir olgu olarak "yoksulluk" konusuna giriş yaparken kavram üzerinde tek ve kapsayıcı bir tanımın olmadığını söylemek yerinde olacaktır.

Genel olarak insanların temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamama hali biçiminde ifade edebileceğimiz yoksulluk, günümüz dünyasının en önemli sosyal sorunlarından biri haline gelmiştir. Yoksulluğun günümüz toplumları için bu denli önemli bir sosyal sorun haline gelmesinde, birçok faktörün yanı sıra, küreselleşme ve neoliberal iktisat politikaları üzerinde özellikle durulması gereken bir role sahiptir.

Temel yaşamsal ihtiyaçlardan mahrum olmak yalnızca mevcut ekonomik ve siyasal yapının bir sonucu olmamakla birlikte, yoksulluğun tarihi çok daha eskilere götürülebilir. Ancak olgunun günümüzde ulaştığı boyutlar, küreselleşme-yoksulluk ilişkisini daha önemli hale getirmektedir.

Kapitalizme özgü bir kavram olarak "modern yoksulluk" olgusunun Avrupa'da ilk ortaya çıktığı onaltıncı yüzyıl ortamı, özellikle geleneksel tarım toplumlarının geçirdiği değişimlerin yol açtığı bir mekânsal hareketlilikle ve bu hareketliliğin neden olduğu belirsizlik ve huzursuzlukla tanımlanabilecek bir ortamdı. Bu ortamda yaşanan yoksulluk, yaşanış ve algılanış biçimleriyle daha

önceki toplularda görülen yoksulluktan farklıydı. Ama bugün sosyal bir sorun olarak tartışılan biçimiyle yoksulluk, onaltıncı yüzyılda ortaya çıkan kapitalizmin [küreselleşme] ortaya çıkışı ile bağlantılıdır. (Buğra, 2009; 24-25). Temel yaşamsal gereksinimlere erişememe durumu, tarihin her döneminde ve toplumunda rastlanılabilecek bir durumdur. Modern anlamda yoksulluk olgusu ise, onaltıncı yüzyıldan bu yana "modern" anlamıyla kapitalizm ve küreselleşme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bu çalışma; "modern yoksulluk" olgusunu konu edinmektedir.

Kökenleri sömürgeciliğin başlangıcına dek dayandırılabilecek küreselleşme sürecinin günümüzdeki evresinin ayırt edici yanı; çok uluslu şirketlerin elinde yoğunlaşan uluslar arası sermaye ve metaların devingenliğinin olağanüstü hızı ve bunun karşısındaki engellerin kaldırılması yönündeki neoliberal politikalardır. Bölgeler ve sınıflar arasında devasa kâr transferi anlamına gelen bu politikalar, gelir dağılımı dengelerini yeryüzü ölçeğinde hızla bozmaktadır (Özbudun, 2002;53).

Paris'te yaşayan bir orta sınıf ailenin gelirinin G. Doğu Asya'da kırsal kesimde yaşayan bir ailenin gelirinin yüz katını aşması, New York'lu bir avukatın bir saatlik gelirinin Filipinli bir köylünün iki yıllık gelirine denk düşmesi, ABD'nin bir yıllık Pepsi-Cola ve Coca-Cola tüketim harcamalarının nüfusu yüz milyonu aşkın Bangladeş'in GSMH'sının neredeyse iki katına ulaşması ve dünya nüfusunun en varlıklı bölümünü oluşturan yüzde 20'lik kesimin dünya toplam üretiminin yüzde 84'ünü, en yoksul bölümünü oluşturan yüzde 20'lik kesimin ise sadece yüzde 1.4'ünü tüketiyor olması, küreselleşme sürecine paralel neoliberal ekonomi politikalarının yeryüzü ölçeğinde yarattığı gelir ve bölüşüm farklılıklarını çok çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır (Chossudovski, 1991:2527, Akt: Şenses).

1980 sonrası giderek yaygınlaşan etkili bir küreselleşme söylemi içinde neoliberal ekonomi politikaları hemen hemen bütün dünyaya egemen oldu. Buna karşılık gelir eşitsizliği ve yoksulluk başta azgelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede sosyal ve siyasal açılardan kaygı verici boyutlara ulaştı (Şenses; 2001;17). Yoksulluğun ulaştığı boyutların kaygı verici bir düzeye erişmiş olması, olgunun günümüz toplumları için neden en önemli sorunlardan biri olduğunun örtük bir ifadesidir aynı zamanda.

Dünya Bankası ve IMF öncülüğünde, 1980'lerde kalkınmakta olan ülkelerde hayata geçirilen "yapısal uyum politikaları"; bir stabilizasyon programının ardından, pazar ekonomisi mekanizmalarının ekonomiye hakim olmasına, kamu kesiminin mal ve hizmet üretimine hızla son verilmesine ve kamunun düzenleyici müdahale olanaklarının daraltılmasına dayanan yapısal bir dönüşümü hedefliyordu ancak 80'li yılların sonuna gelindiğinde, yapısal uyum politikalarının iyi kötü uygulandığı ülkelerde ve özellikle Latin Amerika ve Afrika'da, yoksulluğun dikkat çekici boyutlarda arttığı görüldü (İnsel, 2001:62).

Aynı yılların başında Türkiye ile yapılan anlaşmalar yoluyla başlayan yapısal uyum sürecinde Dünya Bankası, yoksulluk konusunu ülkelerin bir iç sorunu olarak gördü ve yaklaşık on yıl süreyle gündem-in-den çıkardı. Bunun sonucunda 1980'li yıllar, özellikle Güney Sahra ve Güney Amerika ülkeleri için, borç krizi ve yapısal uyum politikalarının biçimlendirdiği, kişi başına milli gelirin düştüğü, bölüşüm sorunlarının ve yoksulluğun arttığı ve "kaybolan on yıl" yakıştırmasını haklı çıkaran bir dönem oldu(Şenses, 2001:40). İnsel'e göre (2001); yapısal uyum politikalarının hayata geçirilmesin ardından 90 yılı başlarında "kalkınan dünya ekonomisi"nde, sayısı azalacağına iki tür yoksulluk ortaya çıktı. Bir yanda, sayıları göreli olarak

azalmayan, daha çok nakdi gelir azlığına dayalı, geçimlik ekonomi yoksunluğuna tekabül eden geleneksel yoksulluk; diğer yanda ise, önceden yoksul olmayıp, yeni iktisadi ve sosyal yapılanmanın dışlaması sonrası yoksullaşanlar.

Dünya bankasının yoksulluk konusuna bakış açısındaki temel değişiklik 1990 yılında Dünya Kalkınma Raporu ile gerçekleşti. Dünya Bankası, bu raporla yoksulluk konusuna on yıllık bir aradan sonra tekrar döndü ve yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerindeki olumsuz etkilerinin uzun bir süre göz ardı edildiğini itiraf ederek yoksulluğu "gelişme topluluğunun karşı karşıya olduğu en acil sorun" (Emmerij, Akt: Şenses, 2001: 41) olarak tanımladı ve yoksulluğun azaltılmasını ekonomik gelişmeyle özdeşleştirerek "hiçbir amacın bundan daha önemli olamayacağını"(World Bank Development Report, 1990: 5-7" ve bunun Dünya Bankası açısından da "en önde gelen" (Brand, Akt: Şenses, 2001: 41) amaç olduğunu ilan etti.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren değişen sermaye birikim rejimi, küresel ölçekte, hayata geçirilen yeni ekonomiye yapısal uyum politikaları ile ekonomik ve sosyal hayata damgasını vururken, kalkınma hızının artmasının yoksulluğu kendiliğinden azaltmadığı, özellikle yeni kalkınma dinamiklerinin kapsayıcı niteliklerinin zayıf olduğu, kalkınmış ülkelerde yeniden ortaya çıkan "çalışan yoksullar" olgusuyla ve diğer yeni yoksulluk biçimleriyle teyit edilince, yoksullukla mücadele programları, bütün uluslar arası kuruluşların gündemlerinin ilk maddesini oluşturdu ama hangi yoksullukla mücadele? Mutlak yoksullukla mı, göreli yoksullukla mı? Nesnel yoksullukla mı, öznel yoksullukla mı? (İnsel, 2001:63)

2.1.1. Mutlak – Göreli Yoksulluk

Yoksulluğu tanımlamak, sınırlarını ve bileşenlerini belirlemek adına birtakım kriterler varsa da, bu kriterler yoksulluğa dair resmin tümünü ortaya koyması bakımından oldukça tartışmaya açıktır. Açlık sınırı, mutlak-göreli yoksulluk, öznel yoksulluk, karma yoksulluk, insani yoksulluk, kadın yoksulluğu, kır-kent yoksulluğu… vb gibi ayrımlar, yoksulluk olgusunun, kullanılan kriter ve ölçütlere göre değişik sınır ve kapsamlarına göndermede bulunan tanımlamalardır.

Yoksulluk; yapısı gereği neredeyse tüm sosyal bilimlerin ilgi alanına girmekte, bu nedenle gerek tanımlanması, gerekse çözümü açısından disiplinler arası olma özelliği taşımaktadır. Gelirin bölüşümü açısından iktisadî, yoksulların farklı bir toplumsal kategori oluşturmasından dolayı sosyolojik, yoksul olmanın sadece nesnel kriterlere bağlı olmaması, aynı zamanda öznel algılamayla da ilintili olması nedeniyle psikolojik, yoksulluğun ancak insanların yoksulluğu olarak anlam kazanması dolayısıyla antropolojik ve yoksullar ile yoksul olmayanların kentsel mekan kullanımı farklılaştığı için kent bilimsel özellikler taşıması açısından oldukça çetrefilli bir konudur. (Önder ve Şenses, 2006; 202)

Bireyin yaşamını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu asgari tüketim düzeyini bile sağlayamadığı durum (Koray, 2005; 288),

"İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu, mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu, yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu (Alagh, 1992;109, Akt:Şenses).

Kişinin varlığını sürdürmek için en temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli gelir düzeyine sahip olamaması durumu (Sallangül; 2002;108).

Hane ya da bireylerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi (Tüik, 2008; 33).

Sınırlı bir dönem için geliri veya harcamaları önceden saptanmış belirli bir miktarın altında olma hali(Önder ve Şenses, 2006; 4).

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi, mutlak yoksulluk için sınır olarak kabul edilen düzey, bireyin hayatta kalmasını sağlayacak kadar olan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu noktada, bireyin hayatta kalmasını sağlayacak minimum gerekliliklerin neler olduğu ya da bu ihtiyaçların asgari miktarının ne kadar olduğu soruları gündeme gelmektedir.

Kavram üzerine yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi, mutlak yoksulluk tanımlaması, yoksulluğu her türden bağlamından kopartarak, yalnızca temel yaşamsal ihtiyaçların elde edilememesi anlamında kullanılmaktadır. Mutlak yoksulluk kategorisi, kapsayıcılığı ve sadeliği bakımdan işlevsel bir tanım gibi görünmektedir ancak olgunun tüm bağlamlarından kopartılarak çok geniş bir düzlemde tanımlanması, yoksulluğun sınırları ve kriterleri neler olmalıdır sorularına tatmin edici bir açıklama getirememektedir.

Mutlak yoksulluğa ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar, minimum gıda harcaması ve temel gereksinimlerdir. Minimum gıda harcaması yaklaşımında, sadece minimum gıda harcaması maliyeti esas alınarak hesaplama yapılır. Bu hesaplamada öncelikle kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için günlük asgari düzeyde alması gereken kalori miktarı ve bu kaloriyi alabilmesi için yapması gereken gıda harcaması dikkate alınmaktadır. İkinci yaklaşım olan temel gereksinimlerde ise, bireyin veya hane halkının sadece minimum gıda harcaması değil, bunun yanında giyim, barınma, ısınma, sağlık,

eğitim gibi ihtiyaçlar da esas alınmaktadır. Bu noktadan hareketle, ikinci yaklaşımda yoksulluğun birinci yaklaşıma göre daha geniş kapsamlı olarak ele alındığı görülmektedir (Korkmaz vd., 2004: 23).

Dünya Bankası, mutlak yoksulluk sınırını azgelişmiş ülkeler için günlük bir dolar, Latin Amerika için iki dolar, Türkiye ve Doğu Avrupa ülkeleri için dört dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için ise günlük 14,4 dolar olarak belirlemektedir.(Koray, 2005:288).

Yoksulluk türlerine ilişkin hesaplamalarda önemli olan bir diğer durum ise özne sorunsalıdır. Açlık sınırı, mutlak ya da göreceli olarak yoksulluk hesaplamaları yapılırken dikkate alınacak olan özne birey mi yoksa aile mi olmalıdır sorusu, yoksulluk hesaplamalarını etkileyen önemli bir ayrıma işaret etmektedir. (Sallangül, 2002:108).

Yoksulluk, insanların varlığını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan mahrum olmasının bir sonucu olsa da, esasında olgu çok boyutlu ve daha karmaşık bir sorundur. Dolayısıyla bu yoksunluk hali salt fizyolojik ya da ekonomik ihtiyaçların giderilememesi olarak düşünülemez. Buradan hareketle, yoksulluğun yalnızca ekonomik olarak ele alınamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğunu, insan hayatının tüm boyutlarını (ekonomik, siyasi ve sosyal katılım, eğitim, sağlık, insan hakları, çevre, vb.) kapsadığını söylemek mümkündür (Coşkun ve Tireli, 2008:23).

Çok boyutlu bir olgu olarak yoksulluğun ölçüm yöntemleri, en az olgunun tanımı ve sınırlılıkları kadar tartışmalı bir konudur. Yoksulluğun ölçülmesinde, yoksulluk çizgisinin saptanmasından sonra ki aşama uygun bir ölçüm endeksinin seçilmesidir. Yoksulluk ölçümünde en yaygın olarak kullanılan endeks; yoksulluk çizgisi altındaki kişilerin toplam nüfusa oranını gösteren “kafa sayım oranı”(KSO)

dır. KSO'nun yoksul insan sayısını dikkate almaması ve yoksulluğun derecesini ölçememesi, yeni endekslerin geliştirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu endekslerden biri, yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk çizgisine duyarlılığı azaltabilmek için yoksulların gelirlerinin/tüketimlerinin yoksulluk çizgisinden uzaklığının ortalamasının yoksulluk çizgisine oranı olarak belirlenen "yoksulluk açığı endeksi" dir. Bu endeksin de ölçüm noktasında taşıdığı eksiklikler dolayı, KSO, yoksulluk açığı ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını birlikte dikkate alan "Sen endeksi[3]" geliştirilmiştir (Şenses, 2001:65-66).

Yoksulluk ölçüm yöntemlerine ilişkin yürütülen çalışmalar içerisinde en anlamlı katkı Şenses'e göre (2001:67); Foster, Greer ve Thorbecke tarafından geliştirilen endeks (FGT) dir. Bu endeksin önemi, daha önceki endekslere yöneltilen temel eleştirileri gidermesi, toplam yoksulluğu değişik alt gruplara ayrıştırabilmesi ve bölüşüm sorunlarına duyarlı olmasından kaynaklanır. Uygun ölçüm yöntemi arayışlarındaki bu gelişmelere ve özellikle KSO'ya yöneltilen yoğun ve birçoğu haklı eleştirilere karşın KSO, veri sorunlarının aşılmasına olanak sağladığı ve kolayca hesaplanabildiği için gerek uluslar arası kuruluşlar gerekse de ulusal düzeyde, bağımsız araştırmacılar tarafından hala yaygın olarak kullanılmaktadır.

TÜİK, bu tanımlamalara uygun olarak Mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan yoksulluk sınırlarını ve bu sınırların altında kalarak yoksul olarak nitelenen fert sayılarını hesaplamaktadır. Çalışmalarda, gıda yoksulluğunun (açlık) temelini teşkil eden gıda sepeti, hane halkı Bütçe Anketi verileri kullanılarak belirlenmekte ve bu sepetin maliyeti yoksulluğun sınırı olarak

[3] Amartya Sen'in Etik ve İktisat yaklaşımı için Bknz; Ahmet İnsel, Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi, Birikim, Sayı 86, 2000.

kabul edilmektedir. Gıda yoksulluk oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır. Fertlerin gıdanın yanı sıra gıda dışı ihtiyaçları da göz önüne alınarak da yoksulluk sınırına ulaşabilmek için gıda dışı mal ve hizmet payı da eklenmektedir. Bu yoksulluk sınırının belirlenmesi amacıyla da toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı belirlenmekte ve bunun sonucunda gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır (Ensari, 2010:10)

Tablo 1-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, TÜRKİYE

Yöntemler	**Fert yoksulluk oranı - Rate of poor individuals (%)**							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	0,03	0,01	0,01	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esaslı göreli yoksulluk	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59

***Kaynak**: 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK - Results of 2009 Poverty Study*

Yukarıda verilen tablolarda, açlık sınırı, yoksulluk sınırı, kişibaşına günlük harcama gücü ve harcama esasına dayalı olarak farklı yöntemlerle TÜİK tarafından saptanan yoksulluk oranları verilmiştir. Görüldüğü gibi tercih edilen yöntem aynı zamanda mutlak yoksulluğun oranlarını görecelileştirmektedir. Genel olarak temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanamaması hali olarak tanımlanan mutlak yoksulluk,

hesaplamalarda kullanılan ölçütler doğrultusunda "mutlak" niteliğini yitirmekte, yoksulluğun görece mutlaklığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2- Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fertlerin yoksulluk oranları, KENT

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı - Rate of poor individuals (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	0,20	0,01	0,02	0,01	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esaslı göreli yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12

***Kaynak**: 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK - Results of 2009 Poverty Study*

Tablo 3-) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, KIR

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı - Rate of poor individuals (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	0,46	0,01	0,02	0,04	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92
Harcama esaslı göreli yoksulluk	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

***Kaynak:** 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK - Results of 2009 Poverty Study,*

Kullanılan farklı yöntemlere göre farklı sonuçlar arz eden mutlak yoksulluk oranları aynı zamanda yoksulluğun hesaplandığı bölgenin mekansal niteliğine göre de değişiklik göstermektedir. Türkiye'nin genel mutlak yoksulluk oranlarına bakıldığında (Bkz.: Tablo 1), 2002-2009 yılları arasında mutlak yoksulluğun – harcama esasına dayalı yöntem hariç- düzenli bir düşüş seyrinde olduğu görülmektedir.

Kentsel fert yoksulluğu verilerine bakıldığında (Bkz: Tablo 2), yine aynı yıllar arasında çok daha keskin ve sürekli bir düşüş göze çarpmaktadır. Hatta bu verilerden hareketle mutlak yoksulluk olgusunun kısa bir süre içerisinde kentlerde gözlenemeyeceği sonucuna bile varılabilir. Tarihin her döneminde ve toplumunda karşılaşılan bir olgu olarak yoksulluk, Buğra'nın(2009) işaret ettiği gibi; kökenleri onaltıncı yüzyıla uzanan kapitalistleşme süreci ile birlikte "modern" bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla sanayi üretimi ve piyasanın örgütlenme ve organize olma mekanı olarak kentler, modern yoksulluğun yeniden üretim alanlarına işaret etmektedir. Ancak Tablo 2'de yer alan kentsel fert yoksulluk oranları, kent-yoksulluk ilişkisinin Buğra'nın ifade ettiği doğrultuda olmadığının da bir göstergesidir. Bir ihtimal daha var, o da yoksulluk hesaplamalarında kullanılan yöntem ve kriterlerin yoksulluğa ilişkin "gerçek" verileri ortaya çıkarmada yetersiz olduğu ya da tercih edilen yöntem ve kriterlerin politik bir yönelim ile olan sarmaşdolaşlığı.

Tablo 3'te ortaya çıkan verilere bakıldığında 2002-2009 yılları arasında ki kırsal yoksulluğun da bir düşüş eğilimi gösterdiğini görmekteyiz. Ancak bu düşüş eğrisi kent yoksulluğu kadar keskin ve şiddetli değildir. Bu çerçevede "mutlak yoksulluk"un hâlihazırda kırsal bir nitelik taşıdığı ve yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal politikaların kır merkezli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Son yıllarda –kırsal- yoksullukla mücadele araçları olarak mikro-kredi aygıtları ve bölgesel kalkınma ajanslarının varlık ve etkinlik nedenleri de, Tablo 3'te yer alan veriler doğrultusunda daha anlamlı bir hal almaktadır.

Bireysel bazda göreceli yoksulluk, bir kimsenin, diğer bir kimseye göre daha az gelir elde etmesi ile ortaya çıkar. Toplumsal boyutu ile göreceli yoksulluk ise, toplumun genel hayat standartlarına yani sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı

olarak ortaya çıkan yoksulluk durumudur. Buna göre açlık ya da mutlak yoksulluk sınırının üzerinde fakat o toplumun ortalama hayat standardının altında bir hayat sürdüren bir kişi ya da hane, göreli olarak yoksul kabul edilir (Şahin ve Yıldırım, 2007: 567).

Mutlak yoksulluk, temel gıda ihtiyaçlarına yönelik bir kavram olmasına karşın, göreli yoksulluk bireyin sosyo-ekonomik durumu ve toplumdaki diğer birey ve gruplara göre konumunu gösteren bir kavramdır (Yusufoğlu, 2010:10).

Göreli yoksulluk hesaplamalarında, bireyin insanca bir yaşam sürdürmesi için yaşadığı toplumsal çevredeki temel altyapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması da yoksunluklar kategorisi içerisinde ele alınmaktadır (Townsend'den akt, Sallangül, 2002: 109) Bunda bireyin belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli toplu taşım, içme suyu, sağlık, eğitim, kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetlerden yoksun olması durumları göz önüne alınmakta ve bunları karşılayacak gelir düzeyi saptanmaktadır.

Göreli yoksulluk; toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı yoksulluğudur. Refah ölçüsü olarak amaca göre harcama veya gelir düzeyi seçilebilir (Tüik, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2009).

2.1.2. İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu (income poverty) yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. (Aktan, 2002: 6).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da yoksulluğun kavramlaştırılması çabalarına, hem yoksulluk kavramı etrafındaki tartışmaları hem de yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek katkıda bulunmuştur. UNDP' nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa "İnsani Yoksulluk" (Human Poverty) kavramı ortaya atılmıştır. İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğu ile ilişkili bulunmasına rağmen ondan farklıdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir üzerinde odaklanırken, "insanî yoksulluk" kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insanî yeteneklerden / kapasiteden yoksun olmak biçiminde tanımlanabilir (Taş ve Özcan, 2012, s:425).

İnsani yoksulluk; mutlak ve göreli yoksulluk kategorilerinin tam olarak yoksulluğu ölçme ve ifade etmede yetersiz olduğundan hareketle UNDP tarafından 1997 İnsani Gelişme Raporu'nda, insani gelişme kavramına ek olarak geliştirilmiş bir kategoridir. İnsani yoksulluk kavramını somut olarak tanımlamak ve izlemek için geliştirilen insani yoksulluk göstergesi, insanların yaşadığı yoksulluğu açıklamaya çalışmıştır. İnsani yoksulluk kavramı diğer yaygın yoksulluk yaklaşımları ile örtüşen noktalar taşımakla birlikte kapsam olarak yoksulluk olgusunun insanlık onurunu kırıcı ve çok yönlü boyutlarını açıklamayı hedeflemektedir (Korkmaz vd.'den Akt, Şahin ve Yıldırım, 2007: 568).

UNDP gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluğu üç kriterden yola çıkarak hesaplamaktadır;

Yaşam Süresi: Uzun bir yaşamdan yoksun olma, insani yoksulluğun ilk göstergesi olarak kabul edilmektedir. UNDP, 40 yaşı esas alarak bu yaşın altındaki yaşam süresini insani yoksulluk olarak değerlendirmektedir.

Eğitim: Eğitim imkanlarından yoksun olma, insani yoksulluğun ikinci göstergesini oluşturmaktadır. Hesaplamalarda yetişkinler arasındaki okuma-yazma bilmeme oranı insani yoksulluğun diğer bir kriterini oluşturmaktadır.

Ekonomik ve Sosyal İmkanlar: Bireylerin ekonomik ve sosyal imkanlardan yoksun olması, insani yoksulluğun bir diğer göstergesini oluşturur. UNDP aşağıda belirtilen başlıca üç veriden yararlanarak bireyin ekonomik ve sosyal imkanlara sahip olma düzeyini belirlemektedir;

-Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi,

-Temel sağlık imkanlarından yoksun olan nüfus yüzdesi,

-Beş yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesi.

Yukarıda belirtilen üç kriterin ortalaması alınarak "insani yoksulluk indeks değeri" hesaplanmaktadır. (Aktan'dan Akt, Şahin ve Yıldırım, 2007: 568)

2.1.3. Nesnel – Öznel Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım (refah yaklaşımı) yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen (normatif) değerlendirmeleri içerir. Subjektif yaklaşım ise yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine (fayda yaklaşımı) önem verir. Kişilerin elde ettiği toplam faydanın hesaplanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle iktisatçılar, geleneksel olarak, objektif yaklaşımı benimsemek eğilimindedirler. Bu yaklaşımı savunanlara göre bireyler her zaman kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildir. Örneğin, yoksulluğun ölçümünde kullanılan hemen hemen tüm yöntemler objektif yaklaşımı benimseyerek asgari besin gereksinimi konusu üzerinde durmaktadır. Oysa kişiler tükettikleri yiyeceklerin miktarı ve türleri konusunda çok farklı değerlendirme ve

tercihlere sahiptirler. Bazı kişiler yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan yiyecek demetini tercih ederken diğerleri fiziki varlıklarını sürdürmeleri açısından önem taşımayan yiyecek demetine ağırlık verebilir. Bu nedenle yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hane halkının değerlendirmelerine bırakan subjektif yaklaşım yoksulluğun ölçülmesinde önemli problem ve karışıklıklara yol açabilmektedir. (Aktan, 2002: 6)

Gelir ve tüketim harcamalarının bir yoksulluk göstergesi olarak kullanılmasına karşı yöneltilen temel kavramsal itiraz, bunların yoksulluk düzeyi ile ilgili olarak belirli bir noktada yoksulluğun sadece belirtilerini gösterip nedenleri açısından geriye dönük, yoksulluktan çıkış için de ileriye dönük değerlendirmeler yapmamıza olanak vermemesiyle, diğer bir deyişle, yeterli birer refah göstergesi olmamasıyla ilgilidir. (Şenses, 2009: 70)

2.1.4. Kırsal – Kentsel Yoksulluk

Temel ihtiyaçlardan yoksunluk olarak tanımladığımız yoksulluk, salt iktisadi ve insani temel ihtiyaçların neler olabileceği sorusu üzerine odaklanmaktadır. Kapsayıcı bir yoksulluk tanımına ulaşmada yaşanan sorunlardan birisi de, yoksulluğun göstergelerinin – dolayısıyla temel ihtiyaçların- yaşanılan çevreye göre göstermiş olduğu farklılıktır. Bu çerçevede, yoksulluk tanımında mekansal bir ayrım zorunlu hale gelmektedir. Kişilerin yaşam alanları kaçınılmaz olarak, temel ihtiyaçların farklılaşmasını da beraberinde getirmekte, kırsal bölgede yaşayan bir bireyin temel gereksinimleri ile kentte yaşayan bireyin ihtiyaçları yaşanan bölgenin özellikleri gereği farklılık arz edebilmektedir. Bu bağlamda yoksulluk araştırmalarında kır ve kent yoksulluğu ayrımı önem kazanmaktadır.

Kalaycıoğlu ve Tılıç'a göre (2002: 198) kentsel yoksulluk; nüfusun kentte yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçinme standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından da sorunlara yol açabilecek bir konumda

olması durumunu anlatmaktadır.

Dünya ölçeğinde yoksulluğun kitlesel olarak kentsel bir görünüm kazanması Sanayi devrimi ile birlikte yaşanan kırdan kente göç olgusu ile açıklanabilir. Dolayısıyla, kitlesel kentsel yoksulluğun görüldüğü ilk yer olan Batı Avrupa, kurumsal olarak yoksullukla mücadelenin de ilk ortaya çıktığı yerdir (Açıkgöz, 2013:47). Türkiye'de ise kentsel yoksulluk, iki dönemde (1950 ve 1980 sonrası) yoğunlaşan göçlerin sonucunda meydana gelmiş ve artmıştır. Bu; kentsel yoksulluğun tek nedeninin kırsal kökenli kitlesel göçler olduğu anlamına gelmez; ama yoğun göçler hem kentlerde önemli değişiklikler meydana getrmiş hem de kent yoksulluğunun oluşmasında önemli bir etken olmuştur, Göç olayında kırsalın "itici" ile kentin "çekici" etkenlerinin birlikte rol oynadıkları genel bir kabul görmüştür (Karpat, 2003: 45).Aşağıdaki tabloda TÜİK tarafından saptanan kentlerde yaşayan yoksul fert sayıları verilmiştir;

Tablo 4-) Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksul fert sayısı, KENT

Yöntemler	Yoksul fert sayısı		
	Bin kişi		
	2007(*)	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	33	122	29
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	4.968	4.533	4.318
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	43	93	20
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	2.111	1.483	469
Harcama esaslı göreli yoksulluk	4.017	3.871	3.214

Kaynak: *2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK - Results of 2009 Poverty Study,*

Yoksulluğun mekânsal olarak sınıflandırılması, kır ve kenti birbirinden keskin hatlarla ayrılan iki zıt kutup olarak konumlandırmak anlamına gelmektedir. Ancak yoksulluk çalışmalarında, kentsel bir nitelik kazanmasına rağmen yoksulluğun, kökeninde kırsal dinamikler olduğu yaklaşımı sıkça rastlanan bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent yoksulluğunun artmasında kırdan kente göç önemli bir etken olarak belirmekte, yoksulluk, kırdan kente taşınan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar kente hakim olan üretim ve bölüşüm ilişkileri, kırsaldan farklı olarak yoksulluğa neden olan bir organizasyon biçiminde tezahür etse de, göç yoluyla kente akın eden "niteliksiz" işgücü, kentsel yoksulluğun ve eşitsiz bölüşümün yeniden üretilmesinin kitlesel bir boyuta ulaşmasında kilit bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksullukla mücadele etmenin bir aracı olarak mikrokredi uygulaması, varlık sebebi yoksullukla mücadele etmek olsa da özel olarak kırsal yoksulluğu azaltmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda yoksulluğun kırsal boyutları bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Kapitalizm öncesi tüm toplumlar tarım toplumları idi ve bu nedenle de kapitalizmin getirdiği kar düşüncesi gelişmemişti. Kapitalizm ile birlikte gelişen kar düşüncesi ve pazar için üretim, tarım alanlarında da gerek büyük aile tarımcılığı ve gerekse son elli yılda gelişen ve küreselleşen tarım şirketleri (agribusiness) aracılığı ile küçük tarım işletmelerini özellikle gelişmekte olan ülkelerde yok olma durumuna getirmiştir. Üretimin ve tüketimin küreselleştiği son yıllarda Dünya Ticaret Örgütü ve diğer uluslar arası kuruluşlar aracılığı ile küçük tarım işletmelerine savaş açılmış ve bunun sonucunda büyük tarım işletmeleriyle baş edemeyen küçük tarım işletmeleri iflas etmek zorunda kalmış, bunun neticesinde küçük işletme sahipleri ve çalışanları ya kırsal alanda işçileştirilmiş ya da kentlere göç etmek zorunda bırakılmıştır. Bu süreç 1980 sonrası neoliberal politikaların dünyada küresel boyutta uygulanması ile artarak devam etmiştir. Bunun sonucunda kırdan kente çok yüksek oranlarda göç başlamış ve bu göçün neden olduğu sorunlar, tüm ülkeleri etkilemiştir (Şinasi Öztürk, 2008: 611).

Kırsal yoksulluğu iki boyutta ele almak mümkündür; yoksulluğun görüntülendiği bir yaşam birimi olarak yani bir yaşam alanı olarak kır ya da kentsel yoksulluğu arttıran ve yeniden üreten bir faktör olarak kır. Bu durumda kır, bünyesinde barındırdığı dinamiklerden ötürü bir yandan yoksulluğun fiziksel mekanı olarak belirmekte, öte yandan ise yoksulluğa sebep olan bir faktör olarak karşımıza çıkmakta.

Gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal yoksullar homojen bir grup olmamakla birlikte kabaca iki ana gruba ayrılabilirler: ziraat ile uğraşan yoksullar (kendi toprağını işleyen küçük toprak sahipleri, yarılıkçılar ve topraklarını kiralayan toprak sahipleri) ve ziraat ile uğraşmayan yoksullar (işçiler-ırgatlar, köy zanaatkarları ve

çobanlar). Kırsal yoksulluğun temel kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçilerdir. Nüfus arttıkça ve şehirleşme süreci hızlandıkça bu kesimin sayısı hızla artmaktadır. Kırsal yoksulluğu artıran temel faktörler şunlardır (Khan'dan Akt. Aktan ve Vural, 2002: 11):

◦ **Siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalar**: Siyasi istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar iktisadi büyümeye sekte vurduğu ölçüde kırsal (ve kentsel) yoksulluğu artırır. Ancak, ülkeler istikrara sahip olsalar bile belirli grupların marjinalleşmesine ve izole olmasına yol açan kastlar ve etnik ve ırksal ayrımcılık uygulamaları yoksulluğa yol açabilir.

◦ **Kırsal alanlardaki ikilik (dualism)**: Kırsal alanlarda büyük toprak sahipleri ve ticari üretim sistemleri ile küçük toprak parçalarına sahip olan köylüler ile geçimlik tarım ekonomisi aynı anda bulunuyorsa gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk ortaya çıkabilir.

◦ **Kötü yönetim**: Kötü yönetim ve bürokrasinin yozlaşması bir yandan kırsal kesimdeki üreticilerin maliyetlerini artırarak; öte yandan, yoksulların ihtiyaç duyduğu kamusal hizmetleri eksik ve kalitesiz bir şekilde sunarak yoksul kesimin yaşam standardını düşürür ve üstlendikleri maliyeti artırır. Kırsal yoksulluk, hukuk devleti ilkesine uyulmuyorsa, yönetim şeffaf değilse, kontrol ve düzenlemeler aşırı ise, yönetim aşırı merkezileşmişse ve yoksullar seslerini duyuramıyorlarsa artar.

◦ **Kırsal kesimi dışlayan iktisadi ve sosyal politikalar**: Uygulanan politikalardaki kırsal kesimi dışlayan bazı politikalar (Altyapı yatırımlarında ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sunumunda kentlere öncelik verilmesi, ithalatın sübvanse edilmesi, sermaye-yoğun teknolojilerin emek-yoğun olanlara tercih edilmesi) bu kesimdeki yoksulluğu artırır.

Dünyada 1,2 milyar yoksul insanın yüzde 75'ini oluşturan yaklaşık 900 milyonu kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların tamamına yakının temel geçimini tarım ve tarımla ilgili alanlar oluşturmaktadır. Temel olarak baktığımızda tarım, azgelişmiş ülkelerde temel ekonomik faaliyeti oluşturmaktadır… Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda istihdamın yüzde 50 ile 90 arasında önemli bir kısmı tarım sektörü tarafından sağlanmaktadır, bu oranın yüzde 70 ile 95 gibi yüksek bir oranını küçük tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Dünya ölçeğinde uygulanan neo-liberal kalkınma politikaları, bu veriler ile birlikte okunduğunda, yoksulluk ve tarım arasındaki doğrudan ilişki kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır (Şinasi Öztürk, 2008: 270)

Kırsal yoksulluk çalışmalarında karşılaşılan önemli bir diğer husus ise, kırsal ve kentsel yoksulluğa dair var olan algıya ilişkindir. Temel yaşamsal standartlar kırda ve kentte farklılık gösterebilmekte, buna bağlı olarak yaşanan yoksunluklara karşı gösterilen tolerans düzeyi farklılaşabilmektedir. Eğitim, ulaşım ve temel sağlık gereksinimlerine erişim olanakları, yukarıda bahsedildiği üzere mekana bağlı farklı standart algısının en önemli birimleridir. Kent yaşamını birkaç saatlik te olsa sekteye uğratacak yoğun bir kar yağışı, doğal sebeplerden kaynaklansa da eğitime verilen kısa aralar ya da sağlık çalışanlarının bir günü aş-a-mayan sendikal mücadelesi gibi özel durumlar, kırsal yaşam alanlarında gündelik hayatın rutinleri biçiminde tezahür etmekte, aylarca kapalı kalabilen yollar, olmayan okul ve sağlık kurumları ya da öğretmen ve doktorlar, kırsal yaşamın "kendine has"lığı olarak algılanmaktadır.

Yoksulluk ve kırsal yaşam, birbirinin tamamlayıcı unsurları olarak örtük bir biçimde kabul görmekte ve yoksulluk çalışmalarında, yoksulluğun kentsel ve kırsal görünümlerindeki farklı yaşamsal standartlar yadsınmaktadır. Bu anlamda yoksulluk

ele alınırken belki de yapılması gereken ilk tasnif, yoksulluğun yaşandığı bölgenin niteliğine dair olmalıdır.

Aşağıdaki tabloda TÜİK tarafından saptanan kırda yaşayan yoksul fert sayıları verilmiştir;

Tablo 5-) Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksul fert sayısı, KIR

Yöntemler	Yoksul fert sayısı		
	Bin kişi		
	2007*	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	295	252	310
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	7.293	7.400	8.432
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	313	237	138
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	3.686	3.276	2.597
Harcama esaslı göreli yoksulluk	6.110	6.626	7.455

Kaynak: *2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK - Results of 2009 Poverty Study*

2.1.5. Yoksulluk ve Kadın

Kadın yoksulluğu ya da bunun yerine sıklıkla kullanılan yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğun günümüzdeki en önemli boyutlarından birisidir (Açıkgöz, 2013:59). Hakim toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet temelli olarak üretilen sosyal ve ekonomik politikaların neticesinde kadınlar, yoksulluğun şiddetini en fazla yaşayan kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hayatta kadının erkeğe göre ikincil bir pozisyona sahip olduğu yargısı, söz konusu yoksulluk olduğunda geçerliliğini yitirmekte, yoksulluğun tüm şiddeti ile karşı karşıya kalmak noktasında kadınlar birincil pozisyona terfi etmektedirler.

Dünya üzerinde yaşayan toplam nüfusun yaklaşık yarısının kadın olmasına rağmen, dünyanın yeniden üretilmesi ve siyasal yapılanma süreçlerinde, ulusal ve

uluslararası karar alma mekanizmalarında, işgücü piyasasında kadının teşkil ettiği yer, ilk veriyi anlamsız kılmaktadır. Kadının bu süreçlerde etkin olamayışını doğal nedenlerle açıklamak, kadınların dışında kalanların sıkça başvurduğu bir yol ancak bu açıklama biçiminin bize resmin tamamını göstermeyeceği ortadadır. Türkiye ve dünyada kadının eşitsiz pozisyonunu ele alırken bu meseleyi, "yetersizlik", "muhafazakârlık" ya da "eğitimsizlik" gibi nedenlerle açıklamaya kalkışmak sorunun altında yatan gerçek neden(ler)i görmeye engel teşkil etmektedir. Yalnızca kadının iş yaşamına katılması konusu değil aynı zamanda kadının toplumsal hayata katılışı ve ev - iş dışı faaliyetlerdeki etkinlikleri bağlamında da yukarıda bahsedilen indirgemeci nedenler açıklayıcılık konusunda eksik kalmaktadır.

Kadınlara atfedilen, sabır, uysallık ve itaatkârlık özellikleri, vasıfsız, düşük ücretli, emek yoğun, rutin, sıkıcı, dikkat gerektiren, hünere dayalı işlerde yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, güler yüz, el becerisi, cinsel cazibe gerektiren işler; toplumsal konulara ilişkin işler veya kadınların ev sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen eğitim, bakım, temizlik işleri çoğunlukla "kadın işleri"dir. İşgücü piyasasındaki ayrımcılık nedeniyle, yüksek kazançlı ve yüksek vasıflı bazı işler kadınlara kapalı tutulurken, kadınların eşit değerde iş için eşit ücret alamamaları, yarı zamanlı, düşük statülü ve enformel işlerde çalışmaları ve sendikalaşma oranlarındaki düşük düzey, işgücü piyasalarındaki ikincil konumlarının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Ulutaş, 2009:27-28).

UNDP, UNIFEM ve Dünya Bankası tarafından yürütülen araştırmalar gelişmekte olan ülkelerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ekonomik büyüme ve kalkınmaya engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Örneğin Dünya Bankası'nın raporu

cinsiyet temelli ayrımcılığın yaşandığı ülkelerde daha derin yoksulluk, yavaş ekonomik büyüme, güçsüz yönetişim ve düşük yaşam standartları olduğunu söylemektedir (World Bank, 2001). UNDP ise cinsiyet güçlendirme ölçüsü, cinsiyetle alakalı kalkınma endeksleri ve İnsani Gelişme Endeksi arasında çok güçlü bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Genelde de toplumsal cinsiyet eşitliğinin kalkınma stratejilerinin önemli bir bileşeni olduğunu destekleyen kanıtlar mevcuttur (Baltacı, 2011: 61-62).

Kalkınmanın eskisi gibi sadece birer yararlanıcısı olarak değil, aynı zamanda bileşeni olarak kabul gören kadınların bu sürece entegre edilmeleri önem kazanmıştır. Bu itibarla, tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadın oranının artırılması sadece "Kadınların Konumu Güçlendirmek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirmek" başlıklı hedefi değil, genel olarak kalkınmayı amaçladığı için aslında Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin tamamını ilgilendirmesi açısından da önemlidir (Zihnioğlu, 2013:2).

Yoksulluk kadınlar açısından kendini ağırlıkla istihdam ve eğitim alanındaki eşitsizlikler, yani büyük çoğunlukla çalışma yaşamına katılmaksızın ev kadını olarak yaşama, kendine ait geliri olmama, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışma, kentlerde enformel sektörde, düşük ücretli, kaçak işçi olarak çalışma, eğitim imkanlarından yararlanamama, biçiminde ortaya koymaktadır. Bütün gelir gruplarından her dört kadından; en az üçünün kişisel geliri yoktur. Bugün dünya yoksullarının % 70'i kadınlardan oluştuğu için; mevcut durum, yoksulluğun kadınlaşması olarak adlandırılmaktadır. Yoksulluğun özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderek büyüyen bir sorun haline gelmesiyle birlikte, toplumdaki yoksul

kesimlerin büyük bir çoğunluğunun, kadınlar ve çocuklar tarafından oluşturulduğunu görmekteyiz (Balkır ve Apaydın, 2011:42).

Kadının tarım dışı sektörlerde istihdamı, küresel ölçekte yavaş da olsa bir artış göstermiştir. 1990 yılında, dünya genelinde tarım dışı sektörlerde çalışan kadın oranı yüzde 35 iken bu oran, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin kabul edildiği 2000 yılında yüzde 37'ye, 2010 yılında ise yüzde 40'a yükselmiştir. Ancak, tarım dışı sektörlerde çalışan kadın oranındaki artış tüm bölgelerde aynı hızda olmamıştır (Zihnioğlu, 2013:2)

Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranı, dünyadaki en düşük oranlardan biridir ve 2010 yılında TÜİK verilerine göre kadınların istihdam edilme oranı %26.2 oranında gerçekleşmiştir. 2005 yılından itibaren kadınların istihdam oranında bir artış gözlense de bu artış oldukça sınırlıdır ve bu artışa rağmen Türkiye'de kadın istihdam oranları ABD, AB ve OECD ülkelerinin oldukça gerisindedir. Bu veriler ışığında BM istatistiklerine göre Türkiye, BM ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılımında, 186 ülke içerisinde Tunus ve Sri Lanka'nın önünde 90. sırada yer almaktadır (İşgücü İstatistikleri; istihdam ve işgücü piyasası istatistikleri veritabanı, OECD, TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2011)

2013 verilerine göre Türkiye'de toplam işgücü sayısı 24 milyon 546 bin kişidir. İstihdam edilenlerin %22,5'i tarım, %19,9'u sanayi, %6,2'si inşaat, %51,3'ü ise hizmetler sektöründe yer almaktadır. Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, 2013 yılı Şubat döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,7 puan artarak %49,6 oldu. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 1,2 puanlık artışla %70,3, kadınlarda ise 2,2 puanlık artışla %29,6

olarak gerçekleşti. Buna göre 2005 yılında %22,3 olan kadının istihdam oranı 7,3 puanlık bir artışla %29,6'ya yükselmiştir.

Tablo 6-) Yıllara Göre Kadın İstihdamı

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
22,3	22,7	22,8	23,5	24,2	26,2	28,8	29,5	29,6

Kaynak: Tüik Hane halkı İşgücü İstatistikleri

Kentlerde yetişkin her 100 kadından sadece 20'si işgücüne katılmakta, işgücünün dışında kalan kadınların yüzde 62'si bunun nedeni olarak tam zamanlı ev kadını olmalarını göstermektedir. Aralık 2008 verilerine göre, kentlerde yaşayan kadınların işsizlik oranı yüzde 18,5 ve istihdam oranı yüzde 17,6'dır. Kadın-erkek istihdamı ve işgücüne katılım oranı arasında yüzde 50'lere varan büyük fark Türkiye'nin en kötü toplumsal cinsiyet göstergelerinden biri olmasına rağmen, devletin bu konuda gelişme göstermek için yaptığı düzenli herhangi bir ulusal eylem planı yoktur. Konu hükümetin gündeminde gerekli yeri bulamadığı gibi, bu alanda 2005'ten bu yana, kadın STK'larının çaba ve taleplerine rağmen çok az ilerleme kaydedilebilmiştir. Hükümetin devlet raporunda bahsedilen çabaları ise geçici, bir defaya mahsus – proje bazlı ve özellikle girişimcilik ve mikrokredi destek programları ile sınırlıdır. (CEDAW STK Gölge Raporu, 2010, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*)

Bugün, bütün dünyanın karşı karşıya olduğu bir sorun olarak yoksulluk, toplumların tümünü ilgilendiren bir mesele olsa da, istatistikler göstermektedir ki, bu sorundan en fazla etkilenen kesim kadınlardır. Özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda kadının iş hayatına katılması konusunda yaşanan sorunlar, tutucu

dünya görüşünden yerleşik ataerkil algıya, geniş bir yelpazede bir çok nedene bağlı olarak açıklanabilir. Bu toplumlarda kadın, yalnızca iş yaşamı değil, hayatın farklı bölümlerine de dahil olmakta bir çok sıkıntı ile karşılaşmaktadır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ile birlikte eğitimsiz ve de deneyimsiz olmaları nedeniyle işgücü piyasasına hemen katılamamakta, bu da işgücüne katılım oranını olumsuz etkilemektedir.

2.1.6. Kadının Güçlendirilmesi ve Mikrokredi

Küresel düzeyde ele alınacak kadar büyüyen yoksulluk sorununun giderilmesi ve kadının güçlendirilmesi amacı ile önerilen araçlardan biri de "Mikrokredi" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım yeni olmamakla birlikte, yoksulluk ile mücadele sürecinde yoksul kadınları emek piyasalarına dâhil etmek ve üretken hale getirerek ekonomik ve sosyal statülerini geliştirme ve güçlendirmenin bir aracı olarak da düşünülmektedir.

Güçlendirme konusu mikrokredi programlarının çoğunda yer alsa da yaklaşım açısından programlar birbirinden farklılaşmaktadır. İlk yaklaşıma göre güçlendirme, daha verimli ve etkili bir kalkınma sürecinin sağlanabilmesi için bir araçtır. Bu yaklaşım WID (Woman in Development) ve verimlilik yaklaşımıyla ilişkili olup amaçlanan, üretkenliklerini arttırmak yoluyla kadınları kalkınma sürecine dahil etmektir. Dolayısıyla bu amaca erişmede kadınların güçlenmesi yalnızca bir araçtır. İkinci yaklaşım ise kaynağını GAD (Gender and Development) ya da GCID (Gender Concerns in Developments) yaklaşımından almakta ve güçlendirmeyi doğrudan bir amaç olarak benimsemektedir (Parpart, Connelly and Barriteau, 2000:38), . Buna göre de kadınların krediye erişimi yoluyla ekonomik güçlenmenin sağlanmasının yanında özgüvenlerinin gelişimi, farkındalıklarının

artması ve mevcut eşitsiz güç ilişkilerinin dönüşümü de sağlanmalıdır (Baltacı, 2011,64).

Bu yaklaşımlara paralel olarak da mikrofinans ve cinsiyet politikasına ilişkin farklı amaç, anlayış ve politika önceliklerine sahip, her biri kalkınmanın farklı şekilde algılanması neticesinde farklı ve çelişen söylemleri temsil eden üç paradigma öne çıkmaktadır: Finansal kendi sürekliliğini sağlayabilme paradigması, yoksulluğu azaltma paradigması ve feminist güçlendirme paradigması (Mayoux, 2005:6-7). İlk iki paradigmada kadınlar ve güçlenmeleri bir araç olarak benimsenirken, üçüncü paradigmada güçlendirme asıl amaçtır. Ancak finansal kendi sürekliliğini sağlayabilme ve yoksulluğu azaltma paradigmaları doğrultusunda yürütülen programların da öncelik olarak belirlenmiş ya da amaçlanmış olmasa da güçlendirmenin kimi boyutlarına yol açtığını söylemek mümkündür (Baltacı 2011:64-65)

Yoksul insanlar resmi finansal sektör aracılığıyla sağlanan hizmetlere nadiren ulaşabilmektedir. Finansal hizmetler için olan ihtiyaçlarını genelde gayrı resmi yollardan karşılamaktadırlar. Krediler gayrı resmi ticari ve ticari olmayan borç verenlerden alınabilir fakat genelde borç sahiplerine çok yüksek faiz oranlarına mal olmaktadır. Mevduat hizmetleri değişken tasarruflar, kredi birlikleri ve düzensiz ve güvensiz olma eğilimi taşıyan karşılıklı kefalet gibi bir dizi gayrı resmi ilişki aracılığıyla sunulmaktadır. Mikro finansman yaklaşımı ile yoksul insanların üretici faaliyetlere girişmelerine, çok küçük işletmelerini büyütmelerine, tüketimlerini artırabilmelerine ve hatta küçük miktarlarla da olsa tasarruf yapabilmelerinin yolunu açabilen bir işlev görmektedir. Bu yöntem ile sağlanan kredi miktarları çok küçük ölçeklerde düzenlendiği için "mikro" olarak adlandırılmaktadır (Altay, 2007: 60-61).

Mikrokredi ilk olarak 1973 yılında ekonomi Profesörü olan Muhammed Yusuf tarafından Bangladeş'te uygulanmaya başlanmıştır. Yunus, yoksulluğun çok yoğun bir şekilde yaşandığı Bangladeş'te genç bir kadına bambu sepet yapması için $6 kredi vererek başlatmıştır. 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda proje geliştirilmiş ve 1983'te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren Mikrokredi bankası kurulmuştur. Özellikle 1990'dan itibaren ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yoksullukla mücadeleye verilen önemin artırılmasına paralel olarak ayrı bir önem kazanmış, 1997 yılında ilk "Mikro Kredi Zirvesi" toplanmış, Birleşmiş Milletler tarafından 2005 yılı "Mikrokredi Yılı[4]" ilan edilmiştir.

İlk modern Mikrokredi enstitüsü olarak bilinen Grameen Bankası tarafından yürütülen Mikrokredi projesi, kâr amacı gütmeyen ve düşü faiz oranlarıyla ilk önceleri kadın ve erkeklere eşit düzeyde dağıtılan düşük düzeydeki kredilerle yürütülmeye başlanmıştı. Ancak daha sonraları, Mikrokredi alan müşterilerin % 95'i kadınlardan oluşmaya başladı ve şu anda dünyadaki bankaların Mikrokredilerinin % 75'ini kadınlar kullanmaktadır (Ören, Negiz ve Akman, 2012: 319-320).

Grameen Bank'ın kökeni, 1976'da Chittagong Üniversitesi'nde Kırsal Ekonomi Programı Başkanı olan Prof. Muhammed Yunus'un, kırsal alanda yaşayan dar gelirli insanlara bankacılık hizmetlerinin nasıl sağlanabileceği üzerine yaptığı araştırmalara dayanmaktadır. Grameen Bank Projesi, (Grameen Bangladeş dilinde "kırsal" veya "köy" anlamına gelir) aşağıda belirtilen hedefleri gerçekleştirmek üzere başlatıldı:

-Dar gelirli erkeklere ve kadınlara bankacılık hizmetleri sağlamak,

[4] http://www.yearofmicrocredit.org/

-Dar gelirlilerin, tefeciler tarafından istismar edilmelerine engel olmak,

-Bangladeş'in kırsal alanlarında yaşayan işsiz insanların kendi işlerini kurmalarına imkân sağlamak,

-İşsiz ve en dar gelirli kesimden, özellikle kadınlardan oluşan dezavantajlı kesimi seçmek.

Bugün Grameen Bank'ın sahipleri, hizmet verdiği dar gelirlilerdir. Bankadan kredi alanlar, hisselerin %90'ına sahiptir, kalan %10'u ise devlete aittir.

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) Türkiye'nin kentsel ve kırsal kesimlerindeki düşük gelirli kadınlara, sürdürülebilir finansal hizmetler sağlamak üzere 2003 yılında Türkiye İsrafı Önleme Vakfı (TİSVA) ile Grameen Trust arasında ortak bir girişim olarak kuruldu. Türkiye'nin kırsal ve kentsel tüm alanlarındaki dar gelirli ailelere, özellikle kadınlara, yüksek kalitede finansal ve finansal olmayan hizmetler sunarak, onların ekonomik ve sosyal durumlarını yükseltmek ve finansal anlamda sürdürülebilir bir kurum olmaktır. (http://www.tgmp.net/sunumlar)

Tablo – 7) Dünyada 1999-2010 Yılları Arasında Mikrokredi Veren Kurum, Başvuran Kişi ve Yararlanan Kişi Sayısı

Tarih	Kurum Sayısı	Yoksul Kişi Sayısı	Bildirilen Toplam Yoksul Kişilerin Oranı (%)	Talepte Bulunan Toplam Yoksul Kişi Sayısı
1999	78	9.274.385	67	13.779.872
2000	138	12.752.645	66	19.327.451
2001	211	21.771.448	81	26.878.332
2002	234	35.837.356	86	41.594.778
2003	286	47.458.191	87	54.785.433
2004	330	58.450.926	88	66.614.871
2005	420	64.062.221	78	81.949.036
2006	327	79.181.635	85	92.922.574
2007	284	84.916.899	90	106.584.679
2009	327	119.490.847	93	128.220.051
2010	328	72,385,972	53	137,547,441

***Kaynak**: Microcredit Summit Campaign Report, 2012: 34*

2.2. Kalkınma Ve Yoksullukla Mücadele

Yoksulluğun azaltılmasında ve kadınların güçlendirilmesinde mikrokredinin ne türden bir etki yarattığının anlaşılması için, yoksulluğun azaltılmasına ilave olarak özellikle son dönemlerde gelişen kadının güçlendirilmesi söylem ve uygulamalarına yön veren kalkınma ve gelişme yazınının tarihsel olarak geçirdiği evrelerin anlaşılması önem taşımaktadır. Bu çerçevede ikinci bölümde, kalkınma yaklaşımlarının tarihsel bir değerlendirmesi yapılacak, kalkınmanın; modernleşme, gelişme, ekonomik büyüme ve yapısal dönüşümden farkı ortaya konulacaktır.

2.2.1. Kalkınma İktisadı

Toplumsal bir sorunun ortaya konulması, tanımlanması ve çözüm önerileri sunulması süreçlerinde başvurulan kavramların neler ve nasıl olması gerektiği, sosyal bilimlerin önemli ve tartışmalı konularından biridir. Bir durumu açıklamaya ilişkin tercih edilen kavramların ideal olarak bir takım değer ve yargılardan arındırılmış olması konusu Türkay'a göre (2009:16); "… kavramlara yüklenilen anlam ve bu çerçevede bir sorunun anlaşılmasına ve çözümüne yönelik temel soru ya da soruların formülasyonu meselesi, gelişme iktisadında en açık biçimde gelişme kavramı aracılığıyla belirginleşmektedir".

Sanayileşme, büyüme, gelişme, yapısal değişim ve hatta modernleşme anlamları da atfedilen kalkınma kavramı, toplumların gelişme ve değişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerik ve anlamlarda kullanılmıştır. Teorilerde olduğu gibi günlük konuşmalarda da halen kavramın içeriği tam olarak anlaşılamamakta olup, sanayileşmenin ya da büyümenin bazen de modernleşmenin yerine kullanılmaktadır. Dolayısıyla kavramı daha net anlaşılır hale getirip yorum

yapmadan önce kalkınma kavramına ilişkin tarihsel analizinin yapılması konuyu daha anlaşılır kılacaktır (Erbay ve Özden, 2013:4)

Kalkınma iktisadı çerçevesinde ekonomik kalkınma, modernleşme, sanayileşme, büyüme ve yapısal değişmeye atfedilen anlamlar çoğu zaman birbirine karıştırılmaktadır.

Özellikle ekonomik kalkınma ile ekonomik büyüme birbirlerinin yerine geçecek şekilde eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Yapısal değişme ise, ekonomik kalkınma ve büyümeyi tanımlamak veya aralarındaki farkı vurgulamak üzere ara bir kategori olarak ortaya çıkmaktadır. Yapısal değişme aynı zamanda ekonomik kalkınmaya atfen de kullanılmaktadır. Benzer bir durum modernleşme ve kalkınma arasında da söz konusu olmaktadır. Her iki kavram bazen birbirlerinin yerine kullanılmakta, bazen modernleşme kavramı içerisinde kalkınma kavramı değerlendirilmekte ve bazen de kalkınma kavramı, modernleşme ve sanayileşme kavramının her ikisini içerecek şekilde kullanılmaktadır. Başka bir durumda sanayileşme kavramı, kalkınma ile modernleşme arasında bir bağ kurulmak istendiğinde ara bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Sanayileşme bazen de geri kalmış bir toplumdan gelişmiş bir topluma geçişte, kalkınmanın ve dolayısıyla modernleşmenin olmazsa olmazı olarak kabul edilmektedir (Yavilioğlu, 2002:64).

Kalkınma iktisadı, iktisadın ayrı bir alt dalı olarak İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkmıştır. Kalkınma iktisadının amacı, bir yandan iktisadi geriliğin ve onu devamlı kılan mekanizmaların niteliğini, öte yandan iktisadi kalkınmanın doğasını ve onu gerçekleştirecek araçları tanımlamak ve kavramsallaştırmaktı. İktisadi olarak geri ekonomilerde, bölüşüm oldukça eşitsiz ve maddi yoksulluk oldukça derin ve kitleler arasında yaygındı. Kalkınma iktisadı,

iktisadi geriliğin zeminini ve kökenlerini açığa çıkarmak suretiyle ve kalkınmanın sürdürülebilmesini olanaklı kılacak araçları açıklayarak yoksulluğun azaltılmasına ve nihai olarak kökünün kurutulmasına yardım edebilirdi (Byres, 2009:389-390)

Klasik iktisadın bir alt dalı olarak ortaya çıkan "kalkınma iktisadı"nda kalkınma kavramı; salt teknik bir anlamdan öte, toplumsal ve iktisadi değişmenin istikametini tayin eden bir "gelişme modeli" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir gelişme modeli olmasının yanı sıra kavramın içeriği aynı zamanda kavrama duyulan inanç ile doldurulmaktadır. Bu inanç; geçerli ve hakim ekonomik modelin yapısal bir sonucu olarak ortaya çıkan kitlesel ve derin yoksulluğun kökünün kurutulabileceğine olan inançtır.

Üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmasının, bu ad altında, ikinci dünya savaşı öncesinde sömürgeci devletlerin siyasal amaçları arasında yer almadığı açıkça ortadaydı… Böylece ikinci dünya savaşının sonu azgelişmiş ülkeler için yeni bir rejimin başlangıcını işaret etmiştir. İkinci dünya savaşının sonu, aynı zamanda, bilim adamları ve politika yapıcılar arasında, doğru kalkınma politika ve stratejileri tasarlamak için bir temel olan, kalkınma sürecini daha iyi anlamaya ve kalkınma sürecine ilişkin çalışmalara yönelik ciddi bir ilginin başlangıcını işaret etmiştir. Geniş anlamda, bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerdeki politika yapıcıların, iktisat politikaları tasarımı için bir kılavuz olarak kullanabileceği kavramsal bir kalkınma doktrininin oluşturulması zorunlu olmuştur (Thorbecke, 2009:123-124).

Bu dönemde Batının akademik çevrelerinde üretilen gelişme ve modernleşme kuramlarının büyük bir yaygınlık ve prestij kazandırmıştır. Modernleşme Okulu çerçevesinde toplumbilimciler, yapısal işlevselci okul tarafından toplumsal değişim ve evrime ilişkin olarak Batı toplumları için geliştirilen kuramları çevre

formasyonları da kapsayacak biçimde evrenselleştiren "gelişme toplumbilimini, iktisatçılar da Ortodoks (neo-klasik) iktisadın ana kavramlarını kullanarak uluslararası düzeyde karşılaştırmalı üstünlükler ve ulusal düzeyde faktör üstünlükleri kuramlarını, temel alan "gelişme iktisadı"nı geliştirdiler (Ersoy, 1991:24).

Kalkınma kavramı… Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaygın bir şekilde kabul gören "azgelişmiş-gelişmiş" toplum ayırımında ifadesini bulan ikilik bağlamında anlam kazanmaktadır. Bu ikilik içinde tüm olumlu, doğal ve dolayısıyla zorunlu özellikleri ve durumları temsil eden "kalkınma" kavramı, "azgelişmişlik" kavramının ve durumunun karşıtını oluşturmaktadır. Kavrama yüklenen anlamlar doğrultusunda "azgelişmiş" ülkelerin geleceğe dönük beklenti ve tasavvurlarının sınırlarını da "kalkınma" kavramı belirlemiştir. Bu belirlenimin temel aksını da "azgelişmiş" ülkelerin bir taraftan "kalkınma" yönünde engel teşkil ettiği düşünülen özelliklerinden sıyrılırken, diğer taraftan "kalkınma" kavramının tanımladığı· özellikleri edinerek gelişmiş birer ülke olacakları yolundaki inanç oluşturmaktadır (Türkay, 2003). Kalkınma ve gelişmeyi salt bir ekonomik alan ve tartışma konusu olmaktan çıkaran durum, kavramın ihtiva ettiği bu "değer" sorunudur.

Neoliberal hegemonyanın hüküm sürdüğü yaklaşık son çeyrek yüzyıllık süreçte, yaşanan dönüşümlerin meşruiyetini sağlamaya dönük olarak kullanılan kavram çifti, " küreselleşme" ve "kalkınma" olmuştur. Küreselleşme, yaygın kullanım anlamında kısmen yeni bir kavram olmakla birlikte kalkınma kavramı, kapitalist sermaye birikiminin İkinci Dünya Savaşı sonrası sürecinde "azgelişmiş" olarak tanımlanan ülkeler açısından en kritik meşruiyet aracı olarak· karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak böyle bir tabloya baktığımızda, gerek savaş sonrası süreçte, gerekse 1980'li yıllardan bugüne çok önemli dönüşümler yaşanmışken,

kalkınma kavramının her iki süreçte de meşruiyetin asli kategorisi olması üzerinde düşünmek gerekmektedir. Bütün kavramlar gibi kalkınma kavramının da, yaşanan süreç ya da süreçlerde nasıl ve hangi yolla operasyonel hale geldiği, dönemin sınıflar arası ve sınıf içi güç ilişkileri çerçevesinde cevaplanacak bir sorudur. (Türkay, 2005:93-95).

İkinci dünya savaşından sonra ilk on yıldaki gerek resmi kalkınma anlayışı, gerekse uygulanan stratejilerin niteliği, savaş sırasında yıkıma uğrayan Avrupa'nın iktisaden yeniden güçlü bir hale getirilmesine ağırlık vermesidir. Bu stratejinin en bilinen yönü ise, Marshall Planı kapsamında verilen büyük mali destekle Avrupa'nın tekrar ayağa kalkmasına katkı sağlanmasıdır.

Kalkınma kavramının üçüncü dünya ülkeleriyle ve burada yaşayan insanlarla ilişkilendirilmesi, ancak 1950'lerin ortalarından itibaren gerçekleşmiştir. 1950 ve 1970'ler arasındaki elverişli konjonktürde, dünya kapitalizminin yaşadığı genişleyici dalganın etkisi altındaki bu dönemde kalkınma iktisadı, en parlak yıllarını, bir anlamda "altın çağ"ını yaşarken, ekonomik kalkınmanın motoru olarak, hızlı sermaye birikimi alınmıştır. Hızlı sermaye birikimi hızlı sanayileşmeyi gerçekleştirecek, hızlı sanayileşme de işsizliği ortadan kaldıracaktır… Bu dönemde geliştirilen modellerin bir önemli ortak özelliği, kalkınmayı, ekonomik büyüme anlamında tanımlaması ve kişi başına gelirle ölçmesidir. İktisadi kalkınmanın amacı, geleneksel, durağan, geçimlik ekonomiyi, kendi ayakları üzerinde durabilen ve Batı'daki örneklerine benzer bir kapitalist ekonomiye dönüştürmektir (Kaynak; 2003:18).

Savaş sonrası koşulların yarattığı ekonomik çöküntü sonrası ayağa kalkmaya çalışan Avrupa ülkeleri ile bağımsızlıklarını destekleyecek ekonomik yapıyı

destekleyecek ekonomik yapıyı oluşturmak için çalışan yeni ulus devletlerin ilgisi kalkınma iktisadının 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz dönemine kadar gündemde kalmasını ve hakim bir gelişme modeli olarak benimsenmesini sağlamıştır (Haspolat, 2010: 38). 1945 sonrasında dünyanın gelişmekte olan uluslarından bahsedilmesinin ve bu çerçevede dünyanın azgelişmiş uluslarını kalkındırma amacıyla sosyal bilimlerin yoğun bir biçimde kalkınma konusunu tartışmaya başlamasının temelinde açık bir siyasi kaygı yatmaktadır. Savaş sonrasının dünyasında ekonomik ve toplumsal gelişme, Batılı olmayan dünyada istikrarsızlık ve komünizme karşı uzun dönemli bir çözüm olarak görülmeye başlanmıştır (Ercan, 1996:89).

1945 sonrası ilk yirmi yılda, kalkınma iktisadında klasik siyasal iktisadın modern bir biçimi hakimdi. Byres'e göre (2009:393-394) bu dönemde hakim olan kalkınma paradigması ve modern kalkınma iktisadının doğuşu ve dikkate değer bir gelişim göstermesi iki temel metin üzerinden gerçekleşmiştir, Bunlar; Paul Narcyz Rosenstein-Rodan'ın "Problems of Industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe"5 ve Arthur Lewis'in "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour"6 dur. Hem Rodan hem de Lewis, daha sonraları "kalkınmacı devlet" olarak adlandırılacak olgunun ve kalkınma planlamasının gerekliğine inanmışlardı. 1970'lerde kalkınma iktisadının temel referans ibresinin neoklasik iktisada dönmesine kadar, savaş sonrası kalkınma iktisadının tüm tarihinde Lewis'in makalesinden daha etkili bir metin yoktur.

[5] Paul Narcyz Rosenstein-Rodan, "*Problems of industrialization of Eastern and South-Eastern Europe"*, Economic Journal v 53, No. 210/211, (1943), p 202-11.
[6] Arthur Lewis, "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", Manchester School of Economic of Economic and Social Studies, C.22, 1954

Terence Byres, ikinci dünya savaşı sonrası dönemde neoklasik paradigmanın "kalkınma" ile ilgili dört belirgin yaklaşımını ortaya koyar. Buna göre, neoklasik kalkınma paradigması savaş sonrası dönemde dört uğrakta belirginleşir;

a-) Geleneksel Neo-Klasik Kalkınma Ekonomisi: Bu yaklaşıma göre, kalkınmaya yönelik ilk adımların atılabilmesi için, piyasa nihai olarak kendini bulmadan önce devlet müdahalesi gereklidir. Toprak reformunun gerekliliği kabul edilir. Geleneksel Neo-Klasik Kalkınma Ekonomisi iktisatçılarının en göze çarpan ismi Azgelişmiş Ülkelerin İktisadi Kalkınması için Önlemler (1951) adlı Birleşmiş Milletler Raporunun altındaki isim olan Theodore Schultz'dur.

b-) Washington Mutabakatı : 1960'lardan itibaren güçlenen bu görüş, 80'lerle birlikte tam manasıyla egemenliğini ilan etti ve hakim görüş haline geldi. Bu görüş işgücü fazlasının varlığına ve amansız biçimde planlamaya ve devlet müdahalesine karşı çıkıyor, piyasayı savunuyordu. Buna göre devletin geri çekilmesi ile birlikte zayıf, müdahaleci olmayan bir devlet ve dizginlerinden kurtulmuş bir piyasa kalkınmayı sağlayacaktı. Eskiden planlama yanlısı olan neoklasik iktisatçılar da bu yeni yaklaşıma yöneldiler ve liberalisazyonun ateşli savunucuları oldular. WM hakim anlayış olma pozisyonunu 1990'ların sonlarına dek sürdürdü.

c-) Yeni Kalkınma İktisadı: Joseph Stiglitz sözcülüğündeki bu yaklaşım; işgücü fazlasına ilişkin pek bir şey söylemese de tarımı odak noktasına yerleştirmektedir. Devlete karşı tutum eskisi kadar sert olmamakla birlikte, olumlu devlet müdahalesinden yana bir görüş savunulmaktadır. Piyasa tek başına ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Fakat toprak reformu bu yaklaşımın ilgi alanı içerisine girmemektedir.

d-) Neo-klasik Neo-popülizm: Bu yaklaşımda tarım merkezdedir. Esas sözcüleri kalkınmanın kent merkezli bir doğrultuda geliştiği tezi ile Michael Lipton ve yeniden dağıtımcı toprak reformunu savunan tutumuyla tanına Keith Griffin'dir. Devlete dikkate değer bir rol biçilir. Bu görüş WM'den gözle görünür biçimde ayrışmakta ve neoklasik iktisadın çarpıcı bir biçimde radikal girişimler için harekete geçirilebileceğini göstermektedir (Byres, 2009: 395-398).

2.2.2. Bağımlılık Okulu

Başlıca temsilcileri; Paul Baran, Andre Gunder Frank, Das Santos, Giovanni Arrighi, Paul Sweezy ve Samir Amin olan, yapısalcı ve Marksist düşünceden etkilenen ve Latin Amerika'da doğan Bağımlılık Okulu, dünya mal ve faktör piyasalarında gücün eşitsiz dağıldığını ve uluslararası sistemde kaynakların bağımlı ülkelerden egemen ülkelere doğru transfer olduğunu öne sürer (Erbay ve Özden, 2013:18).

Uluslararası Bağımlılık Teorileri, 1960'lı yılların ortalarında özellikle Üçüncü Dünya entelektüelleri arasında artan bir destek kazanmıştır. Bu teoriler, Üçüncü Dünya ülkelerini kurumsal, politik ve ekonomik rijitliklerin bir yansıması olarak değerlendirerek bu ülkelerin, zengin ülkelerle olan bağımlılık ve baskı ilişkisi dahilinde meydana geldiğini kabul etmektedirler (Yavilioğlu, 2002:61).

Bağımlılık Okulunun anahtar kavramı olan "bağımlılık", esas olarak eleştirel bir kavramdır ve gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerin doğasını karakterize etmektedir. Bu ilişkiler, azgelişmiş ülkeler ya da uydulardaki gelişme çizgisindeki gibi güç ve kontrol ilişkileridir (Wallerstein, 2012: 71)

Bağımlılık okulunun temel iddası; dünyanın, merkez ve çevre ülkeler olmak üzere ikiye bölündüğü ve bu ikiliği yaratan unsurun kapitalizmin yarattığı ekonomik

ilişkiler olduğu yönündedir. Bu ülkeler aynı zamanda kapitalist, gelişmiş, modernleşmiş ve sömürgeci ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede bahsedilen merkez ülkelerin gelişmiş, modernleşmiş ve zengin olmaları, çevre ülkelerin merkez ülkeler tarafından sömürülmesi ve yağmalamasından kaynaklanır.

Merkez ve çevre arasında kurulan eşitsiz ilişki, beraberinde bu eşitsiz ilişkinin yeniden üretilmesini de getirmektedir. Dolayısıyla modernleşme ve kalkınmayı merkez ülkeleri takip ederek yakalayacağına inanan çevre ülkeler, eşitsiz ilişkinin doğasından kaynaklı olarak yağmalanan ve sömürülen pozisyonundan kurtulamayacaklardır. Merkez ile çevre arasındaki bağımlılık ilişkisi sürdükçe çevre ülkelerin kalkınması, gelişmesi, zenginleşmesi mümkün değildir.

Bu genel yaklaşım içerisinde üç ana düşünce akımı vardır. Bunlardan ilki, Marksist düşüncenin dolaylı bir yansıması olan Neo-Sömürgeci Bağımlılık Okulu'dur. Bu okul mensupları Üçüncü Dünya geri kalmışlığının varlığını ve devamını, zengin-fakir ülke ilişkilerine dayalı hayli eşitsiz uluslararası kapitalist sistemin tarihsel evrimine atfetmektedirler. Bağımlılık teorisi içerisinde bulunan ikinci model, Üçüncü Dünyanın geri kalmışlığını, gelişmiş ülke yardım birimlerinin ve çokuluslu örgütlerin bilgisiz uzmanlarının verdiği hatalı ve uygunsuz tavsiyelerine bağlayan Yanlış Paradigma Modeli'dir. Söz konusu modellerden sonuncusu ise, kalkınma ekonomisinde genişçe tartışılan Düalist Kalkınma Tezi'dir. Bu tez, zengin ve fakir ülkelerle zengin ve fakir insanlar arasında çeşitli seviyelerde artan farklılıkların varlığını ve devamlılığını ifade etmektedir. Bu iktisatçılara göre merkez ülkelerin çevre ülkelere egemenliği, bu ülkelerde aşırı düzeyde bir çarpıtma, biçimsizleştirme ve eklemsizleştirme meydana getirmektedir. Kapitalizmin çevreye yayılması, çevre ekonomilerin iç bütünlüğünü bozmakta ve gelişmenin yolunu

tıkamaktadır. Çevre ekonomisi merkezden uyarılan, biçimlendirilen bir yapıya sahiptir; dolayısıyla çevrenin merkeze entegrasyonu merkez kapitalizminin ihtiyaçları doğrultusunda olmaktadır (Yavilioğlu, 2002:61-62)

Bağımlılık okulu, içinde birbiri ile tamamen farklı düşünceleri taşısa bile, tüm bu okulu tanımlayan temel özellik; azgelişmiş denen ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında süregelen ilişki üzerinde yoğunlaşmaları ve bu ilişkiyi bağımlılık olarak ele almalarıdır. Bağımlılık okulunu etkileyen ve okulu Marksist analiz ve kavramlara yaklaştıran Paul Baran, azgelişmişliğin nedenini direkt olarak sömürü, gelişme ekonomisini ise, sömürünün gizlenmesine yardımcı olan ideolojik destek olarak tanımlamıştır. Baran'a göre, gelişmiş kapitalist ülkelerin azgelişmiş ülkelerin kalkınması için verdikleri çabalar oldukça tartışmalıdır (Ercan, 1996:147)

Azgelişmiş ülkelerin ekonomik olarak kalkınması, gelişmiş kapitalist ülkelerin egemen çıkarlarına kesinlikle ve temelinden ters düşmektedir. Sanayileşmiş ülkelere birçok hammaddeyi gönderen, bu ülkelerin şirketlerine büyük karlar ve yatırım alanları sağlayan geri kalmış dünya, çok gelişmiş batı için her zaman vazgeçilmez bir dayanak, hinterland olmuştur (Baran'dan Akt, Ercan, 1996, 148).

Ercan(1996) bağımlılık okulu ya da azgelişme yazınının, sosyal bilimlere ve gelişme yazınına birçok katkıda bulunduğunu ifade eder, bunlardan bazıları;

- Bağımlılık okulu, üçüncü dünyanın sosyal bilimlere yaptığı ilk gerçek katkı olmuştur.

- Gelişme yazınının azgelişmenin nedenini ülke içi tarihsel özel koşullara bağlamasına karşılık, bağımlılık okulu, gelişme yazınının tanımladığı azgelişmişliğe neden olan mekanizmaları tamamen eleştirerek, azgelişmişliğin artık edilgen ve

kalıntı bir durum olarak alınmayıp, aksine belirli bir tarih sürecinden kaynaklanmış bir olgu olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Bernstein, 1992:49)

- Azgelişmişliği tarihsel süreç içinde sadece geçilmesi gereken bir aşama olarak gösteren gelişmeci yazına karşılık, bağımlılık okulu azgelişmişliğin zorunlu olarak geçilmesi gereken tarihsel bir aşama değil de tarihsel süreç içinde gelişmiş kapitalist ülkelerin yarattığı etkilerin sonucu olan bir durum olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlama ile birlikte; evrimci ve gelişme yönündeki iyimser ele alış, yerini kötümser bir ele alışa bırakmıştır. Azgelişmenin nedeni kapitalizmin gelişimidir ve bu açıdan yaklaşıldığında gelişmenin anlamış daha fazla azgelişmişlik olacaktır.

Azgelişmiş ülkelerin sosyo-ekonomik özelliklerinden en önemlileri; kişi başına düşen GSMH'nin yüksek olmaması, ekonominin dualist yapısı, ekonomide verimliliğin düşüklüğü, toplam üretim içerisinde tarım sektörünün payının yüksekliği, yoksulluk kısır döngüsü, yetersiz beşeri sermaye, dışa bağımlı bir dış ticaret yapısı, altyapı yatırımlarının yetersizliği, kişi başına enerji tüketiminin düşüklüğü, teknolojik açıdan geri kalmışlıktır. Bu faktörlerin birçoğu geri kalmışlıkla bağlantılıdır ve geri kalmışlığın nedeni olmaktan çok onun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Az gelişmiş ülkeler içerinde de geri kalmışlık düzeyleri arasında belirgin farklılıklar olabilmektedir. Bu bağlamda az gelişmiş ülkeler arasında da en geri kalmış ülkeler için BM tarafından yapılan en az gelişmiş ülkeler sınıflandırması önemlidir. Az Gelişmiş ülkeler içinde de sosyo-ekonomik yapıları en zayıf ülkeler, ayrı bir sınıflandırma ile En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) olarak tanımlanmaktadır. Bu ülkelerde yoksulluğun ulaştığı düzeyde diğer geri kalmış ülkeler göre çok daha çok daha ciddi boyutlarda olmaktadır (Kunduracı, 2009:49-50)

Kalkınma ya da bir diğer adıyla gelişme yazınına bir alternatif ve eleştiri olma iddiasındaki bağımlılık okulu, azgelişmiş ülkelerin, azgelişmişliğini içsel nedenlerden çok dışsal faktörlere dayandırarak açıklamaktadır. Her ne kadar yoksulluk sorunu, tüm ülkelerin yaşadığı bir sorun olsa da, yoksulluğun daha geniş ölçüde, kronik ve daha şiddetli bir biçimde yaşandığı yerler azgelişmiş ülkelerdir. Bağımlılık okulunun tezleri doğrultusunda, azgelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluğun birçok nedeninin yanı sıra yoksulluğun asıl nedeni, gelişmişlik düzeylerini sürdürülebilir kılmak için gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ülkelerle kurduğu sömürü ve yağmaya dayanan eşitsiz ilişkidir.

2.2.3. Küreselleşme ve Yoksulluk

Kapitalizmin yaklaşık yirmi yıldır dünya ölçeğinde yaşadığı tarihsel dönüşümün meşruiyeti, dünya genelinde neoliberal söylemin kurulması ve sürekliliğin sağlanmasında kritik bir işlev yerine getiren küreselleşme kavramında ifadesini bulmuştur. Küreselleşme, dünya ölçeğinde kapitalist birikim sürecinin belirli bir tarihsel dönemine -Keynesyen döneme- ait temel ilişki ve kurumsallaşmaların tasfiye sürecinde "serbestlik" ve "rekabet" esasına göre yeniden yapılandırılmalarında temel referans olmuştur. Bu bağlamda tüm "yeni" ilişki ve kurumsallaşmalar ya da var olanın dönüştürülmesi sürecinden "kalkınma" kavramı da nasibini almıştır (Türkay, 2003:31).

1960'lı yıllar itibariyle kullanılmaya başlanan "küreselleşme" kavramı, 1980 sonrası süreçte tüm dünyayı kuşatan bir hal almış, toplumsala ilişkin her alan arasında dünya ölçeğinde sınırların buharlaşması ile karakterize olmuştur. Ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkması ve dünyanın yekpare bir yapı haline dönüşmesi süreci olarak küreselleşme kavramını tanımlamak sosyal bilimlerde başlı başına bir

sorun teşkil etmektedir. Küreselleşmenin kendiliğinden gelişen sosyal-ekonomik-siyasal bir dönüşüm ve belli ölçüde olumlanan/değer atfedilmeyen, pozitif olarak görülen bir entegrasyon süreci olduğu fikri ile (Stiglitz 2009, Dicken 1992, Giddens 2000, Cerny 1995, Winham 1996, Oman 1994) özellikle 1960 sonrası dönemde sermaye birikiminde yaşanan krizlerin üstesinden gelmek için üretilen ve tasarlanan ekonomik-politik bir entegrasyon ve bütünleşme süreci olduğu fikri (Boratav 2001, Hirst ve Thompson 2007, Kepenek 1990, Kazgan 2002, Jessop 2007, Yeldan 2003, Greider 1997) küreselleşmeye dair iki farklı bakışı ifade etmektedir.

İkinci dünya savaşı sonrasında yükselişe geçen ve 1960'lı yıllarda doruğa ulaşan ulusal kalkınmacılığın yaşadığı krizler sonrasında yeni bir kalkınma ve sermaye birikim modeline olan ihtiyaç, küreselleşme sürecine paralel olarak neoliberal ekonomi politikalarının yükselişine ortam yaratmıştır.

Neoliberal yaklaşım, kapitalizmin 1970'lerde dünya genelinde yaşanan ve kâr oranlarının düşüş eğilimi ile belirginleşen krizini aşmak ve dolayısıyla da sermayenin değersizleşmesini önleme/yeni karlılık alanlarının açılmasını sağlamaya yönelik çabalar çerçevesinde kendisini kurmuş ve güçlenmiştir… Piyasanın işleyişi, toplumsal varoluş için temel referans noktasıdır. Fiyat mekanizmasının işleyişi ve arz/talep kanunları çerçevesinde işleyen piyasa sayesinde uzun vadede tüm sorunlar(yoksulluk, işsizlik, büyüme, gelir dağılımı vb.) çözülecektir. Neoliberal yaklaşımın hegemonik hale geldiği 1980'li yıllardan günümüze, bu yaklaşımın evrim sürecinde iki temel dönem öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki 1980'lerle birlikte başlayan "Washington Konsensüsü" süreci, ikincisi ise özellikle 1990'ların sonlarından itibaren gelişen "Post Washington Konsensüsü" sürecidir (Türkay, 2009:323-324).

Pek çok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkede uzunca bir süre egemen olan ulusal kalkınmacılığı ve kamu müdahalelerini eleştiren, bunların yaratmış olduğu sorunların çözümüne yönelik liberal doğrultuda öneriler getiren Washington Mutabakatı, 1970 sonlarından günümüze kadar gerek ekonomik gerekse de uluslar arası arenada neoliberalizm adıyla hakim paradigma adıyla var olmuştur (Görenel, 2005:185).

2.2.4.Keynes'ten Neoliberalizme Kalkınmanın Ve Yoksullukla Mücadelenin Dönüşümü

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın sebep olduğu iktisadi çöküntüden kurtuluşun yolu olarak "müdahaleci devlet" anlayışını işaret eden Keynesyen anlayış, buhran sonrasında bütün dünyada önem kazanmaya başlamıştır. Öyle ki 1970'li yılların ortalarına değin tüm dünyada hakim ekonomik anlayış olarak kabul edilmiştir. Ekonomik kalkınma ve büyümede devletin müdahalesini gerekli gören keynesyen iktisat okulunun hakim paradigma pozisyonunu kaybetmesindeki temel faktörler; devletin büyümesine paralel olarak ortaya çıkan sorunlar olmuş, (bütçe açığı, yüksek vergi, enflasyon vb) ve büyüyen devletin sebep olduğu bu sorunlar savaş sonrası koşulların da etkisi ile yeni bir iktisadi kalkınma ve birikim modeline olan ihtiyacın aciliyetini ortaya koymuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden ve 70'li yılların başlarına[7] kadar geçen yıllar, dünya ticaretinin hızla arttığı, başta bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkeler olmak üzere tüm gelişmiş ülkeleri kapsayan bir atılım dönemi olmuş ve dünya ekonomisinin geneli açısından ekonomik büyümenin kesintisiz olarak yaşandığı bir

[7] Keynesyen modelin terk edilip, neoliberal yaklaşımın hakim olmaya başladığı dönem özel olarak 1974 yılında yaşanan petrol krizi ile başlatılır. Petrol krizi olarak adlandırılan süreç; 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliğinin OAPEC'in, Yom Kippur Savaşında ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak ilan ettiği petrol ambargosudur.

dönem olmuştur. Kalkınma iktisadı'nın ortaya çıkışı ve yükselişi, keynesyen modelin hakim olduğu bu döneme denk gelmiştir. 1970'li yıllarda başlayan ve başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada, 1980'li ve 1990'lı yıllarda kriz boyutlarına varan olumsuzluklarla birlikte Kalkınma İktisadı da canlılık döneminden sonra bir gerileme dönemine girmiştir.

Soğuk savaş sürecinde SSCB önderliğindeki sosyalist blok, ABD önderliğindeki kapitalist blok ve Üçüncü Dünya ülkelerinin oluşturduğu bağlantısızlar bloğunun yarattığı "üç kutuplu" bir ortamdan, sosyalist bloğun yaşadığı ekonomik yıkım sonrasında kapitalist blok karşısında gücünü yitirmesi ve üçüncü dünya ülkeleri arasındaki birlikteliğin zayıflaması sonucunda, "tek kutuplu" bir ortama geçilmesiyle birlikte, kalkınma iktisadı kendisini, küreselleşme söylemi içinde ülkelerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesini esas amaç olarak görüldüğü yeni bir uluslarası ekonomik düzen içinde bulmuştur. (Şenses, 2003:107-114).

Ercan'a göre(1996); neoliberalizm farklı isimler altında genel olarak, "keynesyen ekonomi" özelde ise, "iki farklı ekonomi" anlayışı üzerine inşa edilen "gelişme ekonomisinin eleştirisi" ile kendi konumunu sağlamlaştırmıştır. Keynes'te sosyal devlet anlayışı ile devletin ekonomik yaşama müdahalesi, gelişme yazınında ise, ekonomik gelişme ve kalkınma için devlete tanınan planlama ve diğer kanallarla ekonomiye müdahalesi neoliberalleri oldukça rahatsız eden unsurlar olmuştur. Neoliberalizme göre; ekonomi ancak kendi içsel dinamikleri ile yani dışsal bir müdahale olmadan daha etkin ve rasyonel sonuçlar üretir. Bu hem gelişmiş kapitalist ülkeler hem de azgelişmiş ülkeler için geçerli bir durumdur.

Neoliberal yaklaşımın merkezi iddiası azgelişmişliğin, Üçüncü Dünya yönetimlerinin aşırı devlet müdahalesi ve hatalı fiyat politikalarının yarattığı kötü

kaynak dağılımından ortaya çıktığıdır. Zira bu akımın savunucuları arasında yer alan iktisatçılar, (P. Bauer, D. Lal, I. Litle, H. Johnson, B. Balassa, J. Simon, J. Bhagwati, A. Krueger) hatalı fiyat politikalarının ve aşırı devlet müdahalesinin ekonomik büyümeyi yavaşlattığı iddiasındadırlar. Neo-Liberal Yaklaşım, ekonomide optimal kaynak dağılımını ancak serbest piyasanın sağlayabileceğini iddia etmektedir. Çünkü devlet, verimsiz harcamalar yapan müsrif bir kurumdur. Yukarıda anlatılan kalkınma anlayışına yönelik Neo-Liberal Model, teoride; Serbest Piyasa Yaklaşımı, Kamu Tercihi (veya Yeni Politik İktisat) Yaklaşımı ve Piyasaya Yönelik (Market Friendly) Yaklaşım olmak üzere üç yaklaşıma ayrılmıştır (Todaro'dan Akt,Yavilioğlu, 2002:61).

1974 yılında yaşanan petrol krizi ile birlikte keynesyen ekonomi politikaları dünya ölçeğinde hakim paradigma pozisyonunu yitirmiş, buna paralel olarak kalkınma iktisadında farklı arayışlar ortaya çıkmıştır. Takip eden süreçte küreselleşme ile birlikte neoliberal söylem ve ekonomi politikaları hem ülkelerin sermaye birikim rejimine yeni bir istikamet tayin etmiş hem de kalkınma ve yoksullukla mücadelenin seyri değişmiştir.

1960'ların sonuna kadar baskın olan fiziksel sermaye birikimden kaynaklanan hızlı büyüme ve sanayileşmenin yoksulluğu neredeyse otomatik denilebilecek bir şekilde azaltacağı yaklaşımı, bu dönemde yerini yoksullukla mücadele ihtiyacına dair derin bir aciliyet duygusuna bıraktı. Bu yeni yaklaşımın en önemli aktörleri sırasıyla, "temel ihtiyaçlar" ve "yeniden dağıtım ve büyüme" stratejilerini ortaya koyan Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Bankası (WB) oldu (Şenses, 2009:681).

1970'lerde yoksulluğa gösterilen yakın ilgiden sonra, kalkınma söylemi Washington Mutabakatı adı verilen, uluslararası finans kuruluşlarıyla yakın işbirliği içinde uygulanan istikrar ve yapısal uyum programları yoluyla dışa açık, piyasa odaklı politikaları amaçlayan, neoliberal yöne doğru kaydı. Bu süreçte yoksullukla mücadele amacı devletin kalkınmacı rolü ile beraber geri plana atıldı. Yoksullukla mücadele akademik tartışmalarda bile göz ardı edilirken dünya bankası bir önceki on yılda ve daha sonra 1990'larda gösterdiği yakın ilgi ile öne çıktığı yoksulluk konusunu 1980'lerin büyük bölümünde tamamen yoksaydı. Bunun yerine, dünya bankası, "liberalizasyon, piyasalaştırma, özelleştirme, esnekleştirme ve/veya kuralsızlaştırma" olarak özetlenebilecek bir politikalar kümesi aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere neoliberelizmi tanıtmak ve yaymakla meşguldü. Neoliberalizmin ancak 1990 sonrası döneminde yoksulluk tekrar önemli bir konu olarak uluslarası gündemde yerini aldı (Şenses, 2009:682).

2.3. Yoksullukla Mücadele

Genel olarak yoksulluğu azaltmak ya da ortadan kaldırmak için uygulanan politikalar iki grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki yoksulluğu ortadan kaldırmak ya da azaltmak için doğrudan müdahaleyi amaçlayan uygulamalardır. Buna yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım adı verilir. Yoksullukla mücadelede uygulanan bir diğer yöntem ise, müdahalenin doğrudan değil dolaylı olarak düşünüldüğü dolaylı yaklaşımdır. Yoksulluğu azaltmak ya da ortadan kaldırmak için uygulanan bu yaklaşımlardan hangisinin daha etkin ya da verimli olduğu, hangisinin diğerine öncelenmesi gerektiği veya iki farklı yaklaşımın eşzamanlı kullanılıp kullanılamayacağı konusunda farklı görüşler söz konusudur.

Gündoğan'a göre (2008:47); yoksulluğun dünyanın geleceğini tehdit eden ciddi bir küresel sorun olduğu gerçeğinin kendini giderek daha fazla hissettirmesi, bütün dünya ülkelerinin yoksullukla mücadelede birlikte hareket etme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla, 2000 yılının Kasım ayında 189 ülkenin hükümet başkanları Milenyum Deklarasyonu imzalamışlar ve bu deklarasyonla 2015 yılına kadar belirlenen Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin (MDGs) gerçekleştirilmesini taahhüt etmişlerdir. Bu deklarasyonda belirlenen hedefler şunlardır:

1. Aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi,
2. Evrensel bir temel eğitimin sağlanması,
3. Cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi,
4. Çocuk ölümlerinin azaltılması,
5. Anne sağlığının geliştirilmesi,
6. Aids, sıtma ve benzeri hastalıklarla mücadele edilmesi,
7. Sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması,
8. Kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesi[8]

2.3.1. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Türkiye'deki yoksulluk yazınında, yoksullukla mücadele yöntemlerinin, yoksulluğun tanımı ve ölçülmesi sorunlarına kıyasla daha az yer tuttuğu görülmektedir. Bu durum, yoksulluk sorununun çözümünü büyümeye devreden dolaylı yaklaşımın geri plandaki etkisini göstermesi açısından çarpıcıdır. Öte yandan, doğrudan yaklaşım kapsamında değerlendirilebilecek etkinlik ve önlemlerin de

[8] (http://www.un.org/millenniumgoals)

yoksullukla mücadele programı içinde ihmal edilemez boyutlarda yer aldıkları görülmektedir (Önder, Şenses, 2006:13).

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım, başta beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konulara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikaları ve bunlar aracılığıyla yoksul kesimlere sağladığı transferleri kapsamaktadır (Şenses, 2006:219).

Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımında, yoksulluk sorununun dolaysız çözümüne yönelik politikaların ve programların uygulanması söz konusudur. Bu yaklaşıma göre devlet; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olmaktadır. Bu politik araçlarla birlikte, kamunun öncülük ettiği, özel olarak tasarlanmış yoksullukla mücadele programları da bu yaklaşımın temel enstrümanları arasında yer almaktadır. Toplumsal refahı yükseltmek ve özellikle gelir düzeyi düşük yoksul hanehalklarının yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla hanehalklarına yapılan transferler yoksullukla mücadelede önemli bir araçtır. Sosyal transferler bir anlamda sosyal devlet anlayışının bir sonucudur(Gündoğan, 2008:51).

Yoksullukla mücadele alanında dolaysız yaklaşımın Avrupa'da ve Türkiye en somut örneğini sosyal koruma sistemi için yapılan kamu harcamaları oluşturmaktadır. Sosyal koruma sistemleri yoksulluğa karşı geniş bir güvenlik ağını içermektedir. Bu güvenlik önlemleri, bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kaynak transferi, yoksulun fırsatlara ulaşarak güçlendirilmesini sağlayan sosyal mobilite için teşvikleri kapsamaktadır(Kaya, 2009:24).

Bu yaklaşıma göre, yoksullukla mücadelede sosyal refah devletinin çözüm önerileri şu şekilde sıralanmaktadır: Negatif gelir vergisi ve artan oranlı vergi tarifesi uygulanmalı, servet vergilerine ağırlık verilmeli, asgari ücret vergi dışı bırakılmalı ve gelir vergisi uygulamasında ücretlilere özel Kentsel indirim uygulanmalıdır. Ayrıca eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri devlet tarafından bedava sunulmalı, bölgelerarası dengesizliklerin azaltılması ve istihdama yönelik kamu harcamaları arttırılmalı, tarım kesimine sübvansiyonlar ve tarımsal destekleme alımları politikası uygulanmalı, esnaf ve sanatkârlara teşvikler sağlanmalı, işsizlik sigortası oluşturulmalı, yoksullara doğrudan parasal yardımlar yapılmalı, işsizlere yönelik bilgi, beceri kazandırma kursları açılmalı, toprak reformu ile yoksul vatandaşlara arazi ve arsalar dağıtılmalıdır (Aktan, 2010: 151).

Keynesyen ekonominin hakim olduğu tarihsel aralıkta sosyal devletin uyguladığı refah politikalarının amacı, toplumsal eşitsizliğin giderilmesi, sosyal adaletin –olabildiğince- sağlanması olmuş, çalışanlar için sosyal sigorta ve sosyal yardım programları, işsizler için ise yoksullukla mücadele politikaları uygulanmıştır. Yaşanan krizlerden sonra Neoliberal paradigmanın hakim olduğu takip eden yıllarda ise, hak ve sosyal eksenli bir refah anlayışından, bireysel sorumluluğun esas alındığı bir piyasa anlayışına geçilmiştir. Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihine bakıldığında, iktisat politikalarında meydana gelen kırılma ve dönüşümlerin, sosyal politikalara tezahürü görülecektir.

Bu bağlamda Türkiye'de sosyal devletin gerektirdiği hakların gelişimi ikinci dünya savaşı sonrasında yaşanmış, bu hakların anayasal güvence altına alınması ise 1961 anayasasının kabulü ile mümkün olmuştur. Anayasa metinlerinde sosyal devletin sorumluluklarını gerçekleştirmesi, hem amaçlara uygun önceliklerin

belirlenmesi hem de devletin mali kaynaklarının yeterliliği gibi şartlara bağlanmıştır.(Gül ve Sallan Gül'den akt, Haspolat, 2010:107).

"1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu ile ilk kez Türkiye'de sosyal sigortaların kuruluşu ve sosyal sigortalara ilişkin temel ilkeler öngörülmüştür. Ancak Kanunda öngörülen sistem, İkinci Dünya Savaşının araya girmesi nedeniyle 1945 yılına kadar oluşturulamamıştır.

Sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun, 1945 tarihli ve 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunudur. Bu Kanunun yürürlüğe girmesi ile İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası uygulanmaya başlamıştır. Anılan Kanuna paralel olarak aynı yıl 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanunun 1946 yılında yürürlüğe girmesiyle İşçi Sigortaları Kurumu kurularak 1945 yılına kadar kurulan çok sayıdaki sandığın da birleştirilmesi sağlanmıştır. İşçi Sigortaları Kurumu kurulduğu yıl, ilk önce 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu kapsama alınmıştır. Sonrasında ise, 1950 yılında 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu, 1951'de 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu ve 1957'de de 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Kanunu kabul edilmiştir.

Sosyal güvenlik alanında değinilen bu düzenlemelerin dışındaki en önemli gelişme, 1961 anayasasıdır. 1961 anayasasıyla, "sosyal güvenlik" kavramı ilk kez çalışma hayatı ve sosyal politikalara ilişkin ana yasal terminolojiye girmiştir.

1961 anayasasının sosyal güvenlikle ilgili 48 inci maddesine benzer hükme yürürlükteki 1982 anayasasının "sosyal güvenlik" başlıklı 60 ıncı maddesinde de yer verilmiştir. Söz konusu maddede "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." denilmek suretiyle,

sosyal güvenlik alanında Devlete önemli görevler yüklenmiştir. Ülkemizde planlı kalkınma dönemine 1963 yılından itibaren başlanılmış, kalkınma planlarında sosyal güvenlik; bireyleri, karşılaşılabilecek risklere karşı korumak amacıyla geliştirilen güvenceler sistemi olarak kabul edilmiştir

Kalkınma planları, sosyal güvenlikle ilgili birbirine benzer hükümler taşımış; hatta günümüzde yeni ve çok önemli olarak sunulan bazı düzenlemeler uzun süreden beri kalkınma planlarında yer almıştır. Örneğin, sigortalıların özel yararları ve durumları göz önünde bulundurulmak şartı ile sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında birleştirilmesi fikrine ilk kez Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) yer verilmiş ve devletin sosyal politikası olarak kamuoyuna açıklanmıştır. 1983 yılında 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edilerek tarım kesiminde çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanmasına dönük önemli düzenlemeler yapılmıştır (http://www.sgk.gov.tr).

Söz konusu norm birliğinin sağlanması ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulması amacıyla sosyal güvenlik reformu yapılması gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda, yukarıda tarihsel süreçleri özetlenen Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ve Bağ-Kur Genel Müdürlüğünü aynı çatı altında toplayan Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, 20.05.2006 tarihli ve 26173 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5502 sayılı Kanunla kurulmuştur. Bu reformla sigorta hak ve yükümlülüklerinin eşitlendiği, mali olarak sürdürülebilir tek bir emeklilik ve sağlık sigortası sisteminin kurulması öngörülmüştür".[9]

[9] http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/tarihce#_ftn5 erişim: 18.02.2014, 13.38

Sosyal güvence sisteminin ayaklarından biri olan sigorta sisteminden faydalanamayan yoksul ve ihtiyaç sahibi insanlar için ise devletin sosyal hizmet mekanizması mevcuttu. 1921 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), yoksulluk tehlikesi ile karşı karşıya yaşayan çocuklara, kadınlara, gençlere, engellilere, yaşlılara ve diğer ihtiyaç sahibi ailelere yardımda bulunmayı hedefliyordu. 1868 yılında Osmanlı Mecruhini Askeriye İane Cemiyeti olarak kurulan ve 1947 yılında Türkiye Kızılay Derneği'ne dönüşen; savaş halleri ile askerin ihtiyaçları ana görevleri arasında tanımlanan ancak doğal afet ve yoksullara yardım konusunda görev üstlenmiş bir kuruluş olan Kızılay da bu yardım mekanizmasının parçalarından biri olmuştur. Ancak devletin asıl yoksullukla mücadele mekanizmasını ise 1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) oluşturmaktaydı. 1992 yılında başlatılan ve herhangi bir sosyal güvencesi olmayan yoksul insanların sağlık harcamalarının devlet tarafından karşılanmasını sağlayan Yeşil Kart uygulaması da sosyal hizmet mekanizmasının bir parçasıdır (Haspolat, 2010:107-108).

2.3.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın temel inancı, ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınma sağlandığı takdirde, yoksulluğun ve yoksulluğa bağlı olarak yaşanan sorunların kendiliğinden azalacağı ya da ortadan kalkacağı yönündedir. Dolayısıyla ekonomi politikalarının odaklanması gereken nokta, doğrudan yoksulluk değil, ülkenin büyüme ve kalkınmasının sağlanmasıdır. Ekonomik büyüme ve yoksulluk arasında ters orantı olduğu düşüncesi, günümüz dünyasında yoksulluğun ulaştığı boyutlar dikkate alındığında belli ölçüde hükmünü yitirmektedir. Öte yandan, ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığına dair örnekler de mevcuttur.

Hızlı ve ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi konusunda farklı düşünceler olsa da, literatürde büyümenin yoksulluk oranlarını azalttığı konusunda genel bir kanaatin bulunduğu söylenebilir, Hızlı büyüme uzun yıllar boyunca yoksullukla mücadelede en etkili yol olarak görülmüş bu nedenle de yoksulluk düzeyinin azaltılmasında son derece önemli bir faktör olarak nitelendirilmiştir (Şenses, 2009:221, Gündoğan, 2008:49).

Nitekim tarihsel olarak bakıldığında, yoksulluk oranlarındaki en büyük düşüşlerin yaşandığı dönemlerin, aynı zamanda istikrarlı büyümenin gerçekleştiği dönemler olduğu görülmektedir. Örneğin 1981-2000 döneminde Çin'deki yoksulluk oranı yüzde 50'lerden yüzde 8'lere, yıllık yüzde 8,5'lik bir büyüme oranı sayesinde düşmüştür. Benzer şekilde, 1993-2002 döneminde Vietnam'daki yoksulluk oranı yıllık yüzde 6'lık bir büyüme sayesinde, yüzde 58'den yüzde 29'a düşmüştür (Guillermo E. Perry ve Diğerlerinden Akt, Gündoğan, 2008:49)

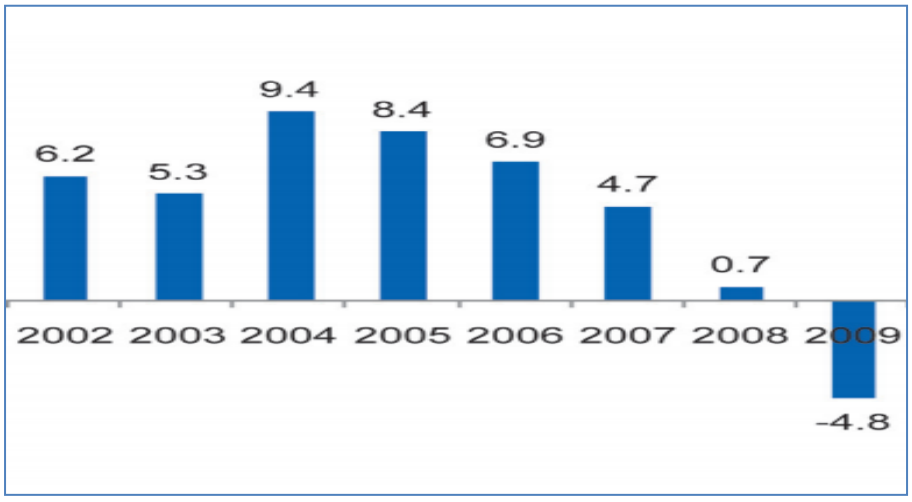
Yoksullukla mücadele yaklaşımı olarak büyümenin son yıllarda yeniden ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin iki ana unsuru vardır. Bunlardan birincisi, büyümenin yoksullukla yakından ilişkili olan eğitim ve sağlık gibi temel hizmetleri sunma kapasitesini ve istihdam olanaklarını arttıracağı beklentisi, ikincisi ve belki daha önemlisi, büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir (Pissrides'ten Akt, Şenses, 2009:222)

Türkiye'de 2002 – 2009 yılları arasında, büyüme ve yoksulluk oranları arasındaki ilişki, büyümenin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkide, verilerden de anlaşılacağı üzere, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadaki olumlu etkisi, kentlerle sınırlı kalmaktadır. Bu durum, ekonomik kalkınma ve kırsal yoksulluk

arasında doğrusal bir orantı kurulmasına neden olmakta, 2002 – 2009 arasında yaşanan ekonomik büyümeye rağmen, kırsal yoksulluğun 2009 yılında, 2002 yılındaki durumdan daha kötü bir oranda seyrettiği görülmektedir.

Dolayısıyla ve bu nedenle, büyüme hızı kadar, bunun değişik sektörler, bölgeler ve kadınlar ve çocuklar gibi birçok, ülkede dezavantajlı kesimler ve başta işgücü piyasalarında olmak üzere, günlük yaşamda ayrımcılıkla karşı karşıya kalan tüm gruplar üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2009:223).

Şekil-1) Yıllara Göre GSYH Büyüme Oranı (%)

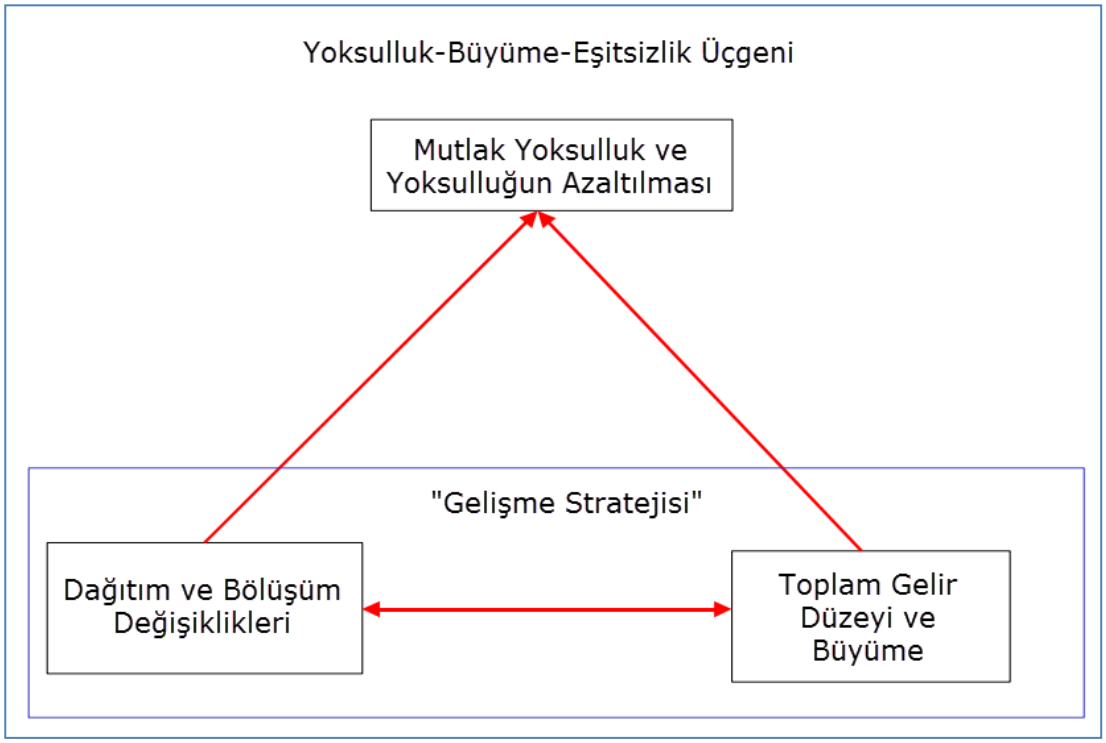

Kaynak: TÜİK, 2012

Dünya Bankası ekonomistlerinden François Bourguignon büyüme, yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi "Yoksulluk- Büyüme-Eşitsizlik (PGI) Üçgeni" olarak adlandırmaktadır. Bourguignon (2004:4), "PGI Üçgeni"ni şöyle açıklar: Yoksulluk gelir arttırılarak (büyüme) veya daha iyi bir gelir dağılımı ile azaltılabilir. Yoksulluk oranında yüzde birlik bir düşüş, belirli bir büyüme oranı ya da eşitsizlikteki belirli bir azalmayla gerçekleştirilebilir. Daha önemlisi, gelirde bir artışın eşitsizlikte bir azalmayla çatışması gerekmez. Burada ifade edilmek istenen şudur: "Yoksulluğu

azaltmak için yalnızca büyüme üzerinde durmak yerine, politika yapıcılar eşitsizlik ve büyümeye aynı zamanda odaklanabilirler"

Şekil -2) Yoksulluk – Büyüme – Eşitsizlik Üçgeni

Kaynak: François Bourguignon, The Poverty-Growth-Inequality Triangle, 2004:4)

Bourguignon, yoksulluğu azaltılmasının kalkınma içi önemli bir hedef olduğunu ve bu hedefe ulaşılabilmesi için de gelir dağılımı ve büyüme politikalarını ülkeye özel bir kombinasyonunun gerekli olduğunu ileri sürer (Gündoğan, 2008:49).

Bazı çalışmalar, gelir dağılımda artan eşitlik ve yoksulluğun azaltılması ile büyüme arasında sistematik bir ilişki olmadığını, diğer bazı çalışmalar da hızlı büyüyen bazı ülkelerin gelir dağılımının en bozuk ülkeler arasında yer aldığını göstermiştir (Drakakissmith, 1996:688). Diğer bazı çalışmalar ise, büyümenin yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin birbirinden farklı olduğu sonucuna varmışlardır. Gelir dağılımına ilişkin çalışmaların sık aralıklarla ve düzenli olarak

yapılmaması ve ölçüme ilişkin ciddi sorunlar bulunması gelir dağılımındaki temel eğilimleri izlemeyi güçleştirmekle birlikte, değişik ülkeler için ulaşabildiğimiz veriler büyüme hızlarında olduğu gibi, gelir dağılımı açısından da ülkeler arasında büyük farklılıklar olduğunu göstermiştir (Şenses, 2009: 225).

Son yıllarda, büyümenin yoksulluğun azaltılmasında tek başına yeterli olmadığı düşüncesini benimseyen kalkınma düşünürleri yeni bir kavram üzerinde durmaktadırlar; "yoksul yanlısı büyüme" (pro-poor growth). Ancak, yoksul yanlısı büyümenin ne olduğu, nasıl ölçüleceği ve daha da önemlisi bunun etkili siyaset yapma süreçlerine nasıl aktarılacağı gibi konular hala hararetli bir biçimde tartışılmaktadır. Yoksul yanlısı büyüme geniş anlamda, "yoksullukta önemli bir azalma sağlayan büyüme" ya da "yoksullar için iyi olan büyüme" olarak tanımlanmaktadır. Ancak bunun tam olarak neyi ifade ettiği anlaşılamamaktadır (Gündoğan, 2008:50).

2.3.3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Mikrokredi

Yoksulluk; günümüz dünyasında yalnızca azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de karşı karşıya oldukları bir problemdir. Yoksulluğun ulaştığı bu boyutlar, yoksulluğu azaltmak ya da ortadan kaldırmak için birçok mekanizmanın geliştirilmesini elzem hale getirmektedir. Bu çerçevede Mikrokredi uygulaması yoksulluğu azaltma çabasının en önemli aygıtlarından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu pek çok ülkede hâlihazırda uygulama alanı bulan mikrokredi programı, yoksulluğu azaltmak ya da ortadan kaldırmanın yanı sıra, işsizlerin iş hayatına katılabilmesi, kadının statüsünün iyileşmesi ve kır-kent arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliğinin mümkün olduğu ölçüde ortadan kalkmasını hedeflemektedir.

Finansal kurumların hizmet sunmadıkları veya eksik hizmet sundukları insanlara erişim sağlanarak hizmetin sunulması mikrokredi olarak tanımlanmaktadır. Mikrokredi'de amaç, düşük gelirlilere veya yoksullara etkin bir şekilde erişim sağlayan, sürdürülebilir ve istikrarlı finansal kurumları oluşturabilecek politika ve programların yürütülmesidir. Bu yolla, yoksul kesimlerin üretim sürecine dahil edilerek ekonomiye kazandırılmaları, yoksulluğun azaltılması ve yabancılaşmanın önlenmesiyle toplumsal barışın güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Ledgerwood, 1999:1-2).

Bir mikro finansman kuruluşunca bir mikro girişimciye, işini geliştirmesi amacıyla verilmiş olan krediye ise "Mikrokredi" denir. Mikrokredi genellikle işletme sermayesi ihtiyacının karşılanması, hammadde ve malzeme alımı, imalat için gerekli sabit teçhizatın alımı gibi amaçlarla verilmektedir. Sıklıkla şu örnek verilmektedir; Mikrokredi sistemi vasıtasıyla kişiye yemesi için bir balık verilmez. Ona nasıl balık tutulacağı da öğretilmez. Ancak bunların ötesinde, yoksulun balık tutmak için bir ağ veya kayık kiralaması veya alması sağlanır. İnsanların yaradılışında bir kabiliyetlerinin olduğunu kabul eden küçük kredi sistemi, insanlardaki atıl kapasitenin açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ortaya çıkarılan bu atıl kapasite ile içinde bulundukları yoksullukları bir nebze olsun aşılabilmektedir (Dündar,2007:2).

Bu verilen finansal hizmetlerin mikro olarak tanımlanması, verilen hizmetlerin normal bankacılık çerçevesinde verilen finansal hizmetlerden kat be kat küçük boyutlu olmasından kaynaklanmaktadır. Kimi çalışmalarda mikro finans ve Mikrokredi kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır ancak mahiyeti itibariyle mikro finans hizmetleri Mikrokrediden daha geniş hizmet alanlarını içermektedir. Bu

iki kavramın kimi durumlarda beraber kullanılmasının nedeni mikro finans hizmetlerinin büyük bir kısmını Mikrokredi hizmetlerinin oluşturmasından, diğer bir nedeni ise neredeyse bütün mikro finans kurumlarının hizmet sunumlarına Mikrokredi hizmeti vererek başlamaları, bu alanda elde edilen başarılar çerçevesinde diğer alanlarda hizmet sunabilmeye başlamalarıdır(Gökyay, 2008: 20).

Mikro finansman hizmetlerinden yararlanma, düşük gelirli hane halklarının ve mikro işletmecilerin gelir ve tüketimlerini stabilize etmelerine, dışsal şoklara karşı kırılganlıklarını azaltmalarına, yönetimsel becerilerini geliştirmelerine, mikro işletmelerini genişletmelerine ve çeşitlendirmelerine, yatırım fırsatı yaratmalarına, verimlilik ve gelirlerini arttırmalarına, kendilerine bağımlı olanların ve kendilerinin yaşam kalitesini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Yılmaz ve Koyuncu, 2006:67).

Bankacılık ve finans sektörü için tekil ölçekte oldukça düşüm miktarlar üzerinden gerçekleşen Mikrokredi uygulaması, yoksul kesimlerin yalnızca ekonomik hayata dahil olmasına değil, yoksul olmanın yarattığı psiko-sosyal gerilimlerin de üstesinden gelinmesine olanak sağlama iddiasındadır. Bu boyutuyla Mikrokredi salt ekonomik bir uygulama olmadığı iddiasındadır.

2.3.4. Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları

Bu çalışmada, Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda Mikrokredi uygulamaları ele alınırken kamu, finans kurumu ve sivil toplum ayrımına gidilmekte ve kamu ile finans kurumları tarafından sağlanan Mikrokrediler kapsam dışında bırakılmaktadır. Sivil toplum bağlamında Türkiye'de mikrokredi veren birçok kurum söz konusudur. Kamu ve finans kurumlarının dışında ülkemizde bazı sivil toplum örgütleri dünyadaki benzerleri gibi özellikle kadınlar için Mikrokredi uygulamaları yapmaktadırlar.

Türkiye'de tam anlamı ile Mikrokredi çalışmaları, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından başlatılmıştır. 1995–1997 yılları arasında İstanbul'un dar gelirli bölgelerinde 100 kadına iş yapmaları için küçük miktarlarda krediler verilmiştir. Bu kredilerde geri dönüş oranı %98 oranında olmuş, söz konusu kredilerden yararlanan kadınlar aktif ekonominin içine girmişlerdir. Ancak, 1999 depremi sonrasında ülkenin ve KEDV'in öncelikleri değişerek söz konusu projelerin devamlılığı için fon arayışları ertelenmiştir. 2002 yılında Mikrokredi projesi için gereken fonun bulunmasıyla KEDV, Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi'ni kurarak Mikrokredi programını başlatmıştır (Dündar, 2007:24)

Mikro-finans, dar gelirli insanların kendilerinin ve ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla gelir elde edebilmeleri için kendi işletmelerini kurmaları veya geliştirmeleri için verilen kredilerin ve diğer finansal hizmetlerin (tasarruf hizmetleri, iş geliştirme programları, konut, ihtiyaç ve eğitim kredileri gibi) tümüdür. 30 yıl önce Bangladeş ve Bolivya gibi birkaç ülkede başlatılmış 1980′ lerden sonra ise geliştirilerek Güney Asya, Doğu Asya, Afrika, Doğu Avrupa ve Güney Amerika'daki birçok ülkeye yayılmıştır. Bugüne kadar mikro-finans kuruluşları tarafından gerçekleştirilen toplam nakit akışı 2.5 milyar doları bulmaktadır. KEDV' e göre dar gelirli kesimlere verilen bu tür kredilerin mikro ve makro ölçekte faydaları şu şekilde sıralanabilir:

- Dar gelirli kesimin yaptıkları küçük çaplı işleri geliştirerek daha fazla gelir elde etmeleri ve hane gelirlerinin artması;

- Finansal sektörün sınırlarının genişletilmesi;

- Bu sektörün dışında kalan grupların ekonomik faaliyetlere aktif olarak dahil edilmesi ve kayıtsızların zamanla kayıtlı hale gelmesi;

- Daha geniş kitlelere ulaşabilen bir ekonomik kalkınmanın sağlanması.

(http://www.kedv.org.tr/maya/mikro-finans-nedir/)

2.3.4.1. MAYA

MAYA, ekonomik olarak aktif olan ancak bankaların talep ettiği koşulları ve teminatları sağlayamadığı için finansal hizmetlere ulaşamayan dar gelirli kadınları hedeflemektedir. Bu sebeple geleneksel teminat sisteminin yerine kadınlar arasındaki dayanışmanın temel alındığı "Dayanışma Grupları"na kredi vermektedir. Her üyenin kendi borcuyla beraber diğer üyelerin borcundan da sorumlu olduğu bu Dayanışma Grupları, hem Maya'ya bir tür sosyal teminat sağlayarak riskini azaltır, hem de kadınların sorunlarını paylaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için bir zemin sağlayarak toplum içindeki dayanışmayı güçlendirir. Maya'nın kredilerinin koşulları şu şekildedir: Krediler 3-10 kadından oluşan Dayanışma Grupları'na verilmektedir. İlk kredi meblağı en az 100, en fazla 900 YTL'dir. Krediler 3-12 ay vadelidir ve ödemeler aylık olarak yapılmaktadır. Maya'nın sürdürülebilirliğini sağlayacak, gerçekçi bir faiz oranı uygulanmaktadır. Dayanışma Grubu'nun her üyesi kredi almadan önce talep ettiği kredinin %10′unu grubun ortak tasarruf hesabına yatırmaktadır. Krediden yararlananlar istedikleri takdirde tekrar kredi alabileceklerdir. Kredi miktarı tekrar kredilerde %25′i bulan düzeyde artar. Maya, üyelerinden gelen talepler sonucunda, teminat gösterebilen kişiler için bireysel iş geliştirme kredileri, iş kurmak isteyen kişiler için iş kurma kredileri, düzenli ödeme yapan üyeleri için de eğitim, sağlık, fatura ödemeleri gibi acil giderler için ihtiyaç kredileri vermektedir(http://www.kedv.org.tr/maya/borc-verme-metodolojisi/).

MAYA saha görevlileri krediye ihtiyaç duyan adayları hedeflenen bölgelere yaptıkları ziyaretler sonrasında saptamakta, daha önceden kredi kullanmış üyelerin

çevrelerinde yapmış olduğu tanıtımlar yoluyla ihtiyaç sahibi bazı kadınlar da kredi için başvurabilmektedir. Kredi kullanmaya karar veren kadınlarla saha görevlileri kredi alma ve kullanma koşulları hakkında bir toplantı yapmakta, her bir üyeyle birebir görüşülerek başvuru formunu doldurması ve kadının işi için ne kadar krediye ihtiyaç duyacağı gibi konularda rehberlik hizmeti verilmektedir. Kredi 4 ile 7 gün arasında onaylanmakta ve kredi onaylandıktan 3 hafta sonra saha görevlileri krediyi alanları ziyaret edip kredinin alınma amacına uygun bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmektedirler. Kredi geri ödemeleri bankalar aracılığıyla gerçekleştirilmekte, şubelerde nakit işlemleri yapılmamaktadır. Geri ödemelerini düzenli yapan kullanıcıların tekrar kredi talep etmeleri durumunda ilk kullandıkları kredinin % 25' i tutarında miktar artırılmaktadır (Çak, 2007:105-107).

MAYA kendi işini yapan kadınlara borç para sağlamaktadır. Kadın mikro girişimciler genellikle dar gelirli grup içinde yer almaktadırlar. Yaptıkları işler ticaret (%66), üretim (%26) ve hizmet (%8) sektörlerinde odaklanmakta ve küçük yiyecek işleri, evden satış, giysi dikişi/tamiri, el işleri ve kuaförlük gibi işleri içermektedir. Çoğunluğu (%74) ev temellidir; geri kalanlar da semt pazarlarında, sokak tezgahlarında ya da kendilerine ait olan veya kiraladıkları küçük dükkanlarda çalışmaktadırlar. Bu kadınlar, iş alanlarını geliştirmek, sabit varlıklar satın almak ya da işletme maliyetleri için finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Ulaşılabilir kredi kaynakları, ürün için kredi veren ve toptancılar ya da bankalar tarafından kayıtlı işlere verilen ya da 2 kefille verilen 1000 TL ve üzerindeki ihtiyaç/tüketici kredilerinden oluşmaktadır. Oysa mikro girişimcilerin büyük çoğunluğu (%80) kayıtlı değildir ya da kefil bulamamaktadırlar(http://www.kedv.org.tr/maya/mayanin-hedef-kitlesi/).

Tablo 8-) MAYA Mikrokredi İşletmesi Kredi Performansı

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006
Aktif Üye Adedi	37	372	1058	1301	1689
Grup Adedi	7	102	263	340	464
Kredi Bakiyesi	13.176,51	193.117,71	563.223,52	590.019,75	748.973,94
Verilen Kredi Adedi	46	699	1398	1315	1498
Verilen Kredi Tutarı	18.075,00	387.975,00	1.181.009,00	1.172.475,00	4.077.816,00
Ortalama Kredi	392,93	555,04	844,78	891,62	823
Gecikme Oranı	%0	%0	%1,51	%5,2	%6,6
Ayrılan Üye Adedi	0	51	210	473	158

Kaynak: Çak: 2007

2.3.4.2. TOG

Türkiye'de Mikrokredi veren sivil toplum örgütlerinden biri de Toplum Gönüllüleri Vakfı'dır. Vakıf, Aile Ekonomisini Güçlendirme-Küçük Destek Büyük Çözüm Projesi adıyla Mikrokredi uygulamasını Ekim 2006' da pilot proje olarak başlatmıştır. Vakfın kurucularından İbrahim Betil, Mikrokredi projesinin dünyadaki uygulamalarından nasıl etkilendiğini "Her şeyi devletten beklemeyip, bir sivil inisiyatifle, toplumda ters giden bazı şeylerin nasıl düzeltilebildiğini gördüm." seklinde dile getirmektedir.

19 Mayıs Üniversitesi'nde 500'e yakın gönüllü öğrencinin oluşturduğu bir gençlik merkezi bünyesinde vakfın Mikrokredi uygulaması hayata geçirilmiştir. Gençler tarafından Samsun' un köylerine yapılan ziyaretler sonucunda, bir ekonomik faaliyete girebilmek için başlangıç sermayesine ihtiyaç duyan kadınlar ve gençler tespit edilmiş ve bu kredilerden bugüne kadar 71 kişi faydalanmıştır. Kredi kullananların 50' si kadın 21' i erkektir. Krediler 500 ile 700 TL arasında ve üç ya da beş kişiden oluşan gruplar bazında dağıtılmıştır. Tüm dünyada Mikrokredinin

dağıtılması, takibi ve geri toplanması çalışmalarını ilgili sivil toplum örgütünün saha görevlileri gerçekleştirirken Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın Mikrokredi projesi gönüllü gençler tarafından yürütülmekte ve bu niteliğiyle dünyadaki diğer uygulamalardan ayrılmaktadır. Kredilerin geri ödemeleri her 15 günde bir, borç ve hizmet maliyeti karşılığı olarak 23 taksit seklinde yapılmaktadır. Taksitlerin ödemeleri kredinin alındığı tarihten 1 ay sonra başlamaktadır (Haspolat, 2010:127-128).

Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın Mikrokredi Programı-Küçük Destek Büyük Çözüm Projesi'nin destekçisi HSBC Bank A.Ş. dir. HSBC Bank, Mikrokredi projesine 2010 yılına kadar kullanılmak üzere yaklaşık 5 milyon dolarlık bir kaynak ayırmıştır[10]. Betil, HSBC' nin bu isten kâr etmediğini, sadece işlem maliyeti olarak faiz aldığını, kendilerinin de hiç kâr etmeden aynı maliyeti öbür tarafa aktardıklarını dile getirmektedir. Bir ticari banka olarak maddi teminat gösteremeyen yoksul kadınlara bireysel kredi vermeyen HSBC, konu Mikrokredi olunca 5 milyon dolar gibi büyük bir bütçeyi tahsis etmekten çekinmemiş, böylece hem işlem maliyeti adı altında aldığı faizle zarar etmezken, diğer taraftan yoksullukla mücadele konusunda duyarlılığa sahip bir ticari banka olarak her fırsatta takdir toplayan haberlerle medyada yer almayı başarmıştır. Toplum Gönüllüleri Vakfı' nın yetkililerinden biriyle yapılan görüşmeden alınan bilgiye göre vakfın Mikrokredi projesi sona ermiş durumdadır (Haspolat, 2010: 128).

[10] http://www.hsbc.com.tr/mikrokredi/hsbcvemikrokredi.asp

2.3.4.3. TGMP

Türkiye'de Mikrokredi aracılığıyla yoksulluğun azaltılması ya da sonlandırılmasını amaçlayan, ülke genelinde en geniş örgütlenme ağına, kullandırılan kredi miktarı ve kredi kullanan kadın sayısı bakımından en yüksek rakamlara sahip en önemli Mikrokredi kuruluşu hiç şüphesiz Türkiye Graamen Mikrofinans Programı'dır.

Grameen Bank'ın kökeni, 1976 da Chittagong üniversitesi'nde Kırsal Ekonomi Programı Başkanı Profesör Muhammed Yunus'un kırsal alanda yaşayan dar gelirli insanlara bankacılık hizmetlerinin nasıl sağlanabileceği üzerine yaptığı araştırmalara dayanmaktadır. Bangladeş dilinde "kırsal" anlamına gelen Grameen sözcüğünden esinlenerek kurulan Grameen Bank'ın hedefleri; dar gelirli erkek ve kadınlara bankacılık hizmetleri sağlamak, dar gelirlilerin tefeciler tarafından istismar edilmesine engel olmak, Bangladeş'in kırsal alanlarında yaşayan işsiz insanların kendi işlerini kurmalarına destek ve imkan sağlamak, işsiz ve en dar gelirli kesimden, özellikle kadınlardan oluşan dezavantajlı kesimi seçmek biçiminde belirlenmiştir (TGMP, 2013/Sunumlar)

Krediye ulaşım olanağından yoksun olma kırsal kesimdeki yoksul kesimler için en büyük engel olarak algılanmıştır. Grameen Bank, uygun bir finansal destek ile yoksul kimselerin de imalat, taşımacılık, tarımsal ürünlerin depolanması ve pazarlanması ve hayvan yetiştirme gibi gelir getiren faaliyetlerde etkin bir şekilde istihdam edileceğine inanmaktadır. Ayrıca Grammen Bank, yoksulların da rasyonel insanlar olduklarını; eğer kırsal kesimdeki yoksul kimselere de kredi temin edilirse, onların da gelirlerini artırmak için en iyi yolun hangisi olduğuna karar verebileceklerini öngörmektedir (Yılmaz ve Koyuncu, 2006: 63).

Türkiye'de ilk kez Akp milletvekili Prof. Dr. Aziz AKGÜL, mikrokredinin dünyadaki öncüsü Prof. Dr. Muhammed Yunus ile iş birliği içinde, Türkiye İsrafı Önleme Vakfı bünyesinde oluşturduğu Türkiye Grameen Mikrofinans Programı kapsamında, Prof. Dr. Aziz Akgül'ün kendi cebinden sağladığı ilk sermayenin kullanılması suretiyle, 18 Temmuz 2003 tarihinde 6 kişinin her birisine 500 TL ve toplam 3.000 TL Mikrokredi verilmesini sağlayarak, "Grameen Mikrokredi" uygulamasını Türkiye'de başlatmıştır (http://tgmp.net/tgmp_files/2011FaaliyetRaporu.pdf). Çok yoksul kadınların kendi kendilerine gelir getirici faaliyet yapmalarına imkan sağlamak için kefilsiz ve teminatsız kredi verilmesi esasına dayanan mikrokredi projesi uygulamasından ilk olarak Diyarbakır'ın Elibol Köyünde yaşayan kadınlar faydalanmıştır (Yılmaz ve Koyuncu, 2006:74)

Türkiye Grameen Mikrokredi Programı(TGMP), başlangıçta Diyarbakır'da bir pilot proje olarak başlatılmıştır. 11 Haziran 2003 tarihinde Grameen Trust adına Prof. Dr. Muhammed Yunus ve Türkiye İsrafı Önleme Vakfı adına Prof. Dr. Aziz Akgül Grameen Mikrokredi Modelinin Türkiye'de uygulanması için bir protokol imzalamışlardır. Türkiye İsrafı Önleme Vakfı, Türkiye'de mikrokredi yaklaşımının tartışılmasına zemin hazırlamak üzere İstanbul'da 9-10 Haziran 2003 tarihinde "Yoksulluğun Mikrokredi Vasıtasıyla Azaltılması Uluslararası Konferansını" organize etmiş, konferansın düzenlenmesinde Grameen Trust'ın büyük katkısı olmuştur. Türkiye'de mikro finans ve sosyal işletmenin öncüsü olan, yoksulluğu düşürmek için TGMP'yi başlatan Aziz Akgül'e göre; çalışamayacak durumda olan hasta, yaşlı ve engellilerin dışında hiç kimseye hibe verilmemelidir. Hükümetlerin bütçeleri tek başına sosyal problemlerin çözümü için yeterli olmaz (TGMP, 2013)

TGMP'nin amacı, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle yaşam seviyelerini yükseltmektir. Diğer taraftan, yoksulların küçük birer işletme sahibi olmaları sağlanarak yoksulluğun ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Mikrokredi uygulaması, kırsal kesimde ve şehirlerde yoksulların sermaye sorunlarını çözmeyi hedeflemektedir. İstanbul'da 9-10 Haziran 2003 Tarihinde Yapılan ve Türkiye İsrafı Önleme Vakfı tarafından düzenlenen "Mikrokredi Vasıtasıyla Yoksulluğun Azaltılması Uluslararası Konferansı"nın sonuç bildirgesinde, TGMP'nin hedefleri ve çalışma prensipleri şu şekilde sıralanmıştır;

- Sadece güvene dayanan, teminatsız ve kefilsiz küçük sermaye şeklindeki mikrokredi, yoksulların kendi kendilerine yoksulluktan kurtarmaları için etkili bir araçtır. Mikrokredi; başta A.B.D ve Avrupa'nın çeşitli ülkeleri de dahil olmak üzere, bütün kıtalarda yaklaşık 110 ülkede başarıyla uygulanmaktadır. Mikrokredi uygulanması için büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye'de, yoksulluğa karşı savaş için bir strateji olarak önerilmektedir.

- Mikrokredi uygulamaları, en yoksul insanları ve özellikle de mevcut resmi finansal sistemin dışladığı yoksulun yoksulu kadınları hedef olarak almalı ve kimin fakir olduğuna dair kesin ölçütleri belirlemelidir.

- Uygulanacak mikrokredi programı; müşterilerin kolaylıkla anlayacakları kolay ve hızlı süreçleri sayesinde, yoksullar için kolay bir hizmet sağlamalıdır.

- Mikrokredi programları için; bağımsız olarak çalışacak, güçlü bir liderlik, şeffaf ve profesyonel bir yönetim gereklidir. Program yöneticileri ve çalışanları arasında bir bağlılık kültürü teşvik edilmeli ve geliştirilmelidir. Mikrokredi

programları için oluşturulacak teşkilat; çalışanların yeteneklerini ve bilgilerini güçlendiren, açık stratejilere ve yönetim yapılarına sahip olmalıdır.

- Mikrokredi programlarının başlangıçtan itibaren sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Sürdürülebilirlik olmadığı takdirde, program büyüyemez ve yoksullara erişim sağlanamaz. Söz konusu programlarda, daha başlangıçtan itibaren bir sürdürülebilirlik planı olmalı ve bu plan; borçlulara erişim, kredi miktarı, portföy genişlemesi ve fiyatlandırma politikasının şartları açıkça belirtilmelidir. Hizmetlerin fiyatlandırılması, programın giderlerini karşılama imkanını sağlayacaktır.

- Hükümet, Mikrokredi projelerinin uygulanması için gerekli ortamın sağlanmasını üstlenmeli ve mikrokredi programlarının uygulanmasının önündeki engelleri kaldırmalıdır. Hükümet, mikrokredi programlarının uygulanmasında fiilen rol almamalıdır. Mikrokredi programlarının kendi politikalarını belirlemelerine ve bağımsız olarak çalışmalarına müsaade edilmelidir. Programlara başlanıldığı zaman, tamamen serbest olarak çalışmalarına imkan tanınmalı, uygun metodolojileri ve fiyatlandırma politikalarını oluşturmalarına izin verilmelidir. Bu şekilde projelerin ölçekleri genişleyecek, sürdürülebilir hale gelecekler ve anlamlı sayılarda yoksullara erişebileceklerdir.

- Diyarbakır'da 11 Haziran 2003 Çarşamba günü Mikrokredi fikrinin mimarı Prof.Dr. Muhammed Yunus'un da katılımıyla başlatılan "Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi"nin uygulanmasında borç alacak olanlara mikrokredinin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla, verilen mikrokrediye yıllık %24 hizmet maliyeti ilave edilerek 1 yıl süreyle verilen mikrokredilerin haftalık geri ödemelerle tahsil edilmesi esas alınmalıdır.

- Sosyal girişimcilere (piyasa tabanlı ilkelere veya iş modellerine dayalı sosyal sorunların çözümü alanında çalışanlar) ve mikrokredi programlarına yatırım yapmakla ilgilenen sivil toplumlara vergi indirimleri gibi teşvikler sağlanmalıdır.

- Mikrokredi programları için kurumsallaştırılmış destek sağlanmalı ve bu programlar ulusal finansal altyapının birer parçası olarak değerlendirilmelidir.

- Dünya Bankası'nın Sosyal Riski Azaltmaya yönelik olarak Türkiye'ye 2003 yılında ayırdığı yaklaşık 114 milyon doların 75 milyon dolarının mikrokredi programlarında kullanılması maksadıyla ayrılmasının uygun olabileceği değerlendirilmektedir.

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunda 2003 yılında birikecek meblağın %50'sinin mikrokredi programlarında kullanılması maksadıyla ayrılmasının uygun olabileceği değerlendirilmektedir[11].

Bütün dar gelirlilerin finansal hizmetlere ulaşarak, ekonomik koşullarını geliştirebilecekleri imkanların olduğu, fakirliğin olmadığı bir Türkiye oluşturmayı vizyonu olarak ifade eden TGMP, kendisine misyon olarak ise; Türkiye'nin bütün dar gelirli ailelerine, kadınlar vasıtasıyla uygun finansal hizmetler sunarak ve onları kendi kendilerine gelir getirici bir faaliyet yapmalarına teşvik ederek, ekonomik ve sosyal durumlarını geliştirmelerini sağlamak ve finansal anlamda sürdürülebilir bir kurum olmak biçiminde ortaya koymaktadır (http://tgmp.net/Sunumlar.aspx).

TGMP'nin kendi manifestosuna bakıldığında kendisine salt ekonomik bir misyon yüklemediği, kredi verirken kırsal alanı ve kadınları öncelikli olarak tayin ettiği ve bunu yaparken hem ekonomik ve hem de sosyal anlamda dezavantajlı durumda olanları ana hedef kitlesi olarak belirlediği görülecektir. Bu bağlamda

[11] İstanbul'da 9-10 Haziran 2003 Tarihinde Yapılan ve Türkiye İsrafı Önleme Vakfı tarafından düzenlenen "Mikrokredi Vasıtasıyla Yoksulluğun Azaltılması Uluslararası Konferansı" Sonuç Bildirgesi (http://israf.org/indir/Sonucbildirgesi.pdf) Erişim: 22 Şubat 2014

TGMP kapsamında yürütülen mikrokredi projesi yoksulluğun azaltılması bakımından olduğu kadar kadının güçlendirilmesi ve statüsünün iyileştirilmesi konularında da önemli bir aygıt haline gelmektedir.

Mikrokredi, yoksulluk ve yoksulluğun nedenlerinden ziyade, yoksulluğun sonuçları üzerinde ve özellikle insan unsuru üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu, mikrokredi uygulamasının yoksulluğun oluşum sebeplerine bütünüyle kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir. Hareketin mimarı Muhammed Yunus, yoksulluğu toplumsal yapılar ve toplumun izlediği politikalarla da ilişkilendirmektedir (Açıkgöz, 2013:96).“Bu hareket, herkesin potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesine yardımcı olmakla ilgilidir. Nakit sermayeyle değil, ama insan sermayesiyle ilgilidir. İnsanların düşlerinin zincirlerini çözmeye, yeryüzündeki en yoksul ve en umutsuz insanın bile hayatlarına vakar, saygınlık, anlam katabilmesine yarayan bir araçtır” (Yunus, 2003:335).

Mikrokredi programının insan unsuru üzerinde yoğunlaşmasının tezahürlerinden biri, mikrokredi verilirken kadınlara öncelik verilmesi durumudur ve Açıkgöz’e (2013) göre; bu durum rastlantısal değildir. Çünkü kadın yoksulluğu Bangladeş –Türkiye- gibi ülkelerin kırsal kesimlerinde daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Zira bu durumdaki ülkelerde sömürüye en çok maruz kalanlar kadınlardır. Yunus, mikrokredi hareketiyle sadece durumu en kötü olan yoksulların maddi hayatlarını iyileştirmeyi değil, insani sermayelerini geliştirmelerine yardım ederek onları, sağlık, eğitim ve örgütlenme konularında yeterli bir seviyeye getirmeyi de amaçlamaktadır. Dolayısıyla, mikrokredinin genellikle insan sermayesi ve insanın potansiyel güçlerini ortaya çıkarmakla ilgili olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

TGMP'nin vermiş olduğu kredi türleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 9-) TGMP Kredi Türleri

Kredi Çeşidi	Açıklama	Verilen Miktarlar	Vade
Temel Kredi	İlk giriş kredisidir	Yeni üyeler için: 100-1.000 TL Eski üyeler için: 100-2.000 TL	46 hafta
Girişimci Kredisi	Dükkânı olan ya da eski üyelere verilen bir kredidir	1.000 TL ile başlar; eski üyeler için 10.000 TL'ye kadar verilir	46 hafta
Hayvancılık Kredisi	Üyelerin Bayram'dan önce büyük ya da küçükbaş hayvan besleyip satabilmeleri için bir kredidir	100-2.000 TL	26 hafta
Sosyal Kalkınma Kredisi	Üyelerin kozmetikler, temizlik malzemeleri, kahve gibi belli ürünler satabilmeleri için bir kredidir	250-1.000 TL	46 hafta
İletişim Kredisi	Üyelerin cep telefonunu taksitli olarak alabilmesi için bir kredidir	En çok 3 adet telefon (fiyatlara bağlı)	40-46 hafta
Mücadeleci Vatandaş Kredisi	Dilencilere kendi paralarını kazanmalarını teşvik etmek için bir kredidir	100-1.000 TL	Duruma bağlı
Eğitim Kredisi (üzerinde çalışılıyor)	Üniversite öğrencileri için bir kredidir	(Üzerinde çalışılıyor)	(Üzerinde çalışılıyor)

Kaynak: http://tgmp.net/MikrokrediHakkinda.aspx

Temel Kredi

Temel kredi TGMP'nin ana kredisidir. Tüm üyeler bu krediden faydalanabilirler. Temel kredi süresi 3 ay ile 3 yıl arasındadır. Üyelerin çoğunluğu bu krediyi bir yıllığına almayı tercih ederler. Bir üye hiçbir zorluk yaşamadan kredi çekebilir. Bu kredi sisteminde, üyeler 6 ay sonra yeni bir kredi daha çekebilirler.

Sözleşmeli Kredi

Sözleşmeli Kredi TGMP'nin direkt olarak verdiği bir kredi çeşidi değil, kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek olası güçlüklere alternatif bir çözüm yoludur. Bir üye kredi geri ödemesinde zorluk çekmeye başladığında, sistem onun kredi geri ödeme süresini uzatarak ona işlerini kolaylaştıracak bir imkân sağlar. Bu sayede üye

hem kredisini ödemekte yaşadığı zorluktan kurtulur hem de gelecekte ödemelerini zamanında yapabilmek amacıyla daha çok çalışır.

Girişimci Kredisi

TGMP'nin yetenekli, başarılı, çalışkan aynı zamanda TGMP'nin desteğiyle işlerini büyütmek isteyen üyeler için başka bir kredi programı vardır. 2011'in Aralık ayı itibariyle 2.459 üyeye toplam 3.496.358,00 TL girişimci kredisi verildi. TGMP'nin girişimci kredisi alan üye sayısını artırmak için verdiği destek devam etmektedir.

Mücadeleci Vatandaş Kredisi

TGMP toplumuzda her gün karşılaştığımız dilenciler, hiçbir geliri olmadığı için sokakta yaşayan evsiz insanlar gibi mücadeleci bireyler için de bir kredi programına sahiptir.

TGMP, bu mücadeleci vatandaşlara dilenmek yerine çalışarak para kazanmaları ve hayatlarını onurlu ve haysiyetli bir şekilde sürdürmeleri için yardım etmektedir. TGMP toplumumuzun fakir üyeleri arasından en fakirlerine ulaşabilmek amacıyla 2006 yılında mücadeleci bireyler için bir kredi programı oluşturmuştur. Bu insanlardan bazıları bu fırsatı değerlendirmiş ve hemen kendi mikro işlerini başlatmışlardır.

Bu programın temel amacı dilencilere ikinci bir şans tanıyabilmek ve kendi paralarını kazanmalarını teşvik edebilmektir. Üyelerin bir daha asla dilenmek zorunda kalmadan kendi hayatlarını sürdürebilecekleri bir konuma gelmeleri nihai hedeftir. Çeşitli şehirlerde yaşayan birçok dilenci bu krediyi aldı ve büyük bir çoğunluğu kendi paralarını kazanmayı öğrenerek başarılı oldu. Bu kredi türünde

hizmet bedeli ya da geri ödemeler için bir zaman sınırı yoktur. TGMP bu programın toplumumuz için daha iyi neticeler getirmesini ummaktadır.

Hayvancılık Kredisi

TGMP hayvancılık kredisini de 2008'in Mayıs ayında başlatmıştır. Mevcut üyelerimize yönelik ek bir kredidir. Daha önce sığır yetiştiriciliği konusunda deneyimi olan üyelere verilir. TGMP 243 üyeye toplam 724.650,00 TL hayvancılık kredisi dağıtmıştır. Haftalık toplantılarda hizmet bedeli toplanmıştır. Bu krediyi kullanarak üyelerimiz kendilerine ek gelir sağlamışlardır.

Gönüllü Tasarruf

TGMP'nin kendileri için birikim yapmak isteyen üyelere yönelik olarak gönüllü tasarruf programı vardır. Üyeler, her hafta yapılan haftalık toplantılarında 1 TL gönüllü tasarruf parası vermeleri konusunda teşvik edilirler. Gönüllü tasarruf programı üyelerin haftada yalnızca 1 TL vererek, beklenmedik zamanlarda ortaya çıkabilecek sağlık ve eğitim gibi giderler ile acil ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamaktadır (http://tgmp.net/tgmp_files/2011FaaliyetRaporu.pdf).

TGMP'nin İşleyişi

Mikrokredinin en önemli özelliği, teminatsız verilmesi ve kişilere değil de en az beşer kişilik gruplara yönelik olmasıdır. Geri dönüşümü küçük miktarlar halinde uzun bir döneme yayılmıştır. Bu yönüyle mikrokredi, yoksullara hayatlarını disiplin altına almalarını öğretmeyi amaçlamaktadır (Açıkgöz, 2013:97) Bu çerçevede bankacılık ve finans kurumlarının aradığı finansal koşulları sağlayamayan yoksullar için mikrokredi, gelir getirici bir etkinlikte bulunmanın en önemli mekanizmalarından biri haline gelmektedir.

Mikrokredi aynı köy ya da mahallede yaşayan en az beş kişinin bir araya gelerek oluşturacakları grup üyelerinin her birine ayrı ayrı verilir. Bu süreçte kredi, grup üyelerinin her birine eş zamanlı olarak verilmez. Kredi verilirken grup üyelerinin ihtiyaçlarının aciliyeti, kredinin kime öncelikli olarak verileceğinin belirlenmesinde önemli bir endekstir. Grup üyelerinin mikrokredi alabilmeleri için birbiri için kefil olmaları esastır. Grup üyeleri kendi güvendikleri, benzer yaşam koşullarına sahip, aralarında güven ilişkisi kurabilecekleri ve aynı köy ya da mahallede yaşayan kadınlar tarafından kurulur. Geri ödemeler krediyi kullandıktan bir hafta sonra başlamakta ve 46 haftaya kadar uzayabilen bir periyodta geri ödenmektedir.

TGMP'den kredi almak isteyen kimseler ilk aşama olarak beş kişiden oluşan bir grup organize etmelidirler. Grup içindeki kimseler, kırsalda ekilebilir 10 dönümden daha az toprağa ya da buna eşdeğer bir varlığa kentte sahip olmaları durumunda krediyi alabilirler. Burada esas olan varlık eşiğinin belli bir düzeyle sınırlı olmasıdır. Grameen Bank'ın deneyimleri, aynı cinsiyet, aynı köy ya da mahallede yaşıyor olmak ve benzer ekonomik koşul ve geçmişe sahip olmanın grupların huzurlu bir şekilde işleyebilmeleri için önemli faktörler olduklarını göstermektedir (Yılmaz ve Koyuncu, 2006:64-65)

Grup üyeleri TGMP çalışanlarının desteğiyle aldıkları önerilerle TGMP kurallarına uyarak kendi kendilerine organize olurlar. Grup üyelerinin birbirini tanımaları ve birbirlerine güven duymalarının önemi üye seçiminde daha da önem kazanır. Beşer kişilik gruplar oluşturulduktan sonra üç gün süren grup eğitimleri verilir. Bu eğitim kapsamında, TGMP'nin çalışma prensipleri, krediyi kullanma, geri ödeme, grup dinamiğini canlı tutma, grubun oluşum ve çalışma şartları, grubun

amaçları, hizmet maliyetleri ve denetleme mekanizması gibi konularda kredi kullanan kadınlar bilgilendirilir. Bu bilgilendirme sürecinin sonunda TGMP yetkilisi kişinin onayı ile çalışma grupları kurulmuş olur. Bu aşamadan sonra gruplar tamamen oluşturulmuş olup kredinin dağıtım ve geri ödeme süreci başlatılır (http://tgmp.net).

İlk kez kullandırılan kredinin limiti 100 ile 1000 TL arasında değişmekte, geri ödeme performansı, kredinin tekrarı ve kredinin kullanım amacına göre bu limit her yıl artabilmektedir. TGMP'nin 2010 verilerine göre kullandırılan mikrokredilerin geri dönüş oranı %100'dür. Geri dönüşü olmayan krediler için TGMP tarafından uygulanan hukuksal bir yaptırım yoktur, kredi alan kadınlar gruplar oluşturup her hafta bir evde toplanmakta, bu yolla grup dinamiklerini ve motivasyonlarını canlı tutabilmektedirler.

2003 yılında, Diyarbakır'da bir şube ile çalışmalarına başlayan TGMP, şube sayısı olarak ilk yıllarda oldukça durağan bir pozisyonda seyretmiş fakat verilen kredilerden alınan pozitif geri bildirimler sayesinde 2007 yılı ile birlikte hızlı bir ivme kazanmış ve 2013 yılı itibariyle 100 şube sayısına ulaşmıştır. Şube sayısındaki bu artışa üye sayısı eşlik etmiş ve 2003 yılında 10'larla ifade edilen kredi kullanan kişi sayısı 2013 yılında 60 bine yaklaşmıştır.

2.3.4.4. TGMP Muş Şubesi

El emeği ile geçinmeye çalışanlar veya kendi işini kurmak isteyenler, finansal kaynaklardan (banka v.b) kredi alma zorluğu çeken bireylere verilen, geri ödemesi kolay, faizsiz küçük başlangıç sermayesi biçiminde tanımlanabilecek Mikrokredi uygulaması için ilk adım olarak, Muş İl Genel Meclisinde 2010 yılında Muş İl Özel İdaresi Mikrokredi Uygulama Yönetmeliği kabul edilmiştir.

Muş valiliği ile Türkiye İsrafı Önleme Vakfı (TİSVA) arasında Mikrokredi uygulama protokolü imzalanarak Mikrokredi projesi 20 Temmuz 2011' de faaliyete başlamıştır. Proje kapsamında, 149.100,00 TL'lik ödenek tahsis edilmiş, mikrokredi miktarı kişi başına 700 TL ile 3.000 TL arasında öngörülmüştür. İlk gruba 21.09.2011 tarihinde de kişi başına 1000 TL olmak üzere 5000 TL verilerek mikrokredi uygulaması fiilen başlamıştır.

2011Temmuz-2012 Ocak döneminde 91 girişimci kadına ulaşılmış, 91 üyeye toplam 91,000.00 TL kredi kullandırılmıştır. 2012 yılı Ocak ayı itibariyle üyelerden tahsil edilen toplam kredi miktarı 17,337.00 TL iken, kredilerin düzenli geri ödenme oranı % 100 olarak gerçekleşmiştir.

2013 yılının başı itibariyle TGMP Muş şubesinin aktif olarak 457 üyesi bulunurken bu üyelerden 409'u kredi kullanıcısıdır. Bu tarihe kadar verilen kredi miktarı 1.120.235 TL'dir. TGMP verilerine göre dağıtılan kredilerin geri dönüş oranı %100'dür (http://tgmp.net/finansalVeriler.aspx).

Muş'ta TGMP şubesinin gördüğü ilgi yerel basın unsurları tarafından da yakından takip edilmekte, şube çalışanlarının projeye verdiği önem, sık sık bülten ve gazetelere yansımaktadır.

> *"Mikro-Kredi'yi her ortamda kadınlara tanıtmayı hedefleyen şube Müdürü Fatih Oğuzhan, yağmur çamur demeden çalışmalarını yapıyor. Köy köy gezen Oğuzhan, bu defa karşımıza at sırtında çıktı.Bir yıl önce çalışmalarına başlayan Muş Mikro-Kredi bürosu, bayanlara yönelik çalışmasını sürdürüyor. Şehir merkezinde Mikro-Kredi çalışmalarını sürdüren Muş Mikro-Kredi şubesi köylerde de aynı çalışmayı sürdürüyor. Köy köy gezen Mikro-Kredi ekibi, kredinin nasıl kullanılacağını ve nasıl kullandırılacağını bayanlara anlatıyor. Geçtiğimiz günlerde balıkçıların*

derme çarpma sal'ı ile nehrin karşı yakasına geçerek köylü kadınlara Mikro- Kredi'yi tanıtırken karşımıza çıkan Muş Mikro-Kredi şubesi Müdürü Fatih Oğuzhan, yine sınır tanımadığını gösterdi. Aracının çamura saplanması nedeniyle köylülerden at bulan Oğuzhan, diğer bir köye ise at sırtında gitti. Tıraşlı, kravatlı, elinde çanta ile köye giren Fatih Oğuzhan, köylülerinde dikkatini çekti. Köylüler tarafından misafir edilen Oğuzhan, daha sonra kolları sıvadı ve ev ev gezerek kadınlara Mikrokredi'yi tanıttı".[12]

[12] *http://www.bilicanhaber.com/haber_detay.asp?haberID=2284*

3. BULGULAR

Yoksullukla mücadele etmek ve bunu yaparken kadınların sosyal ve ekonomik bakımlardan güçlenmesini sağlamak, son yıllarda Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarında, yasa yapıcılar tarafından dikkate alınan iki husus olarak karşımıza çıkmaktadır. 1. bölümde ayrıntılı bir şekilde tartışıldığı üzere, yoksulluk salt ekonomik bir yoksunluk hali değildir. Yoksulluğun ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal, kültürel ve cinsiyet boyutları da, son dönemlerin yoksullukla mücadele politikalarına istikamet tayin eden unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Mikrokredi uygulamasının ve Muş ilinin tercih edilmesinde iki temel neden söz konusudur. Bunlardan ilki; kırsal ve kentsel yoksulluğun azaltılması ve kadının işgücü piyasasına katılımındaki dezavantajlı pozisyonun iyileştirilmesi bakımından Mikrokredi uygulamasının, Türkiye çapında en yaygın uygulama olmasıdır. 90'lı yıllardan itibaren bazı Sivil Toplum Kuruluşları ya da derneklerden tarafından uygulama alanı bulan Mikrokredi, 2003 yılıyla birlikte TGMP adı altında hemen hemen tüm illerde uygulanan bir proje haline gelmiştir. TGMP, hem kullandırdığı kredi miktarının hem de yararlanan kişi sayısının boyutları bakımından, Türkiye'deki en yaygın Mikrokredi uygulamasıdır.

Muş ilinin tercih edilmesindeki temel neden ise, sosyo-ekonomik göstergeler bakımından bu ilin, Türkiye sıralamasında sonlarda yer almasıdır. Yoksulluğun yarattığı sorunların gözlenebilmesine imkan vermesi bakımından, Muş ilinin bu durumu tercih sebebi sayılmıştır.

İş Bankası tarafından yapılan (2014), 2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması'nda, 32'si ekonomik, 17'si sosyal olmak üzere toplam 49 değişkenin dikkate alındığı çalışmada Muş ili, 81 il içerisinde 77.

sırada yer almıştır. Yine Özceylan ve Coşkun'un (2012) "Türkiye'deki illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve afetlerden sosyal ve ekonomik zarar görebilirlikleri arasındaki ilişki" adlı çalışmasında Muş, beşinci kategori olan en az gelişmiş iller sıralamasında son sırada yer almıştır.

Kalkınma Bakanlığı tarafından 2013 yılında yayımlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" sonuçlarına göre ise Muş, altıncı kademe gelişmiş iller kategorisinde son sırada yani 81 il içerisinde 81. sırada yer almaktadır. Bu sonuçlardan hareketle yoksulluğun azaltılmasında Mikrokredi uygulamasının sonuçlarının gözlenebilmesi bakımından Muş ilinin alan araştırmasına uygun bir tercih olacağı düşünülmüştür.

"Yoksulluğu Azaltmada Mikrokredinin Yeri: Muş Örneğinde Kadın Girişimcilerin Sosyolojik Analizi" adlı bu çalışmada verilerin analiz edilmesi neticesinde elde edilen bilgiler aşağıdaki gibi tablo ve grafiklere aktarılmıştır.

3.1. Katılımcıların Demografik Durumlarına Dair Bulgular

Tablo 10'da anket uygulanan kredi müşterilerinin yaş frekansları ve yüzdelik dağılımları verilmiştir. Buna göre, 30-35 yaş aralığındaki müşteriler % 23'lük bir oranla ilk sırada yer alırken, 60 ve üzeri yaşta olan müşteriler % 4'lük bir oranla çalışmada en küçük yaş aralığını oluşturmaktadır. Kredi müşterilerinin yaş dağılımlarına bakıldığında, toplam kullanıcıların % 75'ini, 18-41 yaş aralığının oluşturduğu görülmektedir. Bu veriden hareketle mikrokredi aracılığıyla girişimciliğin genç ve orta yaş kadınlarda çok daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10 -) Yaş Aralıkları

Yaş	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
18-23	15	15,0	15,0
24-29	18	18,0	18,0
30-35	23	23,0	23,0
36-41	19	19,0	19,0
42-47	10	10,0	10,0
48-53	8	8,0	8,0
54-59	3	3,0	3,0
60 ve üzeri	4	4,0	4,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 11'de kredi müşterilerinin eğitim durumları yer almaktadır. Buna göre; kredi kullanan kadınların 11'i okuryazar değildir. %9 luk bir oranla 9 kişi yalnızca okuryazarken, 71 kişi ile %71'lik bir oran orta öğrenimin çeşitli kademelerinden mezundur. Kredi kullanan kadınlar içerisinde yalnızca % 9'luk bir oranla 9 kişi yüksek öğrenim yaptığını beyan etmiştir. İlkokul mezunu olan % 27'lik kesim, kredi kullanan kadınlar içerisinde en geniş yeri kaplayan grup olarak belirmektedir.

Tablo 11-) Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumu	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli yüzde
Okuryazar değil	11	11,0	11,0
Okuryazar	9	9,0	9,0
İlkokul mezunu	27	27,0	27,0
Ortaokul mezunu	21	21,0	21,0
Lise mezunu	23	23,0	23,0
Üniversite mezunu	9	9,0	9,0
Toplam	100	100,0	100,0

Ekonomik hayata atılmak için herhangi bir mesleki ya da eğitimsel donanıma sahip olmayan kadınların istihdamına destek olma iddiasındaki TGMP'nin bu iddiası, mevcut eğitim durumu verilerine bakıldığında anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla kadınların Mikrokrediye erişim noktasında okuryazar olmamaları ya da yüksek eğitim yapmış olmaları bir önem arz etmemektedir.

Tablo 12-) Medeni Durum

Medeni Durum	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli yüzde
Evli	66	66,0	66,0
Bekâr	24	24,0	24,0
Boşanmış, Dul	10	10,0	10,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 12'de katılımcıların medeni durumları saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre, çalışmaya katılan kredi müşterilerinin %66'sı (66 kişi) evli, % 24'ü bekar, % 10'u ise kendisini dul ya da boşanmış olarak tanımlamıştır. Bu veriden, Mikrokredi uygulamasının evli kadınlar arasında daha yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Medeni durum ile ilgili yöneltilen bu sorudan sonra, evli ve dul ya da boşanmış olarak kendini tanımlayan kadınların evlilik yaşı sorulmuş ve ortalama evlilik yaşı saptanmaya çalışılmıştır.

Tablo 13 -) Evlilik Yaşı

Evlilik Yaşı	Toplam	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Kaç yaşında evlendiniz	70	13,00	31,00	18,3714	3,12619

Tablo 13'te evli, dul ya da boşanmış kadınlara evlilik yaşı sorulmuştur. Bu soruya, dul ya da boşanmış kadınlardan 6'sı yanıt vermemiştir. Alınan cevaplara göre, en erken yapılan evliliğin 13 yaşında, en geç yapılan evliliğin ise 31 yaşında olduğu saptanmış ve ortalama evlilik yaşının 18,3 olduğu ortaya sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan evlilik araştırmasında Türkiye'de 2012 verilerine göre ortalama ilk evlilik yaşı 23,5 iken bu yaş aynı raporda Muş için 21,9 olarak belirlenmiştir[13]. Bu veriler ışığında Mikrokredi kullanan kadınların evlilik yaşı ortalamasının hem Türkiye hem de Muş ortalamasının altında olduğu sonucuna ulaşılabilir.

[13] (*http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13469 Erişim: 26 şubat 2014*

Araştırmaya katılan kredi müşterilerine aile modellerinin ne olduğu sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar sonucunda; katılımcıların % 55'inin (55 kişi) çekirdek aile formunda yaşadığı, % 24'ünün (24 kişi) bekar olduğu ve anne babası ile birlikte yaşadığı, %16'sının (16 kişi) boşandığı ya da eşini kaybettiği için yalnız ya da çocuklarıyla birlikte yaşadığı, %5'inin ise birkaç eşinin ailesi ile birlikte yaşadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Tablo 14 -) Aile Modeli

Aile Modeli	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hanede eşim ve çocuklarımla yaşıyorum	55	55,0	55,0
Hanede eşim, çocuklarım ve eşimin ailesi ile yaşıyorum	5	5,0	5,0
Bekârım, anne babam ile yaşıyorum	24	24,0	24,0
Boşandım/Eşim vefat etti, çocuklarımla yaşıyorum	16	16,0	16,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 15-) Hane reisi

Hane reisi	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli yüzde
Ben	18	18,0	18,0
Eşim	53	53,0	53,0
Kayınvalidem/kayınpederim	4	4,0	4,0
Annem/babam	20	20,0	20,0
Diğer	5	5,0	5,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 15'de katılımcılara hanede aile reisi kimdir sorusu yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların %18'i (18 kişi) hane reisi olarak kendisini gördüğünü, %53'ü (53 kişi) hane reisi olarak eşini, %20'si anne ya da babasını, %4'ü kayınvalide ya da kayınpederini, %4'ü ise hane reisliği kurumunu tanımadığını ya da müşterek reisliği benimsediğini ifade etmiştir. Bu sonuçlardan hareketle evli katılımcılar arasında hane reisliğinin erkeğe pay edildiği ve geleneksel cinsiyet rollerinin baskın olarak yaşandığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 16-) Aylık Gelir Ortalaması

Aylık Gelir Ortalaması	Toplam	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hanenin Ortalama Geliri	100	0TL	2300 TL	1131,50TL	445,15659

Mikrokredi kullanan kadınlara hanenin aylık gelirinin ne kadar olduğu sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlar neticesinde, hiç geliri olmayanlar ile aylık 2300 lira gelire sahip olduğunu söyleyen kredi müşterilerinin gelir ortalamasının 1131TL olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mikrokredi kullanmasına rağmen hiç geliri olmadığını beyan eden kadınların bu beyanı oldukça ilginçtir. Hiç geliri olmadığını beyan eden iki kadın, değerlendirme dışında tutulacak olursa aylık hane gelir ortalamasının daha da yükselebileceği söylenebilir.

23 Eylül 2013 tarihinde TÜİK tarafından yayımlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de hane halkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 26,577 TL iken, ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelir 11,859 TL olarak hesaplandı. İstanbul Bölgesi 16,126 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri en yüksek olan bölge oldu. Bunu, 14,160 TL ortalama gelir ile Batı Anadolu Bölgesi izledi. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 5,870 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi oldu (TÜİK, 2013).

Yıllık 13 572TL ortalama gelir ile Mikrokredi kullanan kadınların geliri, 26 577TL olan Türkiye hane halkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelirin yaklaşık yarısına denk düşmektedir.

Tablo 17-) Hane Büyüklüğü

Hane Büyüklüğü	**Toplam**	**Minimum**	**Maksimum**	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Hanede yaşayan kişi sayısı	100	1,00	9,00	4,93	1,92409

Tablo 17'de katılımcıların hane büyüklüğü ölçülmek istenmiştir. Alınan yanıtlar neticesinde hanede tek başına yaşayan kadınlar ile hanede 9 kişi ile birlikte

yaşadığını ifade eden kadınların hane büyüklüklerinin ortalaması alınmış ve bunun sonucunda ortalama hane büyüklüğünün 4,93 kişi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

TÜİK tarafından 2013 yılında açıklanan hane büyüklüğü araştırması sonuçlarında Türkiye'nin ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,7 kişidir. Yine aynı çalışmanın sonuçlarına göre; Muş, ortalamama 6,6 kişi ile Şırnak ve Hakkâri'nin ardından, en büyük hane büyüklüğü ortalamasına sahip olan il olmuştur. 4,93 ortalaması ile Mikrokredi kullanan kadınların hane büyüklüğü ortalamasının, Türkiye ortalamasının üzerinde, Muş ortalamasının ise altında olduğu saptanmıştır (TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2012).

Tablo 18-) Yaşanılan Yer

Yaşanılan Yer	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Köy	5	5,0	5,0
Şehir Merkezi	95	95,0	95,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 18'de müşterilerin yaşadığı yerin statüsüne dair sonuçlar yer almaktadır. Buna göre kredi kullanan kadınların neredeyse tamamına yakını, %95'i (95 kişi) şehir merkezi ya da merkeze bağlı mahallelerde ikamet etmektedir. Yalnızca %5'lik (5 kişi) bir kesim köyde yaşamaktadır. Her ne kadar Muş ilinde, köy ve şehir merkezi arasında çok keskin farklar bulunmasa da, TGMP'nin sunduğu imkânlar, şehir merkezi ile sınırlı kalmaktadır.

Bu sonuca neden olan birkaç unsurdan bahsetmek mümkün, bunlardan ilki, köy ve şehir merkezi arasındaki mekânsal uzaklığa bağlı olarak kredi kullanan müşteriler ile TGMP çalışanları arasında olması beklenen iletişim ve düzenli görüşmelerin aksamasıdır. Bir diğer neden, kredi kullanmanın ön şartlarından birisi olan 5'er kişilik gruplar oluşturmanın, köyde, şehir merkezine oranla daha zor

olması. Ve son olarak, köyde yerleşik olan geleneksel cinsiyet rollerinin, şehir merkezine göre daha katı ve esnemeye daha az müsait olması.

Tablo 19-) Sosyal Güvenlik

Sosyal Güvenlik	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Bağkur	8	8,0	8,0
Ssk	31	31,0	31,0
Emekli sandığı	14	14,0	14,0
Yeşilkart	45	45,0	45,0
Diğer	2	2,0	2,0
Toplam	100	100,0	100,0

Soru formunda, kredi kullanan kadınlara yöneltilen bir diğer soru ise, sosyal güvenlik ile ilgilidir. Alınan yanıtlar neticesinde, kredi müşterilerinin %45'i "Yeşilkart" sahibi iken, %31'inin sosyal güvencesi "SSK", %14'ün "Emekli Sandığı", %8'i ise Bağkur'dur. 2 kişi ise bunların dışında bir yanıt vermiştir soruya. Kredi kullanan kadınların hemen tamamının bir sosyal güvenceye (yeşilkart dışında) sahip görünmelerinin nedeni, birçoğunun eşi üzerinden sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmalarıdır.

Tablo 20-) Meslek

Meslek	**Frekans**	**Yüzde (%)**	**Geçerli Yüzde**
Ev Hanımı	70	70,0	70,0
Öğrenci	6	6,0	6,0
Esnaf	7	7,0	7,0
İşçi	2	2,0	2,0
Kuaför	6	6,0	6,0
Çiftçi	1	1,0	1,0
Terzi	4	4,0	4,0
Çocuk Gelişim Uzmanı	1	1,0	1,0
Usta Öğretici	1	1,0	1,0
Muhasebeci	1	1,0	1,0
Diğer	1	1,0	1,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 20'de kredi kullanan kadınların mesleki bilgileri yer almaktadır. Sizin mesleğiniz nedir sorusu yöneltilen kadınların %70 gibi büyük bir oranı kendisini ev

hanımı olarak tanımlamıştır. Geri kalan %30'luk kesim içerisinde yer alan meslek grupları; esnaf, kuaför, çiftçi, terzi, muhasebeci, işçi, çocuk gelişim uzmanı, usta öğretici ve öğrencidir.

Bu verinin ilginç olan yanı, kredi kullanan kadınların her birinin, kullandığı kredi ile belli oranda bir uzmanlık gerektiren bir iş yapıyor olmasına rağmen kendisini "ev kadını" olarak tanımlıyor olmasıdır. Dolayısıyla kadınlar tarafından mikrokredi aracılığıyla yapılan iş; sosyo-ekonomik hayata dahil olmanın ya da kendini gerçekleştirmenin bir imkanı olarak değil, ev hanımlığından fırsat buldukça zaman ayrılan bir tür meşgale olarak algılanmaktadır.

Tablo 21-) Mikrokrediden haberdar olma

Mikrokrediden haberdar olma	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Grameen bank çalışanları aracılığıyla	65	65,0	65,0
Komşularım/arkadaşlarım aracılığıyla	27	27,0	27,0
Yazılı ve görsel medya aracılığıyla (tv,radyo, internet vd.)	6	6,0	6,0
Eşim aracılığıyla	2	2,0	2,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 21'de Mikrokredi kullanan kadınların, Mikrokrediden nasıl haberdar oldukları sorusunun yanıtları yer almaktadır. Müşterilerin %65'i Mikrokrediden, TGMP Muş şubesi çalışanları tarafından bilgilendirildiklerini, %27'si kredi kullanan komşuları ya da arkadaşları aracılığıyla, %6'sı yazılı ya da görsel medya aracılığıyla, %2'si ise eşi aracılığıyla haberdar olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 22-) Neden mikrokredi kullanmaya karar verdiniz

Neden mikrokredi kullanmaya karar verdiniz	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hane geçimine katkı sunmak	85	85,0	100,0
Daha fazla kazanma isteği	43	43,0	100,0
Çalışma isteği	39	39,0	100,0
Kendi işini yapma isteği	33	33,0	100,0
Çocuklara daha iyi bir gelecek sunma isteği	32	32,0	100,0
Bağımsız çalışma isteği	18	18,0	100,0
İstediği ve sevdiği işi yapma	16	16,0	100,0
İşsizlik	11	11,0	100,0
Eşin işsiz kalması	3	3,0	100,0
Arkadaşlar ile çalışma isteği	1	1,0	100,0
Eşin ölümü ya da hastalığı	1	1,0	100,0

Tablo 22, kredi müşterilerinin Mikrokrediyi hangi neden ya da nedenlerle aldıklarını göstermektedir. İlgili soruda, katılımcılardan bir ya da birden fazla seçeneği seçebilecekleri belirtilmiş ve sonuçlar Tablo 13 ‘deki gibi çıkmıştır. Buna göre; Mikrokrediye başvurma nedenleri arasında %85 (85 kişi) ile en sık tekrar eden yanıt “hane geçimine katkı sunmak” olmuştur. Bunu, “daha fazla kazanma isteği” (43 kişi), “çalışma isteği” (39 kişi), “kendi işini yapma isteği”(33 kişi), “çocuklara daha iyi bir gelecek sunma isteği” (32 kişi), “bağımsız çalışma isteği”(18 kişi), “istediği ve sevdiği işi yapma”(16 kişi), “işsizlik”(11 kişi), “eşin işsiz kalması”(3 kişi), “arkadaşlar ile birlikte çalışma isteği” (1 kişi), “eşin ölümü ya da hastalığı”(1 kişi) gibi nedenler izlemiştir.

Tablo 23-) Kullanılan mikrokredi ile yapılan iş

Kullanılan mikrokredi ile yapılan iş	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Elişi, dantel, örgü vb.	37	37,0	37,0
Var olan dükkâna malzeme alımı	15	15,0	15,0
İç giyim ve tekstil ürünleri satışı	9	9,0	9,0
Kozmetik ürünleri satışı	8	8,0	8,0
Gıda ürünleri üretim ve satışı (yemek, yoğurt, ekmek vb.)	6	6,0	6,0
Yatak örtüsü, piko, lif yapımı	6	6,0	6,0
Takı tasarımı, üretim ve satışı	5	5,0	5,0
Temizlik ürünleri satışı	3	3,0	3,0
Yeni dükkan açma (tuhafiye, bakkal vb.)	2	2,0	2,0
Halı dokuma, halı kenarı yapımı	2	2,0	2,0
Tohum, gübre alımı	2	2,0	2,0
Ahşap boyama	2	2,0	2,0
Kuaförlük	2	2,0	2,0
Kontör satışı	1	1,0	1,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 23'de ise, kullanılan Mikrokredi ile ne türden bir iş yapıldığı görülmektedir. Sonuçlara göre, oldukça düşük miktarlarda alınabilen Mikrokredi ile kredi kullanan kadınların çok büyük bir bölümü el becerisine dayanan işler yapmaktadır. Alınan yanıtlar neticesinde kadınların %37'sinin elişi, dantel, örgü, yapımı, %15'inin var olan dükkâna malzeme alımı", %17'sinin iç giyim ve kozmetik ürünleri satışı, geri kalan %31'lik kesimin ise ahşap boyama, takı tasarımı, temizlik ürünleri ve kontör satışı, gıda ürünleri ya da halı dokuma gibi işler için Mikrokrediye başvurduğu saptanmıştır.

Tablo 24-) Mikrokredinin karar alma süreçlerine etkisi

Mikrokredinin karar alma süreçlerine etkisi	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	86	86,0	86,0
Hayır	14	14,0	14,0
Toplam	100	100,0	100,0

Soru formunda yer alan bir diğer soruda ise; kredi müşterilerine, Mikrokredi kullanmanın, aile içi ve dışı karar alma süreçlerine ne türden bir etkisi olduğu sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar neticesinde, katılımcıların %86'sı Mikrokredi

kullanmanın, karar alma süreçlerine olumlu bir katkısı olduğu, %14'ü ise mikrokredi kullanmanın karar alma süreçlerine olumlu bir etkisi olmadığı yönünde fikir beyan etmiştir.

Tablo 24'de yer alan sonuçlara göre; Mikrokredi kullanımının; kadının, aile içi ve dışı karar alma mekanizmalarına katılımına büyük ölçüde olumlu bir etki yaptığı görülmektedir. Bu sorunun ardından, hangi türden karar alma süreçlerinde olumlu değişimler yaşandığı sorusu kredi kullanan kadınlara yöneltilmiştir. Tablo 25'de kredi müşterilerinin verdiği yanıtlar bulunmaktadır. Buna göre en çok tekrar eden yanıtlar, %88 ile gıda alımı, %80 ile giyecek alımı, %68 ile eve araç gereç alımı ve %59 ile ev bakım/onarım olmuştur.

Tablo 25 - Mikrokredi kullandıktan sonra karar alma süreçlerine katılım

Mikrokredi kullandıktan sonra karar alma süreçlerine katılım	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Gıda alımı	88	88,0	100,0
Giyecek alma	80	80,0	100,0
Eve araç gereç alımı	68	68,0	100,0
Ev bakım/onarım	59	59,0	100,0
Alışverişe tek başına gitme	55	55,0	100,0
Sağlık harcamaları	50	50,0	100,0
Çocukların eğitimi	40	40,0	100,0
Arkadaş ziyaretine tek başına gitme	40	40,0	100,0
Akraba ziyaretine tek başına gitme	33	33,0	100,0
Ev dışı yerlere tek başına gitme	21	21,0	100,0
Mobilya alımı	18	18,0	100,0
Borç para alma	17	17,0	100,0
Paranın kullanımı	16	16,0	100,0
İşgücü/eleman çalıştırma	10	10,0	100,0
Kocanın ailesine yardım	10	10,0	100,0
Çocukların evliliği	8	8,0	100,0
Toprak/mülk alım satımı	6	6,0	100,0
Diğer	4	4,0	100,0

Kadınların karar alma süreçlerine katılımında ilk sıralarda gıda, giyecek gibi temel ekonomik/yaşamsal ihtiyaçlar bulunmaktadır. Bunun ardından, akraba, alışveriş ya da arkadaş ziyaretlerine tek başına gidebilmek gelmektedir.

Mikrokredi kullanımı, kadınları ilk olarak ve büyük ölçüde ekonomik kararlara katılım noktasında güçlendirmekte, kadının statüsünü iyileştirme ya da sosyal hayata katılımına imkân yaratması ise bunun ardından gelmektedir. Alınan cevaplara göre Mikrokredinin kadınların karar alma süreçlere katılmasına katkısının en düşük düzeyde olduğu konular ise; toprak ve mülk alım satımı ile çocukların evliliğidir. Bu durum, geleneksel aile içi cinsiyet rollerinin mikrokredi sayesinde belli oranda esnediğinin ama buna rağmen büyük ölçüde varlığını sürdürdüğünün göstergesidir aynı zamanda.

Tablo 26-) STK, Kooperatif üyeliği

STK, Kooperatif üyeliği	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	1	1,0	1,0
Hayır	99	99,0	99,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 26'da kültürel ya da sosyal sermaye bağlamında kredi kullanan kadınların, herhangi bir sivil toplum kuruluşu, dernek ya da kooperatife üyelik durumları sorulmuştur. Yanıtlar neticesinde çalışmaya katılan kadınlardan yalnızca birinin bir STK' ya üye olduğu saptanmıştır. Bu durum, Mikrokredinin kadını sınırlı bir alanda güçlendirdiğini göstermekte, yoksullukla mücadele ve kadının güçlendirilmesinde, sorunun sosyal ve siyasal katılım boyutunun ihmal edildiğini ya da bu konularda arzu edilen düzeye oldukça uzak olunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 27-) Mikrokredi kullanmaya dair tepkiler

Mikrokredi kullanmaya dair tepkiler	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Olumlu	32	32,0	32,0
Olumsuz	19	19,0	19,0
Önce olumsuz sonra olumlu	14	14,0	14,0
Tepki almadım	26	26,0	26,0
Diğer	9	9,0	9,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 27'de mikrokredi kullanan kadınların, Mikrokredi kullanmaları esnasında ne türden bir tepki ile karşılaştıkları yer almaktadır. Alınan sonuçlar neticesinde, kadınların %32'si mikrokredi kullanırken ailesi ya da sosyal çevresinden olumlu bir tepki aldıklarını, %19'u olumsuz bir tepki ile karşılaştıklarını ifade etmiştir. Kredi kullanırken, önce olumsuz sonra olumlu tepki aldım diyenler %14'lük bir kesimi kapsarken, herhangi bir tepki almadım diyenlerin oranı ise %26'dır.

3.2. Kadınların Hane İçi Statü Algısına Dair Bulgular

Bu bölümdeki sorularda, mikrokredi müşterisi olan kadınların, hane içinde sahip oldukları statüsüne dair algı durumları ölçülmeye çalışılmıştır. Kadınların aile içindeki pozisyonlarına ilişkin yargı cümlelerini, "kesinlikle katılıyorum", katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" biçiminde yanıtlamaları istenmiştir.

Bu sorular aracılığıyla, öncelikli olarak kredi müşterilerinin, kadınların hane içindeki pozisyonunun ne olması gerektiğine dair tutumları ölçülmek istenmiş, bunun devamında, mikrokredi kullandıktan sonra, bu tutumlarında hem düşünsel hem de somut ölçekte olumlu yönde bir değişim olup olmadığını gözlemek amaçlanmıştır.

Tablo 28-) Katılımcıların Hane içi Statü Algısı

Katılımcıların Hane içi Statü Algısı	Kesinlikle katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılmıyorum (%)	Kesinlikle katılmıyorum (%)	Toplam (%)
Kadının aile içindeki en önemli görevi ev işi ve çocuk bakmaktır	8	40	17	22	13	100
Hane içinde erkeğin en önemli görevi ailenin gelirini sağlamaktır	22	43	14	16	5	100
Kadın kocasına her zaman itaat etmelidir	3	24	27	27	19	100
Hane reisi erkek olmalıdır	5	29	15	23	28	100
Aile içi kararlarda söz hakkı erkeğindir	4	14	31	21	30	100
Çalışan kadına dışarıdan hoş bakılmaz	2	22	12	24	40	100

Tablo 28'de kadınların hane içindeki pozisyonları ve cinsiyete dayalı işbölümüne ilişkin tutumlarına dair sonuçlar yer almaktadır. Buna göre, "kadınların aile içindeki en önemli görevi ev işi yapma ve çocuk bakmaktır" yargısına katılanların oranı %48, bu düşünceye katılmayanların oranı, %35, kararsız olanların oranı ise %17'dir. "Hane içinde erkeğin en önemli görevi ailenin gelirini sağlamaktır" diye düşünenlerin oranı %65, bu fikre katılmayanların oranı %21, kararsızların oranı ise %14'tür.

Kredi kullanan kadınların, hane içi pozisyon algısına verdikleri yanıtlardan, bölge kadınlarında geleneksel olarak cinsiyete dayalı işbölümü algısının hala büyük ölçüde geçerli olduğu sonucuna ulaşmak mümkün. Katılımcı kadınlar açısından da,

kadının birincil rolü olarak annelik ve ev işlerinin yapılması düşüncesi hakimken, geçimin sağlanması işi erkeğe pay edilmektedir.

Buna mukabil, hane reisliği, hane içi söz hakkı ya da kadının eşine itaat etmesi konularında ilk yargının tersine sonuçlar çıktığı görülmektedir. "Kadın kocasına her zaman itaat etmelidir" yargısına katılan kadınların oranı %27'de, "Hane reisi erkek olmalıdır" yargısına katılan kadınların oranı %34'de ve "Aile içi kararlarda söz hakkı erkeğindir" yargısına katılan kadınların oranı ise %18'de kalmaktadır. Dikkate değer bir diğer sonuç ise, kadınların hane reisliği ya da hane içinde söz sahibi olmanın koşulu olarak, geçimi sağlamayı birinci öncül olarak görmemeleridir. Ekonomik bakımdan güçsüz olmak; kadınlar açısından, hane reisi ya da hane içinde söz sahibi olmaya mani bir durum olarak algılanmamaktadır.

Çarpıcı bir diğer sonuç ise, "çalışan kadına dışarıdan hoş bakılmaz" yargısına katılan kadınların %24'lük bir kesimi ifade etmesidir. Kadınların yaklaşık ¼'ü mikrokredi kullanırken, yaptığı işe dışarıdan hoş bakılmayacağı, onaylanmayacağı ya da doğru karşılanmayacağı düşüncesi ile hareket etmekte ve bir ölçüde aslında meşru olmayan bir iş yaptığına inanmaktadır. Alınan sonuçlardan hareketle kadınların, kendi pozisyonlarına ilişkin bütünlüklü ve kendi içinde tutarlı bir tavrından söz etmek çok mümkün görünmemektedir.

Kadınlar tarihin her döneminde ve her toplumunda, çeşitli biçimlerde üretim hayatına dâhil olmuşlardır. Ancak kadının gerçekleştirmiş olduğu üretken faaliyet, ekonomik alanla sınırlı olmayıp çeşitli biçimlerde gerçekleştiğinden, kadınların çalışma yaşamına katılımı ve emek piyasalarında varoluşu, erkeğe göre ikincil bir pozisyonda mümkün olmaktadır.

Modern toplumların ayırt edici niteliklerinden biri, ev ile iş yerinin ayrışmasıdır. Erkekler 'dışarıda' çalışıp evin ekmeğini getirirken, kadınlar 'içeride' kalıp erkeklerin ve çocukların bakımını üstlendiler. Bu ayrım, kadının ve erkeğin 'doğa'sına ilişkin yeni varsayımların ve kanaatlerin oluşmasına neden oldu... Cinsiyete dayalı iş bölümünde kadınların payına yuvanın bekçiliği düşerken, erkekler de evin geçimini sağlamaktan sorumlu hale geldiler. Böylece, ekmek kazanan erkek tipi, ev kadını tipinin yanında yerini aldı. Cinsiyete dayalı iş bölümü, basitçe bir görev paylaşımı anlamına gelmediği gibi, iki cinsiyetin hayatın yükünü eşit olarak paylaşması anlamına da gelmez. Tersine, kadınların ve erkeklerin böyle konumlandırılmaları, kadınlar aleyhine büyük bir eşitsizlikle ve ciddi ayrımcılıklarla sonuçlanır (Bora, 2012:178-180).

Bora'nın ifade ettiği, modern toplumların ayırt edici bir niteliği olan ev ve işyerinin ayrışması, buna paralel ortaya çıkan kadın ve erkek cinsiyetine dayalı dağılan roller, basitçe bir işbölümü anlamına gelmemekte, aynı zamanda kadınların ve erkeklerin sosyal, siyasal ve ekonomik hayata dair pozisyonlarını belirlemekte ve bu belirlenim süreci kadınları ikincil pozisyona itmektedir. Bu sürecin doğal yaşamın bir sonucu olduğu fikri-yanılgısı, büyük ölçüde her iki cins tarafından da kabul edilmektedir. Bu çalışma bağlamında ise, cinsiyete dayalı doğal işbölümü, sonuçlardan da anlaşıldığı üzere sadece erkeklerin değil aynı zamanda kadınların yerleşik olan algısında kendisini yeniden üretmektedir. [14]

Kadınların işgücü piyasasında ikincil pozisyonda bulunmasına yönelik iki temel yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki olan Neoklasik/Beşeri sermaye kuramı; bireylerin işgücü piyasasındaki değerlerini arttırmak için

[14] *Türkiye'de işgücü piyasasına katılım ve toplumsal cinsiyet üzerine ayrıntılı bir çalışma için bknz: Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın", Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren, İletişim Yayınları, 2012*

kazandıkları beceri ve bilgi olarak ya da bireyin gelir üretebilme yeteneğinin bir değerlendirmesidir. Kadın işgücünün çalışma yaşamındaki düşük konumu, kadınların, erkeklere göre daha az beşeri sermayeye sahip olmalarına bağlanmaktadır. Beşeri sermaye eksikliği de vasıf, tecrübe ve bilgi yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Beşeri sermaye eksikliği nedenleri olarak da kadınların aile, çocuk bakımı ve ev işleri sorumlulukları gösterilmektedir. (Saxton, 2000, Schultz, 1991, Bartolo, 1999).

Feminist kuram ise, kadınların çalışma yaşamına katılımını ve konumunu sorgularken, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrıma dikkat çekmektedir (Özçatal, 2011:24). Cinsiyet, kadın ve erkek arasında biyolojik olarak belirlenen farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet ise cinsel kimliğin toplumsal kurgulanışını anlatır. Cinsiyet biyolojik olarak belirlenmiştir, doğuştandır. Toplumsal cinsiyet ise biyolojiye bağlı değildir, toplumda varolan kültürel, dini, ideolojik sistemlerin güçlendirdiği, geniş bir toplumsal işbölümünün görüntüsü olarak ortaya çıkar . Dolayısıyla, kadının erkeğe karşı ikincil pozisyonda yer almasının kaynağında yatan şey, kadının ya da erkeğin kendisi değil, kadın ve erkek arasında kurgulanan ilişkinin kültürel, siyasal ya da dini doğasıdır. (Ostergaard, 1992:6-7).

3.3. Katılımcıların Çalışma Yaşamına Dair Tutumu

Bu bölümde kredi müşterilerinin, kadınların çalışma yaşamına ve işgücü piyasasına katılmasına, kadınların çalışmaya karar vermesinin çalışmak için yeterli olup olmadığına, erkeğin kadına izin konusunda sınırlarlarının nerede başlayıp nerede bittiğine dair tutumları öğrenilmek istenmiştir. Son bölümde ise katılımcıların kendilerini yoksul bağlamında nasıl tanımladıkları sorulmuştur.

Tablo 29 -) Katılımcıların çalışma yaşamına dair tutumu

Katılımcıların çalışma yaşamına dair tutumu	Kesinlikle katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılmıyorum (%)	Kesinlikle katılmıyorum (%)	Toplam (%)
Kadının yeri evidir	-	16	13	38	33	100
Çalışan kadın eşini, çocuklarını ve evi ihmal eder	1	3	16	37	43	100
Kadının çalışmasına kendisi karar vermelidir	44	33	15	8	-	100
Erkek eşinin çalışmasına izin vermelidir	30	34	15	14	7	100
Kendinizi yoksul olarak tanımlıyor musunuz?	2	7	45	43	3	100

Tablo 29'da mikrokredi kullanan kadınların çalışma yaşamı ve yoksulluğa ilişkin düşünceleri yer almaktadır. Geleneksel rol dağılımına ilişkin olarak sorulan, "kadının yeri evidir" düşüncesine, katılımcıların %71 gibi büyük bir oranı bu fikre katılmadığını, %16'lık bir kısmı ise bu yargıya katıldığını ifade etmiştir. Aynı zamanda katılımcıların oldukça büyük kısmı mikrokredi kullanmanın ya da kadının çalışma yaşamına katılmasının, eş, çocuklar ve ev işlerini ihmal etmeyeceği görüşünü paylaşmaktadır. Burada önemli olan nokta, kadınların çalışma yaşamına katılması durumunda da, evsel işbölümün kadının aleyhinde devam etmesi durumudur. Yani kadın, mikrokredi kullanarak ekonomik anlamda üretken bir faaliyette bulunurken, aynı zamanda geleneksel kadınlık rollerinin tüm gereklerini, gündelik ev işleri, çocuk bakımı, alışveriş vb. yerine getirmeye devam etmektedir.

Mikrokredi kullanma ya da çalışma yaşamına dahil olmaya karar vermek konusunda kadınlara yöneltilen, "Kadının çalışmasına kendisi karar vermelidir" ve "Erkek eşinin çalışmasına izin vermelidir" düşüncelerine dair alınan yanıtlar belli ölçüde birbirini destekler niteliktedir. Katılımcıların %77'si kadınların çalışmasına

kendisinin karar vermesi gerektiğini düşünmektedir. Hemen akabinde, erkeğin çalışmak konusunda eşine izin vermesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise %66 düzeyindedir. Burada belirtilmesi gereken husus, kadınların, geleneksel cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak, ev dışı bir etkinliğin erkeğin iznine bağlı olduğunu düşünmesinden hareketle, çalışma yaşamına katılım hususunda erkeğin onayını almasıdır.

Tablo 29'da, kredi kullanan kadınların çalışma yaşamına katılması hakkındaki düşüncelerinden sonra, kendilerini yoksulluğa karşı nasıl konumlandırdıkları sorulmuştur. Alınan yanıtlar neticesinde, katılımcıların %9'u kendini yoksul olarak tanımlarken, %46'sı buna karşı çıkmış ve kendisini yoksul olarak tanımlamadığını ifade etmiştir. Kararsızların oranı ise %45'tir.

Türk-İş (Türk-İş, 2013) tarafından yapılan açlık ve yoksulluk sınırı çalışması verilerine göre Türkiye'de 2013 yılı aralık ayı için dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.081 lira, gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarı (yoksulluk sınırı) ise 3.523 lira olmuştur.

Yukarıda (Bkz: Tablo 16), çalışmaya katılan kadınların ortalama hane gelirleri ise 1,131TL olarak saptanmıştır. Bu veriler ışığında, katılımcıların ortalama geliri, 2013 yılı verilerine göre açlık sınırının biraz üzerinde, yine aynı döneme ait yoksulluk sınırının ise oldukça altında, neredeyse 1/3'ü oranındadır. Sonuç olarak, katılımcıların kendilerine ilişkin yoksulluk algısının oluşmasında, somut göstergelerin yine kadınlar tarafından referans olarak kullanılmadığı ya da yoksulluk

kavramının sahip olduğu pejoratif anlam/çağrışımından dolayı, kadınların kendilerini yoksul olarak tanımlamaya mesafeli yaklaştıkları söylenebilir.

3.4. Katılımcılar Açısından Mikrokredinin Yoksulluğu Azaltmada Rolüne Dair Bulgular

Bu bölümde, katılımcılara, Mikrokredini uygulamasının yoksulluğu azaltmadaki rolü sorulmuştur. Ayrıca, yoksul olmak ile kırsal bölgede yaşamak arasındaki ilişki, Mikrokredinin bölgenin sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmesine sağlayacağı katkı, Mikrokredinin kadının güçlenmesi ve statüsünün iyileşmesine etkisi ve Mikrokredi uygulamasının kadının sosyal ve ekonomik hayata katılımında ne türden imkanlar yaratabileceği soruları yöneltilmiştir.

Tablo 30 –) Katılımcılar açısından Mikrokredinin yoksulluğu azaltmada rolü

Katılımcılar açısından Mikrokredinin yoksulluğu azaltmada rolü	Kesinlikle Katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılmıyorum (%)	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Toplam (%)
Yoksul olmakta kırsal bölgede yaşamanın önemli etkisi vardır	17	30	28	23	2	100
Mikrokredi yoksulluğun azaltılmasına önemli katkılar sağlar	34	61	4	-	-	100
Mikrokredi kadının statüsünün iyileşmesine önemli katkılar sağlar	36	62	2	-	-	100
Mikrokredi kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılmasının önünü açar	40	56	3	1	-	100
Mikrokredi ekonomik ve sosyal gelişme için önemli bir imkandır	40	55	4	1	-	100

Tablo 30'da Mikrokredi kullanan kadınlara, kırsal bölgede yaşamak ile yoksul olmak arasında bir bağ olup olmadığı, Mikrokredinin yoksulluğu azaltma ve sosyo-ekonomik gelişmede ne türden bir rolü olduğu soruları yöneltilmiştir.

Yoksul olmanın kırsal bölgede yaşamak ile ilişkili olduğunu savunan katılımcıların oranı %47 iken, %25'lik bir kesim yoksul olmak ile kırsal bölgede yaşamak arasında bir ilişki olmadığını ifade etmiştir. Kredi kullanan kadınların yarısına yakını – kendisini yoksul olarak tanımlasın ya da buna karşı çıksın- kırsal bölgenin ekonomik koşullarının, yoksulluğa neden olduğu algısına sahiptir.

Mikrokredi ile yoksulluğun azaltılması, kadının güçlenmesi, kadının sosyal ve ekonomik hayata katılımının artması ve yaşanılan yerin sosyo-ekonomik bakımdan güçlenmesi arasındaki ilişkiye yönelik katılımcıların yanıtları aynı doğrultuda ve yüksek oranda olumlu olmuştur.

Sonuçlara göre; kredi kullanan kadınların %95'i Mikrokredinin yoksulluğu azaltmada önemli bir aygıt olduğunu, %98'i Mikrokredinin kadının statüsünün iyileşmesine önemli katkılar sağlayacağını, %96'sı mikrokredi kullanmanın, kadının ekonomik ve sosyal hayata katılmasının önünü açacağını, %95'i ise mikrokredi mekanizmasının yaşanılan yerin ekonomik ve sosyal bakımlardan gelişmesi için önemli bir imkan olduğunu düşünmektedir.

Adaman ve Bulut (2007) "Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri" adlı çalışmalarında, İstanbul ve Diyarbakır'da, Maya ve TGMP üyelerine "yoksulluğa çare bulmak için devlet ne yapmalı?" sorusunu yönelttiğinde, MAYA üyelerinin %82,5'i, TGMP üyelerinin ise%92,5'i "İş imkanı sağlanmalı" yanıtını vermiştir ve bu oranlar, para yardımı, erzak yardımı, eğitim masrafları yardımı, iş kuranların desteklenmesi, eğitim ve iş eğitimi ve diğer seçenekler arasında ortaya

çıkan en yüksek oranları ifade etmektedir. Dolayısıyla TGMP aracılığıyla kredi kullanan kadınlar, Mikrokredi aygıtını, mekân fark etmeksizin yoksulluğu azaltmanın ve sosyal ekonomik gelişmenin bir imkânı olarak görmektedirler.

3.5. Katılımcılar Açısından Mikrokredinin Kadının Güçlenmesindeki Rolüne Dair Bulgular

Bu bölümde ise Mikrokredi ve kadının güçlenmesi arasındaki ilişki, katılımcıların verdiği yanıtlardan hareketle saptanmaya çalışılmıştır. Katılımcılara Mikrokredinin, dikkate alınma, saygı görme, aile içi kararlara katılımın artması, kendine olan güvenin artması, fikir beyan edebilme ve eşe olan ekonomik bağımlılığın azalması konularına etkisi sorulmuştur.

Tablo 31-) Mikrokredinin kadının statüsünü iyileştirmede rolü

Mikrokredinin kadının statüsünü iyileştirmede rolü	Kesinlikle katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılmıyorum (%)	Kesinlikle katılmıyorum (%)	Toplam (%)
Mikrokredi kullandıktan sonra daha fazla dikkate alınıyorum	29	56	11	4	-	100
Mikrokredi kullandıktan sonra daha fazla saygı görüyorum	34	50	12	4	-	100
Mikrokredi kullandıktan sonra aile içi kararlara katılım düzeyim arttı	31	56	10	3	-	100
Mikrokredi kullandıktan sonra aile içinde fikir beyan edebiliyorum	29	58	10	3	-	100
Mikrokredi kullandıktan sonra kendime olan güvenim yükseldi	27	60	10	3	-	100
Mikrokredi kullandıktan sonra kendime olan saygım arttı	26	62	9	3	-	100
Mikrokredi kullandıktan sonra eşime olan ekonomik bağımlılığım azaldı	32	46	18	4	-	100

Tablo 31'de Mikrokredi kullanmanın, kadınların güçlendirilmesindeki etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Mikrokredi uygulaması yalnızca yoksullukla mücadeleyi amaçlamamaktadır. Bunun yanı sıra kadınların hem ekonomik hem de sosyal bakımdan güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu bakımdan, kredi kullanan kadınların, kredi kullandıktan sonra ekonomik ve sosyal bakımdan güçlenmelerine ilişkin algılarının ne olduğu önem taşımaktadır. Genelde mikrokredi uygulamalarının özelde ise TGMP'nin, yoksulluğu azaltmada ve kadının güçlendirilmesinde etkin bir yöntem/uygulama olup olmadığı, ekonomik göstergelerdeki iyileşmeler kadar kadınların güçlenme düzeyine de bağlıdır. Bu doğrultuda katılımcılara, mikrokredi kullandıktan sonra, saygınlık, özgüven, eşe ekonomik bağımlılık, fikir beyan edebilme gibi konularda bir iyileşme olup olmadığı sorulmuştur.

Alınan yanıtlar neticesinde katılımcıların %85'i Mikrokredi kullandıktan sonra daha fazla dikkate alındığını, %11'i bu konuda kararsız olduğunu, %4'ü ise mikrokredi kullandıktan sonra daha fazla dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Bir başka soruda; katılımcıların %84'ü mikrokredi aracılığıyla üretken bir faaliyette bulunduktan sonra daha fazla saygı gördüğünü ifade etmiştir.

Bu çalışmanın özellikle gözlemeyi amaçladığı değişimlerden birisi de Mikrokredi uygulamasının, hane içi ilişkilerde kadının katılım ya da fikir beyan etme düzeyinde bir dönüşüm ya da güçlenmeye yol açıp açmadığıdır. Yine bu doğrultuda kadınlara, Mikrokredi kullandıktan sonra aile içi kararlara katılım ve fikir beyan edebilme durumlarında meydana gelen değişim sorulmuş, verilen cevaplar sonucunda, katılımcıların %87'sinin kredi kullandıktan sonra hane içi kararlara katılım düzeyinin arttığı ve aile içinde daha fazla fikir beyan edebildiği saptanmıştır.

Katılımcıların beyanlarından hareketle, Mikrokredi uygulamasının, hane içi kadın erkek ilişkilerinde kadınlardan yana pozitif yönde dönüştürücü bir etkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kadının güçlenmesi konusu kapsamında katılımcılara yöneltilen diğer sorularda ise, kredi kullandıktan sonra kendilerine olan güven ve saygının ne yönde bir değişim gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların %87'si kredi kullandıktan sonra kendilerine olan güvenlerinin, %88'i ise kendilere olan saygısının arttığını ifade etmiştir. Kadının kendisini ifade etmede ve sosyal yaşama katılmada karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan ekonomik anlamda özgür olmama durumu, sonuçlardan anlaşılabileceği üzere, mikrokredi aracılığıyla azaltılabilmektedir. Bu doğrultuda katılımcı kadınların %78'i kredi kullandıktan sonra eşime olan ekonomik bağımlılığım azaldı derken, yalnızca %4'lük bir kesim bu fikre katılmadığını beyan etmiştir.

3.6. Katılımcıların Demografik Özellikleri İle Aile Yaşamında Güçlenme Düzeyi İlişkisi

Tablo 32 -) Katılımcıların Medeni Durumu ile Aile İçi Statü Algısı Arasındaki İlişki

Medeni Durum	Aile İçi Statü Algısı			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Evli	33	23	10	66
	50,0%	34,8%	15,2%	100,0%
Diğer	5	13	16	34
	14,7%	38,2%	47,1%	100,0%
Toplam	38	36	26	100
	38,0%	36,0%	26,0%	100,0%

Kredi kullanan kadınların aile içi statü algıları ile medeni durumları arasındaki ilişki tablo 32'de yer almaktadır. Buna göre aile içinde geleneksel cinsiyet rollerin benimsenmesi ve kadınların aile içindeki ikincil pozisyonuna ilişkin tutum ve

algıları; evli katılımcı kadınlar arasında %84,8 oranında düşük ve orta düzeyde iken, bekâr, boşanmış ya da dul kadınlarda %85,3 oranında orta ya da yüksek düzeyde çıkmıştır. Sonuçlardan hareketle evli olmayan kadınların aile içinde kadınların eşitsiz pozisyonuna karşı bir tutum ve algıya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 33 -) Katılımcıların Öğrenim Durumu ile Aile İçi Statü Algısı Arasındaki İlişki

Öğrenim Durumu	Aile İçi Statü Algısı			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Okuryazar Değil	7	4	0	11
	63,6%	36,4%	,0%	100,0%
İlköğretim Mezunu	25	19	13	57
	43,9%	33,3%	22,8%	100,0%
Ortaöğretim Mezunu	5	10	8	23
	21,7%	43,5%	34,8%	100,0%
Üniversite Mezunu	1	3	5	9
	11,1%	33,3%	55,6%	100,0%
Toplam	38	36	26	100
	38,0%	36,0%	26,0%	100,0%

Tablo 33'de katılımcı kadınların, aile içindeki statü algıları ile öğrenim durumları arasındaki ilişki yer almaktadır. Bu tabloda kadınların eğitim düzeyi ile aile içinde cinsiyete dayalı işbölümüne dair tutum düzeyleri ölçülmek istenmiştir. Sonuçlar neticesinde geleneksel cinsiyet rollerine en yüksek inanış-rıza düzeyi okur-yazar olmayan katılımcılar için geçerliyken, en düşük rıza ve bağlılık düzeyi ise üniversite mezunu kadınlar için söz konusudur. Okur-yazar olmayanlardan başlayarak, eğitim düzeyi yükseldikçe, aile içinde kadının ikincil pozisyonuna olan rıza düzeyi düşmektedir. Toplamda her eğitim düzeyinden kadının %26'sı kadının aile içindeki statüsüne ilişkin eşitlikçi ya da eşitsiz bir ilişkiye karşı tutuma sahipken, katılımcı kadınların %38'i kadının ikincil pozisyonunu savunan ya da buna rıza gösteren bir tutuma sahiptir.

Tablo 34 -) Katılımcıların Yaşı ile Aile İçi Statü Algısı Arasındaki İlişki

Yaş	Aile İçi Statü Algısı			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
18-24 arası	5	9	4	18
	27,8%	50,0%	22,2%	100,0%
25-31 arası	7	9	7	23
	30,4%	39,1%	30,4%	100,0%
32-38 arası	14	7	7	28
	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
39-45 arası	3	7	3	13
	23,1%	53,8%	23,1%	100,0%
46-52 arası	3	4	4	11
	27,3%	36,4%	36,4%	100,0%
53 ve üzeri	6	0	1	7
	85,7%	,0%	14,3%	100,0%
Toplam	38	36	26	100
	38,0%	36,0%	26,0%	100,0%

Tablo 34'te ise kredi kullanan kadınların aile içi statü algıları ile yaşları arasındaki ilişki görülmektedir. Burada geleneksel kadın rollerine olan inancın yaş ya da kuşak ile olan ilişkisi saptanmak istenmiştir. Geleneksel cinsiyet rollerinin gün geçtikçe esnediği ya da eskisi kadar yaygın olmadığı yönünde var olan yaygın kanı, tablo 34'teki sonuçlardan hareketle kendisini kısmen doğrulamaktadır. Katılımcılardan 18-32 yaş aralığında olanlar, toplam içerisinde, aile içi statü algısı en yüksek olan kesimi temsil etmektedir. Ancak 38 yaş ve üzerindeki katılımcılar arasında kadının aile içi statüsüne ilişkin yüksek algı düzeyi düşme eğilimi göstermekte, cinsiyete dayalı işbölümüne olan bağlılık ve inanç düzeyi daha genç kadınlara oranla yükselmektedir.

Tablo 35-) Katılımcıların Eşinin Çalışma Durumu ile Aile İçi Statü Algısı Arasındaki İlişki

Eşin Çalışma Durumu	Aile İçi Statü Algısı			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Çalışmıyor	1	2	1	4
	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Düzensiz Çalışıyor	8	6	2	16
	50,0%	37,5%	12,5%	100,0%
Düzenli Çalışıyor	24	15	8	47
	51,1%	31,9%	17,0%	100,0%
Toplam	33	23	11	67
	49,3%	34,3%	16,4%	100,0%

Tablo 35'de ise kredi kullanan kadınların aile içi statü algısı ile eşlerinin çalışma durumları arasındaki ilişki görülmektedir. Evli olan katılımcıların yanıtlarından hareketle, kadınların aile içi statü algılarının düşük ya da yüksek ya da orta düzeyde olmasının eşlerinin düzenli veya düzensiz çalışıyor olmaları ya da çalışmıyor olmaları arasında bir ilişki görülmemektedir.

Tablo 36-) Katılımcıların Aile Modeli ile Aile İçi Statü Algısı Arasındaki İlişki

Aile Modeli	Aile İçi Statü Algısı			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Çekirdek Aile	27	19	9	55
	49,1%	34,5%	16,4%	100,0%
Diğer	11	17	17	45
	24,4%	37,8%	37,8%	100,0%
Toplam	38	36	26	100
	38,0%	36,0%	26,0%	100,0%

3.7. Katılımcıların Demografik Özellikleri İle Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyi İlişkisi

Tablo 37-) Katılımcıların Medeni Durumu ile Çalışma Yaşamında Güçlenme ilişkisi

Medeni Durum	Katılımcıların Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Evli	20	36	10	66
	30,3%	54,5%	15,2%	100,0%
Diğer	11	11	12	34
	32,4%	32,4%	35,3%	100,0%
Toplam	31	47	22	100
	31,0%	47,0%	22,0%	100,0%

Tablo 37'de kredi kullanan kadınların çalışma yaşamında güçlenme düzeyleri ile medeni durumları arasındaki ilişki yer almaktadır. Buna göre çalışma yaşamında yüksek güçlenme düzeyinde olan kadınların daha çok evli olmayanlar olduğu görülmektedir. Evli olmayan katılımcıların %35,3'ü yüksek güçlenme düzeyindeyken, evli olan kadınlarda bu oran %15,2'ye düşmektedir. Bu sonuçlardan hareketle evli olmak kadınların çalışma yaşamında güçlenmesinde azaltıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 38 -) Katılımcıların Yaşı ile Çalışma Yaşamında Güçlenme İlişkisi

Yaş	Katılımcıların Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
18-24 arası	9	8	1	18
	50,0%	44,4%	5,6%	100,0%
25-31 arası	6	10	7	23
	26,1%	43,5%	30,4%	100,0%
32-38 arası	8	12	8	28
	28,6%	42,9%	28,6%	100,0%
39-45 arası	2	8	3	13
	15,4%	61,5%	23,1%	100,0%
46-52 arası	2	6	3	11
	18,2%	54,5%	27,3%	100,0%
53 ve üzeri	4	3	0	7
	57,1%	42,9%	,0%	100,0%
Toplam	31	47	22	100
	31,0%	47,0%	22,0%	100,0%

Kredi kullanan kadınların çalışma yaşamında güçlenme düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişki Tablo 38'de yer almaktadır. Alınan yanıtlar neticesinde çalışma yaşamında en yüksek güçlenme düzeyi %30,4 ile 25-31 yaş aralığında bulunan kadınlar arasındadır. Çalışma yaşamındaki en düşük güçlenme düzeyi ise %57,1 ile 53 ve üzeri yaş grubunda olan kadınlar arasındadır. Çalışma yaşamında orta düzeyde yaşanan güçlenme ise her yaş grubunun ortak yanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm sonuçlar neticesinde çalışma yaşamında yüksek düzeyde sağlanan güçlenme, daha çok genç kadınlar arasında gözlenmektedir.

Tablo 39 -) Katılımcıların Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri İle Eşlerinin Çalışma Durumu Arasındaki ilişki

Eşin Çalışma Durumu	Katılımcıların Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri			
	Düşük	Düşük	Düşük	Toplam
Çalışmıyor	1	2	1	4
	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Düzensiz Çalışıyor	5	7	4	16
	31,2%	43,8%	25,0%	100,0%
Düzenli Çalışıyor	14	27	6	47
	29,8%	57,4%	12,8%	100,0%
Toplam	20	36	11	67
	29,9%	53,7%	16,4%	100,0%

Tablo 39'da kredi kullanan evli kadınların çalışma yaşamındaki güçlenme düzeyleri ile eşlerinin çalışma durumları arasındaki ilişki yer almaktadır. Eşi çalışmayan ya da düzensiz çalışan kadınların çalışma yaşamındaki yüksek güçlenme düzeylerine karşılık, eşi düzenli olarak çalışan kadınların çalışma yaşamındaki güçlenme düzeyleri daha düşük seviyede yer almaktadır. Bütün olarak bakıldığında ise, eşi çalışan, çalışmayan ya da düzensiz çalışan kadınların çalışma yaşamında orta düzeyde bir güçlenme yaşadıkları saptanmıştır.

Tablo 40 -) Katılımcıların Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri İle Aile Modelleri Arasındaki ilişki

Aile Modeli	Katılımcıların Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyleri			
	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Çekirdek Aile	15	32	8	55
	27,3%	58,2%	14,5%	100,0%
Diğer	16	15	14	45
	35,6%	33,3%	31,1%	100,0%
Toplam	31	47	22	100
	31,0%	47,0%	22,0%	100,0%

3.8. Katılımcıların Demografik Özellikleri İle Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyi İlişkisi

Tablo 41 -) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki

Medeni Durum	Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyi			
	Yüksek	Orta	Düşük	Toplam
Evli	28	28	10	66
	42,4%	42,4%	15,2%	100,0%
Diğer	20	13	1	34
	60,2%	36,8%	3,0%	100,0%
Toplam	48	41	11	100
	48%	41%	11%	100,0%

Tablo 41'de kredi kullanan kadınların, Mikrokredi kullandıktan sonra sosyal ve psikolojik bakımlardan güçlenme düzeyleri ile medeni durumları arasındaki ilişki yer almaktadır. Alınan yanıtlar neticesinde sosyal ve psikolojik bakımdan yüksek güçlenme düzeyine sahip kadınlar %28 ile evli kadınlar olurken, bekar, boşanmış ya da dul olan kadınlardan yüksek sosyal ve psikolojik güçlenme düzeyine sahip olanlarının oranı %20 de kalmıştır. Evli ya da değil, kredi kullanarak çalışma hayatına dahil olan kadınların sosyal ve psikolojik bakımdan güçlenme eğiliminde oldukları görülmektedir. Kredi kullanan kadınların toplamda %89'u orta ve yüksek düzeyde güçlendiklerini ifade ederken, düşük düzeyde güçlendiklerini ifade eden kadınların oranı %11'dir. Ancak çapraz değerlendirmelerden elde edilen ilginç

bulgulardan birisi; kadınların aile içinde, çalışma yaşamında ve sosyo-psikolojik bakımdan güçlenme düzeylerinin paralellik arz etmeyişidir. Örneğin çalışma yaşamında güçlenmede evli olmamak olumlu bir faktörken, sosyal ve psikolojik güçlenmede evli olmak pozitif bir etki yaratmaktadır.

Tablo 42 -) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Yaş Arasındaki İlişki

Yaş	Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri			
	Yüksek	Orta	Düşük	Toplam
18-24 arası	8	6	3	17
	47,1%	35,3%	17,6%	100,0%
25-31 arası	10	11	2	23
	43,5%	47,8%	8,7%	100,0%
32-38 arası	16	9	3	28
	57,1%	32,1%	10,7%	100,0%
39-45 arası	6	6	1	13
	46,2%	46,2%	7,7%	100,0%
46-52 arası	6	4	1	11
	54,5%	36,4%	9,1%	100,0%
53 ve üzeri	2	4	1	7
	28,6%	57,1%	14,3%	100,0%
Toplam	48	41	11	100
	48%	41%	11%	100,0%

Katılımcıların sosyal ve psikolojik bakımlardan güçlenme düzeyleri ile yaş arasındaki ilişki Tablo 42' de yer almaktadır. Kredi kullanan kadınlardan hemen her yaş kategorisinde olanlar orta ve yüksek düzeyde güçlendiklerini ifade etmişlerdir. Yüksek güçlenme düzeyinin en çok olduğu yaş kategorisi %57,1 ile 32-38 yaş iken, en az olduğu yaş kategorisi %28,6 ile 53 ve üzeri yaş olmuştur. Toplamda ise Mikrokredi kullandıktan sonra sosyal ve psikolojik bakımdan orta ve yüksek düzeyde güçlendiğini ifade eden kadınların oranı % 89, düşük düzeyde güçlendiğini ifade eden kadınların oranı ise % 11'dir. Mikrokredi aracılığıyla çalışma yaşamına dahil olan kadınlar hangi yaş aralığında olursa olsun sosyal ve psikolojik bakımlardan güçlenme eğiminde oldukları görülmektedir.

Tablo 43 -) Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Eşlerinin Çalışma Durumu Arasındaki İlişki

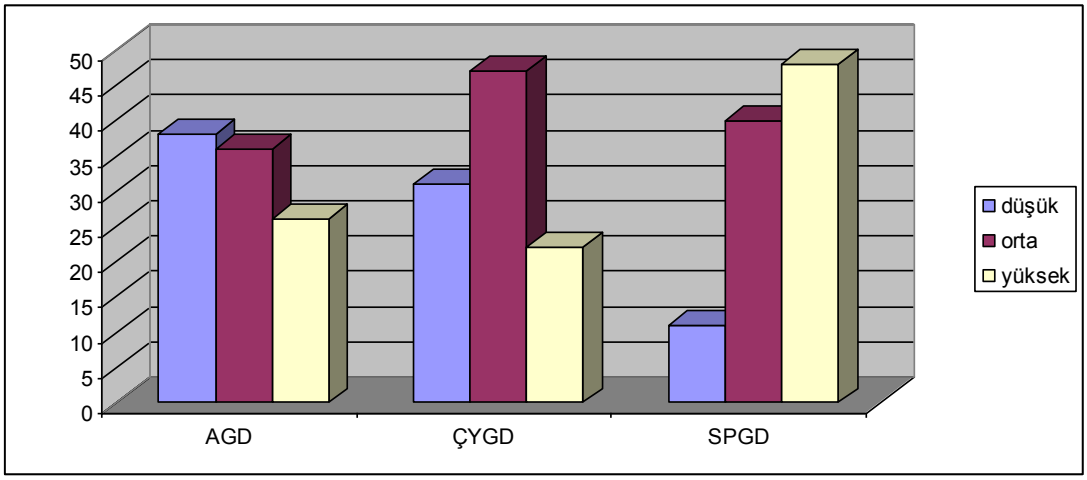
Eşin Çalışma Durumu	Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri			
	Yüksek	Orta	Düşük	Toplam
Çalışmıyor	2	2	0	4
	50,0%	50,0%	,0%	100,0%
Düzensiz Çalışıyor	6	8	2	16
	37,5%	50,0%	12,5%	100,0%
Düzenli Çalışıyor	21	18	8	47
	44,7%	38,3%	17,0%	100,0%
Toplam	29	28	10	67
	43,3%	41,8%	14,9%	100,0%

Tablo 43'de eşlerinin çalışma durumu ile katılımcı evli kadınların sosyal ve psikolojik güçlenme düzeyleri arasındaki ilişki yer almaktadır. Evli kadınların verdikleri yanıtlar neticesinde en yüksek güçlülük düzeyi %50 ile eşi çalışmayan kadınlarda iken bunu %44,7 ile eşi düzenli olarak çalışan kadınlar, %37,5 ile eşi düzensiz olarak çalışan kadınlar takip etmektedir.

Tablo 44 - Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri ile Aile Modelleri Arasındaki İlişki

Aile Modeli	Katılımcıların Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyleri			
	Yüksek	Orta	Düşük	Toplam
Çekirdek Aile	25	21	9	55
	45,5%	38,2%	16,4%	100,0%
Diğer	23	20	2	45
	52,3%	43,2%	4,5%	100,0%
Toplam	48	41	11	100
	48%	41%	11%	100,0%

Şekil 3-) Güçlenme Düzeyleri

AGD	Aile İçi Güçlenme Düzeyi
ÇYGD	Çalışma Yaşamında Güçlenme Düzeyi
SPGD	Sosyal ve Psikolojik Güçlenme Düzeyi

4. SONUÇ

Günümüz dünyasının karşı karşıya olduğu sorunların başında yoksulluk, çarpık bölüşüm ilişkileri ve toplumsal refahın paylaşımında yaşanan ileri derecede adaletsizlik gelmektedir. Yoksulluk ya da gelir adaletsizliği tarih boyunca farklı toplumlarda, farklı biçim ve görünümlerle var olmuşsa da, olgunun modern zamanlarda ulaştığı boyutlar, yoksulluğun ve yoksullukla mücadelenin önemini kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ekonomik ve sosyal refahın bölüşümü ya da bireylerin yaşam standardında gözlenen eşitsizlik günümüze özgü bir durum değildir. Tarih, aynı zamanda bu eşitsizliklerin ve bu eşitsizliklerle mücadelenin tarihidir. Tarihin belirli aşamalarında meydana gelen ekonomik, sosyal ve siyasal kırılmalar, bireylerin eşitsiz konumlanışlarını da beraberinde getirmektedir. Ancak sanayi devriminden sonra hâkimiyetini ilan eden kapitalist sermaye birikim rejimi, yoksulluğun sistematik ve daha şiddetli bir biçimde yeniden üretilmesinin aracı olmakta, tekniğin baş döndüren bir hızda ilerlemesine bağlı olarak üretimin kitleselleşmesine bolluk ya da refah değil, kitlelerin yoksulluğu ve katlanması günden güne zorlaşan sefalet eşlik etmektedir.

Uluslar arası kuruluşlar tarafından farklı endeks ve değişkenler dikkate alınarak yapılan yoksulluk araştırmalarında, yoksul insan sayısı günden güne artmakta, temel yaşamsal fonksiyonları sürdürmek için gerekli olan, gıda, temiz su, barınma gibi ihtiyaçları karşılayamayan kişi sayısı dünya nüfusunun önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

Günümüzde dünya nüfusunun % 10'u toplam dünya gelirinin yüzde yetmişten fazlasını elde etmektedir. Altı milyar iki yüz milyona sahip dünya

nüfusunun 2,5 milyarı günlük 2 $ yoksulluk sınırının, 1 milyarı günde 1 $ yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır (Tosuner, 2007: 64).

Günde 100 bin insan açlık ve yan etkilerinden ölmektedir. Sadece 2000 yılında 36 milyon kişi bu nedenle yaşamını yitirmekte, her 6 dakikada bir, gerekli A vitamini alamadığı için bir insan kör olmakta, 6,2 milyar insandan 826 milyonu sürekli yetersiz beslenerek ve kronik açlık çekmektedir. 1 milyar insan temiz suya ulaşamamakta, 2,4 milyar kişi yeterli sağlık koşullarından yoksun kalmaktadır. Yılda 4 milyon insan ishalden ölürken, 1,1 milyon Afrikalı çocuk HIV virüsü taşımaktadır. Avrupa ile Afrika kıtaları arasında ortalama insan ömrü bakımından tam 25 sene fark vardır. ABD ve AB ülkelerinde 1 yılda sadece parfümler için harcanan toplam parayla tüm dünya nüfusunun açlık sorununun çözülebileceği söylenmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:65).

Yoksulluğun ulaştığı bu boyutlar, yoksullukla mücadele politikalarını ulusal ve uluslar arası çapta ilk gündem maddelerinden biri haline getirmektedir. Refah devlet'inin çöküşü, ve neoliberalizmin hakim kalkınma modeli olmasıyla birlikte, devletlerin refahı tesis etme görevi dolaylı olarak ortadan kalkmış, yoksullukla mücadelede bireyler, sivil toplum örgütlerinin, yardım kuruluşlarının, dini cemaatlerin ve konjonktürel kaygılarla donanmış yerel yönetim organlarının insaf ve vicdanına terk edilmekte, yoksullukla mücadelede devlet, üstlenmesi gereken rolü sivil topluma devretmektedir. Devlet dışı organların bütünlüklü ve sistematik olmayan yoksullukla mücadele faaliyetleri, dönemsel ve mekânsal olarak sınırlı

sayıda insana ulaşabilmekte ve yoksulluğu yine çok sınırlı bir alanda katlanılabilir kılmaktan öteye geçememektedir.

Ekonomik kalkınmanın sağlanmasıyla birlikte, yoksulluğun ortadan kalkacağı görüşü, günümüz ekonomi politikalarına büyük ölçüde yön vermektedir. Devletler yoksullukla mücadelede, ekonomik büyüme ve göstergelerdeki yükselişi neredeyse tek çare olarak görmekte, turizm gelirlerindeki artışın ya da ülkeye giren yabancı sermayenin yoksulluğu ortadan kaldıracağını öngörmektedir. Ancak ülke ekonomilerinde yaşanan finansal büyüme, gelir artışı ve kalkınmanın, gelir adaleti ve refahın bölüşümüne yansımadığı ve yoksulluğu yeniden ürettiği oldukça açıktır.

Kalkınmanın yoksulluğu ortadan kaldıracağı görüşünden önce kalkınmanın nasıl mümkün olacağı sorusu 1950'li yıllardan bu yana güncelliğini koruyan bir tartışmadır. Klasik kalkınma söylemine göre kalkınmanın imkânı hızlı sermaye birikimindedir. Hızlı sermaye birikimi hızlı sanayileşmeyi gerçekleştirecek, hızlı sanayileşme de işsizliği ortadan kaldıracaktır. Klasik kalkınma söyleminde, kalkınma, ekonomik büyüme anlamında tanımlanır ve kişi başına gelirle ölçülür. İktisadi kalkınmanın amacı, geleneksel, durağan, geçimlik ekonomiyi, kendi ayakları üzerinde durabilen ve Batı'daki örneklerine benzer bir kapitalist ekonomiye dönüştürmektir. Buna karşılık Bağımlılık Okulu çevresine göre ise; kalkınma, klasik iktisadın öngördüğü biçimde basit bir parmak hesabı ile mümkün olmaktan çok uzaktır. Merkez ülkelerin çevre ülkeleri sömürmesi ve yağmalamasına dayalı küresel ekonomik sistem, çevre ülkeler için kalkınmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır. Klasik kalkınma iktisadının yoksulluğu ortadan kaldırmada dolaylı bir yol olmadığı, yoksulluğun günümüzde ulaştığı boyutlara bakılarak anlaşılabilmektedir. Öte yandan mevcut küresel ekonominin çevre ülkelere kalkınmanın imkânını sunmadığı ve

dolayısıyla da yoksulluğun aşılmasında alternatif bir kalkınma söylem ve modeline ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yoksullukla mücadelede uzun yıllar boyunca ihmal edilen boyutlardan birisi de cinsiyettir. Veriler göstermektedir ki; yoksulluğun yarattığı tahribatın ilk elden mağdurları kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Literatürde yer alan "yoksulluğun kadınlaşması" ve "kadın yoksulluğu" tartışmaları, yoksulluk karşısında en dezavantajlı kesimlerden biri olan kadınların durumuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede yoksullukla mücadele politikaları geliştirilirken üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri de kadının bu dezavantajlı durumunun iyileştirilmesi ve sosyal ve ekonomik hayata katılım noktasında kadının güçlendirilmesi olmalıdır. Özelikle AGÜ'lerde İşgücüne ve toplumsal hayata katılma noktasında erkeğe göre ikincil pozisyonda bulunan kadının bu pozisyonunun ihmal edildiği bir kalkınma ya da yoksullukla mücadele politikasının başarıya ulaşma olasılığı çok mümkün görünmemektedir.

Kalkınma söylemlerinin yoksullukla mücadelede yetersiz oluşu ve kadınların işgücü piyasasındaki konumu, alternatif yoksullukla mücadele arayışlarını ve kadının güçlendirilmesi tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Bu arayışın bir neticesi olarak, ilk kez 1976 yılında ekonomi profesörü Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'in kırsal kesimlerinde yaşayan köylülerin üretken bir faaliyette bulunmasını ve yoksulluğun azaltılmasını amaçlayarak uygulanmaya başlanan Mikrokredi, günümüzde birçok ülkede yoksullukla mücadelenin önemli aygıtlarından biri haline gelmiştir.

Bir sivil toplum etkinliği olarak Türkiye'de 2003 yılından bu yana faaliyette bulunan TGMP, bugün hemen hemen bütün illerde şubesi olan, binlerce kadın

girişimciye, milyonlarca kredi veren bir kuruluş haline gelmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde TGMP aracılığı ile kredi kullanan ve işgücü piyasasına dahil olan kadınların, sosyal ve ekonomik bakımlardan belli oranlarda güçlendikleri görülmektedir. Ancak bu düzey, hem ekonomik hem de sosyal bakımdan olması gereken seviyenin oldukça altındadır. Düşük miktarlarda kredi vermek suretiyle, kadınların üretken bir faaliyette bulunmasına imkan sunmayı amaçlayan TGMP'nin bu etkinliği kadınlara hem iktisadi hem de sosyal bakımdan sınırlı miktarda pozitif bir katkı sunsa da, yoksullukla mücadele ve kadının güçlendirilmesi için bütünlüklü bir çözüm olmaktan oldukça uzaktır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Reşat (2013). " Yoksullukla Mücadele ve Üçüncü Sektör", Argonot Yayınları, Ankara

Adaman Fikret, Bulut Tuğçe (2007). "Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri Mikrokredi Maceraları", İletişim Yayınları, İstanbul

Aktan, Coşkun Can (Editör)(2002), "Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, s: 1-13, Ankara

Aktan, Coşkun Can, "Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri " http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncubol/yoksulluk-nedenleri.pdf

Alagh, Y.K. (1992). "Growth-Performance of the Indian Economy, 1950-89-Problems of Employment and Poverty", Developing Economies, 30 (2), 97-116

Altay, Asuman (2007). "Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 44 Sayı:510, 57-67

Balkır Z. Gönül ve Apaydın Deniz Tekin (2011). "Küreselleşmenin Kadın Yoksulluğuna Etkisi", Woman and Poverty içinde,s:41-50, Ed.Nazan Moroğlu, CM Basım Yayın, İstanbul

Baltacı, Nediha Özgün (2011). "Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikrokredi", T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara

Baran, Paul (1976). "Büyümenin Ekonomi Politiği, May yayınları, İstanbul

Bartolo, A.D. (1999). “Human Capital Estimation through Structural Equation Models with some Categorical Observed Variables”, Prepared for the Intenational Workshop on Correlated Data: Estimating Function Approach, Trieste- Italy

Bernstein, H. (1992). “Gelişme Toplumbilimine Karşılık Azgelişmişlik Toplumbilim mi?”, Ed. M.Ersoy, Emperyalizm Gelişme ve Bağımlılık Üzerine, V Yayınları, Ankara

Bora, Aksu (2012). “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık”, Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Ve Eğitim Çalışmaları Birimi (Seçbir), Www.Secbir.Org

Bourguignon François (2004). “The Poverty-Growth-Inequality Triangle”, The Indian Council for Research on International Economic Relations, New Delhi

Brand, H. (1993). “The World Bank, The Monetary Fund, and Poverty”, Dissent 40(4), 497-504

Buğra, Ayşe (2009). “ Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Politika”, İletişim Yayınları, İstanbul

Byres, Terence (2009). “Tarım ve Kalkınma; Yeni Neoklasik Kalkınma İktisadı’nın ve Neoklasik Neopopülizm’in Eleştirisine Doğru”, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma içinde, Derleyen: Fikret Şenses, İletişim Yayınları, s.347-387, İstanbul

CEDAW (2010). STK Gölge Raporu

Chossudovsky, M. (1991). “Global Poverty and New World Economic Order”, Economic and Polical Weekly, 26 (44), 2527-2535

Coşkun, Selim ve Tireli, Münir (2008). “Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye”, Nobel Yayınları, Ankara

Çak, Demet (2007). “Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikrokredi Yöntemi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi

Dündar, Seher Ozan (2007). "Mikro Finansman", Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-07-05-28_Mikro_Finansman.pdf

Emmerij, L.A. (1995). "A Critical Review of the World Bank's Approach to Social Sector Lending and Poverty Aleeviation", UNCTAD, İnternational Monetary and Financial Issues for the 1990s, New York: United Nations

Erbay E. Recep, Özden Miray (2013). "İktisadi Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Yaklaşım", Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Metinleri, No:03, Tekirdağ

Ercan Fuat (1996). "Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik", Sarmal Yayınevi, İstanbul

Ersoy Melih (1991). "Bağımlılık Okulunun Eleştirisi" Ekin Belleten Bahar, s. 23-34

Gökyay, Çağatay (2008). "Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları Ve İstihdama Yansımaları", Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara

Görenel, Zeki İlker (2005). "Neoliberalizm ve Gelir Dağılımı", Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt XX, Sayı 1, s. 185-199

Gündoğan, Naci (2008). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", Ankara SanayiOdası,http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedya/ocaksubat2008/Dosya.pdf

Haspolat, Emel (2010). "Neoliberalizmin Kalkınma Söylemi ve Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikrokredi: Örnek Ülke Deneyimleri Ve Türkiye", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Hüseyin Gül ve Songül Sallan Gül (2007). "Sosyal Devletten Çalışma Refahına Geçişte Sosyal Haklar ve Yoksullar", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 40, Sayı 3, s. 17-19.

İnsel, Ahmet (2000). "Özgürlük etiği karşısında iktisat kuramı: Amartya Sen'in etik iktisat önerisi", Birikim, sayı:86, 7-21, İstanbul

İnsel, Ahmet, (2001). "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir öneri", Birikim Dergisi, sayı:89, 62-72, İstanbul

Jan P. Maes, Larry R. Reed (2012). " State of the Microcredit Summit Campaign Report 2012", http://www.microcreditsummit.org/resource/46/state-of-the-microcredit-summit.html

Kalaycıoğlu, Tılıç (2002), "Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, İmaj Yayınevi, s. 197-246 Ankara

Kaya, Ersin (2009). "Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli", Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara

Kaynak, Muhteşem (2003), "Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji",Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 49, Ankara, s. 13–43

Khan, M. H. (2000). "Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies", International Monetary Fund, WP/00/78, April.

Koray, Meryem (2005). "Sosyal Politika", İmge Kitabevi, İstanbul

Korkmaz ve Diğerleri (2004). "Mikrokredi modeli yoluyla yoksulluğun azaltılması: İstanbul Örneği", İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2004-32, İstanbul

Kovancı, Onur, (2003). 'Hayır' Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları, Mülkiye Dergisi, Cilt 27, Sayı 239, Ankara

Kunduracı, Nevzat F. (2009). "Yoksullukla Mücadele- Beşeri Sermaye İlişkisi", Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara

Ledgerwood, Joanna, (1999). "Microfinance handbook: An Institutional and Financial Perspective", World Bank, Washington, D.C.

Lewis Arthur (1954). "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", Manchester School of Economic of Economic and Social Studies, C.22,

Mayoux, Linda (2005). "Women's Empowement through Sustainable Micro-finance: Rethinking 'Best Practice' Temmuz 2013, http://www.sed.manchester.ac.uk/research/iarc/ediais/pdf/womensempowermentthroughSustainableMicrofinance.pdf

Østergaard, Lise (1992). "Gender and Development: A Practical Guide", By Routledge 11 New Fetter Lane, London

Önder Harun, Fikret Şenses (2006), "Türkiyede Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi", İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemali Saybaşılı'ya Armağan içinde, İstanbul, 2006.

Ören Kenan, Negiz Nilüfer, Akman Elvettin (2012). "Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikrokredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 2, 313-338

Özbudun, Sibel (2002). “Küresel Bir “Yoksulluk Kültürü” Mü?”, Editör: Yasemin Özdek; Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ankara: TODAİE Yayınları.

Özceylan Dilek, Coşkun Erman (2012). “Türkiye’deki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri Ve Afetlerden Sosyal Ve Ekonomik Zarar Görebilirlikleri Arasındaki İlişki”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi Cilt/Vol:41, Sayı/No:1, 31-46

Özçatal, Elif Özlem (2011). “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, Çankırr Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 21-39

Öztürk, Şinasi (2008). “Kırsal Yoksulluk Ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, The Journal of International Social Research. Volume: 1, Issue: 5, Fall 2008, s. 605-634.

Paul Narcyz Rosenstein-Rodan (1943). “Problems of industrialization of Eastern and South-Eastern Europe”, Economic Journal v 53, No. 210/211, p 202-11

Pearce, Diana (1978). "The feminization of poverty: Women, work, and welfare", The Urban & Social Change Review, Special Issue on Women and Work, Volume 11, Numbers 1 and 2

Perry Guillermo E., Omar Arias, J. Humberto Lopez, William Maloney, Luis Serven (2006). “Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles”, The World Bank, Washington

Pissrides, C.A. (1995). “Macroeconomic Adjustment and Poverty in Selected Industrials Countries”, The World Bank Economic Review, 5, (2), 207-29

Rhoda Reddock (2000). “Why Gender? Why Development”, in Theoretical Perspectives on Gender and Development, Ed. Jane L. Parpart, Patricia Connelly, Eudine Barriteau, 23-51, International Development Research Centre, Ottawa, Canada

Sallan Gül, Songül, (2002). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa", Yoksulluk ve İnsan Hakları, TODAİE İnsan Hakları Merkezi, Yasemin Özdek (der.), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, s. 107-118.

Saxton, Joanna (2000). “Invesment In Education: Private and Public Retuns”, Joint Economic Committee United States Congress, 1-13.

Schultz, T. Paul, (1991). “Testing the Neoclassical Model of Family Labor Supply and Fertility”, New Heaven: Yale University Pres

Şahin, L., Yıldırım, K. (2007). “Yoksullukla Mücadele Mikrokredi Modeli: Bangladeş ve Türkiye Uygulamaları”, Cahit Talas Anısına Güncel Politika Tartışmaları, s.601-610, Berrin Ceylan Ataman (Yayına Haz.),Ankara ÜniversitesiBasımevi, Ankara.

ŞENSES, Fikret (2003). “Gelişme İktisadı ve İktisadi Gelişme: Nereden Nereye?” Kalkınma İktisadı, Yükselişi ve Gerilemesi, Der: Fikret Şenses, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul

Şenses, Fikret (2009). “Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul

Taş, H.Yunus ve Özcan, Selami (2012). “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma” Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı (Bildiriler Kitabı), 11–13 Ekim 2012, Alma Ata/Kazakistan, s. 423 – 430

Thorbecke Erik (2009). “Kalkınma Doktrininin Evrimi 1950-2005”, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma içinde, Derleyen: Fikret Şenses, İletişim Yayınları, s.123-177, İstanbul

Todaro M. P., (1997). “Economic Development”, Addison Wesley Longman Limited, Harlow, Essex CMZO, England.

Townsend, Peter (1973). “Poverty in the United Kingdom A Survey of Household Resources and Standarts of Living” University of California Pres Berkeley and Los Angeles

TÜİK (2009). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

TÜİK (2011). Hane Halkı İşgücü İstatistikleri

Türkay Mehmet (2003). “1945'den 2000'1ere Söylem ve Gerçeklik Arasında "Kalkınma "nın Halleri” http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V16_N55_A03.pdf

Türkay Mehmet (2009). “Sermaye Birikimi, Kalkınma, Azgelişmişlik”, Sav Sosyal Araştırmalar Vakfı, Sınıf Çalışmaları Dizisi 5, İstanbul

Türkay, Mehmet (2005). “Neoliberal Hegemonyaya Karşı Kalkınma İdeolojisi; Nereye Kadar?” Ekonomik Yaklaşım İktisat İdeolojisi Kongreler Dizisi IV Bildiriler Kitabı, Ankara

TÜSİAD (2008). “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler Ve Çözüm Önerileri”, İstanbul

Ulutaş, Çağla Ünlütürk (2009). "Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek", Çalışma ve Toplum, s.25-40

Vural, İstiklal Y. ve Coşkun Can AKTAN (2002). "Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Ed: Coşkun Can Aktan, (Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde), Ankara: Hak İş, ss.19-38.

Wallerstein, Immanuel (2012)." Modern Dünya Sistemi 3", Yarın Yayınları, İstanbul

World Bank (2001). "Engendering Development", Washington, D.C.

Yavilioğlu, Cengiz (2002). "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1

Yılmaz Rasim, Koyuncu Cüneyt (2006). "Mikro Finans ve Yoksullukla Mücadele", Ekin Kitabevi, Bursa

Yunus, Muhammed (2003). "Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru, Doğan Kitap, İstanbul

Yusufoğlu, Ömer Şükrü (2010). "Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği" Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Zihnioğlu, Özge (2013). "Kadının Güçlendirilmesi ve İstihdam", İstanbul Kültür Üniversitesi, Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı No.8, İstanbul

İNTERNET KAYNAKLARI

http://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf

http://israf.org/indir/Sonucbildirgesi.pdf

http://tgmp.net/Sunumlar.aspx

http://www.bilicanhaber.com/haber_detay.asp?haberID=2284

http://www.hsbc.com.tr/mikrokredi/hsbcvemikrokredi.asp

http://www.kedv.org.tr/maya/mikro-finans-nedir/

http://www.sgk.gov.tr

http://www.tuik.gov.tr/

ABSTRACT

THE ROLE OF MICROCREDIT TO REDUCE OF POVERTY: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF WOMAN ENTREPRENEUR IN MUŞ

TİLCİ, Önder

M.Sc. Department of Sociology

Supervisor: Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

April 2014, 147 pages

This study aims to demonstrate the role of Turkey Grameen Microcredit Program to reduce of poverty and empowerment of women in Muş Province. For the first time in 1976 practised by economics professor Muhammad Yunus, microcredit programs in Bangladesh. The microcredit program has been started to work in Turkey by Turkey Foundation for Waste Reduction in Diyarbakır office since 2003. By 2014, grameen microfinance program which has many branches all around Turkey has opened a branch in Muş province in 2010 and supplied microcredit to 600 women so far. In this study a survey application has been carried out targeting 100 women who used microcredit between the years 2010 - 2013 in TGMP Muş branch and the effect of using microcredit on reducing poverty and empowerment of women has been researched.

Keywords: Poverty, Development, Neoliberalism, Reducing Poverty, Microcredit

ÖZET

YOKSULLUĞU AZALTMADA MİKRO KREDİNİN YERİ: MUŞ ÖRNEĞİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

TİLCİ, Önder

Yüksek Lisans, Sosyoloji Bölümü

Tez Danışmanı, Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

Nisan 2014, 147 Sayfa

Bu tez, Türkiye Grameen Mikrofinans programının Muş ilinde yoksulluğu azaltma ve kadınların güçlendirilmesindeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. İlk kez 1976 yılında ekonomi profesörü Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te uygulamaya konulan mikrokredi uygulaması, 2003 yılından itibaren Türkiye'de Türkiye İsrafı Önleme Vakfı tarafından Diyarbakır'da açılan şube ile çalışmalarına başlamıştır. 2014 yılı itibariyle Türkiye'de birçok ilde şubesi bulunan Grameen Mikrofinans Programı, Muş ilinde 2010 yılında şube açmış ve şimdiye kadar yaklaşık 600 kadına mikrokredi dağıtımı gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada TGMP Muş şubesinden 2010-2013 yılları arasında kredi kullanan 100 kadına anket uygulaması yapılmış ve mikrokredi kullanmanın, yoksulluğu azaltma ve kadınların güçlendirilmesindeki etkisi araştırılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Yoksulluk, Kalkınma, Neoliberalizm, Yoksullukla Mücadele, Mikrokredi

EKLER

EK 1: SORU FORMU

Yoksulluğu Azaltmada Mikrokredinin Yeri: Muş Örneğinde Kadın Girişimciler üzerine Sosyolojik Bir Çalışma

1- Yaşınız?

……..

2- Öğrenim durumunuz?

a-) Okur-yazar değil

b-) Okur-yazar

c-) İlkokul Mezunu

d-) Ortaokul Mezunu

e-) Lise Mezunu

f-) Üniversite Mezunu

3- Medeni durumunuz?

a-) Evli

b-) Bekar

c-) Boşanmış

d-) Dul

e-) Kumalı evli

f-) Diğer;……

Evli ise; (4-5-6. soruları sor)

4- Kaç yaşında evlendiniz?

……..

5-) Eşinizin öğrenim durumu nedir?

a-) Okur-yazar değil

b-) Okur-yazar

c-) İlkokul Mezunu

d-) Ortaokul Mezunu

e-) Lise Mezunu

f-) Üniversite Mezunu

6-) Eşinizin çalışma durumu?

a-) Çalışmıyor

b-) Düzensiz- yevmiyeli işçi (inşaat işçisi, mevsimlik işçi vd.)

c-) Çiftçi

d-) Kendi hesabına çalışan (Seyyar satıcı vd.)

e-) Esnaf

f-) Memur

g-) Emekli

ı-) Diğer…….

7- Aile modeli?

a-) Hanede ben, eşim ve çocuklarım yaşıyor

b-) Hanede ben, eşim, çocuklarım ve eşimin anne-babası yaşıyor

c-) Hanede ben, eşim, çocuklarım ve benim anne-babam yaşıyor

d-) Hanede ben, eşim, çocuklarım ve hem benim hem de eşimin ailesi birlikte yaşıyor

e-) İki-üç aile birlik yaşıyoruz.

e-) Diğer ……

8- Hane reisi kimdir?

a-) Ben

b-) Eşim

c-) Kayınvalidem/Kayınpederim

d-) Annem/Babam

e-) Kayınbiraderim

f-) Diğer

9-) Hanenin aylık ortalama geliri ne kadar?

……..TL

10- Hanede yaşayan kişi sayısı?

Toplam …….Kişi

11-) Oturduğunuz hanenin türü?

a-) Müstakil ev

b-) Apartman dairesi

c-) Gecekondu

d-) Diğer;…….

12-) Oturduğunuz hanenin mülkiyet durumu?

a-) Kira

b-) Kendimize ait

c-) Ücretsiz

diğer (belirtiniz) …….

13-) Nerede yaşıyorsunuz?

a-) Köy

b-) Mahalle

c-) Mezra

d-) Belde

e-) Şehir merkezi

14-) Her hangi bir kamu ya da özel kurumdan yardım alıyor musunuz?

a-) Evet

b-) Hayır

Evet ise; (14-15-16-17. soruları sor)

15-)Hangi kurum ya da kuruluştan yardım alıyorsunuz?

a-) Belediye

b-) Valilik

c-) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

d-) Sosyal Hizmetler

e-) Dernek ya da vakıflar

f-) Diğer;….

16-) Aldığınız yardımın türü nedir?

a-) Ayni yardım
b-) Nakdi yardım (Toplam Ne kadar?:…….TL

17-) Yardımı ne sıklıkla alıyorsunuz?

a-) Her ay

b-) Üç ayda bir

d-) Yılda bir

e-) Bir defaya mahsus

f-) Diğer;

18-) Aşağıdaki yardım türlerinden hangisini alıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

a-) Gıda yardımı

b-) Yakacak yardımı

c-) Barınma yardımı

d-) Eğitim yardımı

e-) Engelli ihtiyaç yardımı

f-) Terör zarar yardımı

g-) Sosyal destek yardımları

h-) Yaşlılık aylığı

ı-) Diğer;….

19-) Sağlık giderlerini nasıl karşılıyorsunuz?

a-) Bağ-Kur

b-) SSK

c-) Emekli Sandığı

d-) Yeşil Kart

e-) Diğer…….

20-) Sizin mesleğiniz nedir?

……

21-) Mikrokrediden nasıl haberdar oldunuz?

a-) Komşularım/arkadaşlarım aracılığıyla

b-) Eşim aracılığıyla

c-) Yazılı ve görsel medya aracılığıyla (Tv, radyo, internet vd.)

d-) Grameen Bank çalışanlarınca bilgilendirildim

e-) Diğer…

22-) Daha önce Türkiye Grameen Mikrofinans Programı dışında kredi kullandınız mı?

a-) Evet

b-) Hayır

23-) Kaç kez kredi kullandınız?

a-) 1

b-) 2

c-) 3

d-) 4

e) 5 ve üzeri

24-) İlk krediyi ne zaman kullandınız?

a-) 2010 ve öncesi

b-) 2011

c-) 2012

d-) 2013

25-) Neden Mikrokredi kullanmaya karar verdiniz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

□ İşsizlik

□ İstediği ve sevdiği işi yapma isteği

□ Kendi işini yapma isteği

□ Bağımsız çalışma isteği

□ Hane geçimine katkı sunmak

□ Daha fazla kazanma isteği

□ Eşin işsiz kalması

□ Eşin ölümü ya da hastalığı

□ Arkadaşları ile birlikte çalışma isteği

□ Çocuklara daha iyi bir gelecek sunma isteği

□ Çalışma isteği

□ Eşin baskısı

□ Diğer

26-) Kullandığınız Mikrokredi ile ne tür bir iş yaptınız?

…….

27-) Mikrokrediyi tek başınıza mı yoksa ortaklaşa mı kullandınız?

a-) Tek başıma

b-) Ortaklaşa

28-) Mikrokrediyi alırken yasal-bürokratik engellerle karşılaştınız mı?

a-) Evet Evet ise ne tür engel…….

b-) Hayır

29-)Mikrokredi kullanmanızın, aile içi karar alma süreçlerine katılımınıza olumlu bir etkisi oldu mu?

a-)Evet

b-)Hayır

30-) Mikrokredi kullandıktan sonra aşağıda yer alan karar alma süreçlerinin hangilerinde yer alabiliyor musunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

□ Gıda alımı

□ Çocukların eğitimi

□ Çocukların evliliği

□ Sağlık harcamaları

□ Paranın nasıl kullanılacağı

□ Toprak, mülk alım satımı

□ İşgücü/eleman çalıştırma

□ Kocanın ailesine yardım edip etmeme

□ Giyecek almaya (çocuklar ve kendi için)

□ Ev bakım ve onarımı

□ Eve araç gereç alma

□ Borç para alma

□ Mobilya alma

□ Banka, sağlık ocağı, market gibi ev dışındaki yerlere tek başına gidip gitmeme

□ Arkadaş ziyaretine tek başına gitme

□ Akraba ziyaretine tek başına gitme

□ Alışverişe tek başına gitme

Diğer belirtiniz:…….

31-) Herhangi Bir kooperatif, Sivil Toplum Kuruluşu veya derneğe üye misiniz?

a-) Evet ise hangileri:…….

b-) Hayır

32-) Eşiniz ve çevrenizin Mikrokredi kullanmanıza tepkisi nasıl oldu?

……
……
……

Düşünceniz doğrultusunda aşağıdaki ifadelere 1 ile 5 arasında bir değer veriniz; **Burada 1=kesinlikle katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= kararsızım, 4= katılıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum anlamındadır.**	**Kesinlikle Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Kararsızım**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle katılmıyorum**
Kadının aile içindeki en önemli görevi ev işi ve çocuk bakmaktır.	1	2	3	4	5
Hane içinde erkeğin en önemli görevi ailenin gelirini sağlamaktır.	1	2	3	4	5
Kadın kocasına her zaman itaat etmelidir.	1	2	3	4	5
Hanenin reisi erkek olmalıdır.	1	2	3	4	5
Aile içi kararlarda söz hakkı erkeğindir.	1	2	3	4	5
Çalışan kadına dışarıdan hoş bakılmaz.	1	2	3	4	5
Kadının yeri, evidir.	1	2	3	4	5
Çalışan kadın eşini ve çocuklarını ihmal eder.	1	2	3	4	5
Kadının çalışmasına kendisi karar vermelidir	1	2	3	4	5
Erkek eşinin çalışmasına izin vermelidir	1	2	3	4	5
Kendinizi yoksul olarak tanımlıyor musunuz?	1	2	3	4	5
Yoksul olmakta, kırsal bölgede yaşamanın önemli bir etkisi vardır.	1	2	3	4	5
Mikrokredi, yoksulluğun azaltılmasına önemli katkılar sağlar.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kadının statüsünün iyileşmesine önemli katkılar sağlar.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılmasının önünü açar.	1	2	3	4	5
Mikrokredi ekonomik ve sosyal gelişme için önemli bir imkandır.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra daha fazla dikkate alınıyorum.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra daha fazla saygı görüyorum.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra aile içi kararlara katılım düzeyim arttı.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra aile içinde fikir beyan edebiliyorum.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra kendime olan güvenim yükseldi.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra kendime olan saygım arttı.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra eşime olan ekonomik bağlılığım azaldı.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra evin geçimine katkım arttı.	1	2	3	4	5
Mikrokredi kullandıktan sonra sosyal saygınlığım arttı.	1	2	3	4	5